

A police officer in full riot gear, including a helmet with a clear visor and a high-visibility yellow vest, is holding a large black riot shield. The officer is standing in front of a blurred background that appears to be a street scene with other vehicles and personnel.

LESS THAN LETHAL WEAPONS VOOR DE MOBIELE EENHEID ONDERZOCHT

Een onderzoek naar vraag, (nieuw) aanbod
en maatschappelijke acceptatie

Jaap Timmer
Joey Wolsink
Juno van Esseveldt
Kenny Kathmann
Henk Ferwerda

Beke *reeks*

Less than lethal weapons voor de
Mobiele Eenheid onderzocht

LESS THAN LETHAL WEAPONS VOOR DE MOBIELE EENHEID ONDERZOCHT

Een onderzoek naar vraag, (nieuw) aanbod
en maatschappelijke acceptatie

Jaap Timmer
Joey Wolsink
Juno van Esseveldt
Kenny Kathmann
Henk Ferwerda

Beke *reeks*

Colofon

In opdracht van:

Staf Korpsleiding van de politie én van de landelijke portefeuille Conflict en Crisisbeheersing

Opmaak en omslag

Marcel Grotens (Bureau Beke)

Bron foto's

Politie

Jaap Timmer, Joey Wolsink, Juno van Esseveldt, Kenny Kathmann en Henk Ferwerda

Less than lethal weapons voor de Mobiele Eenheid onderzocht

Een onderzoek naar vraag, (nieuw) aanbod en maatschappelijke acceptatie

ISBN

978-94-92255-59-4

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de Politie. De verantwoordelijkheid voor de inhoud van het onderzoek berust bij de auteurs. De inhoud vormt niet per definitie een weergave van het standpunt van de Politie.

© 2022, Bureau Beke / Jaap Timmer

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteurs.

No part of this publication may be reproduced in any form by print, photo print or other means without written permission from the authors.

Inhoud

Voorwoord	8
1 Een onderzoek naar <i>less than lethal weapons</i> voor de Mobiele Eenheid	11
1.1 Achtergrond	11
1.2 Aanleiding: coronarellen	13
1.3 Onderzoeksvragen	15
1.4 Methoden van onderzoek	16
1.4.1 Deskresearch	16
1.4.2 Media-analyse	16
1.4.3 Survey	17
1.4.4 Interviews	19
1.5 Leeswijzer	20
2 Deskresearch	21
2.1 Geweldmonopolie	21
2.2 De verschillende <i>less than lethal weapons</i>	24
2.2.1 Kinetische <i>less than lethal weapons</i>	24
2.2.2 Chemische <i>less than lethal weapons</i>	27
2.2.3 Akoestische <i>less than lethal weapons</i>	28
2.2.4 Mechanische <i>less than lethal weapons</i>	29
2.2.5 Overige geweldmiddelen	29
2.3 De meerwaarde van <i>less than lethal weapons</i>	30
2.3.1 Voorstanders en (verwachte) voordelen van <i>less than lethal weapons</i>	30
2.3.2 Tegenstanders en (verwachte) nadelen van <i>less than lethal weapons</i>	32
2.4 (In)effectiviteit van <i>less than lethal weapons</i>	34
2.4.1 Inleiding	34
2.4.2 Kinetische <i>less than lethal weapons</i>	35

2.4.3	Chemische <i>less than lethal weapons</i>	39
2.4.4	Akoestische <i>less than lethal weapons</i>	41
2.4.5	Overige geweldmiddelen	42
2.5	Met het oog op de toekomst	43
2.6	Resumé	44
3	Analyse van mediaberichten	49
3.1	De omvang van politiegeweld	49
3.2	Voorstanders van aanvullende bewapening	51
3.2.1	Voorbeelden meerwaarde <i>less lethal</i> bewapening	52
3.3	Tegenstanders van aanvullende bewapening	53
3.3.1	Voorbeelden risico's <i>less lethal</i> bewapening	53
3.4	Resumé	55
4	Beschrijving van de survey	57
4.1	De ervaring en hoeveelheid inzetten per commandant	57
4.2	De onveiligheidsgevoelens van ME-leden	58
4.3	Het vuurwapengebruik door de ME	60
4.4	Noodzaak en wensen voor veranderingen in de uitrusting en bewapening	61
4.4.1	De behoefte aan een aangepaste uitrusting en/of bewapening	61
4.4.2	De voor- en tegenstanders van aanvullende bewapening	62
4.4.3	Stellingen ten aanzien van <i>less than lethal weapons</i>	65
4.5	Resumé	65
5	Interviews geanalyseerd	69
5.1	Het veranderde optreden tijdens en verwachte optreden na de coronacrisis	69
5.1.1	Een meer georganiseerde tegenpartij	71
5.1.2	Een meer professionele tegenpartij	71
5.1.3	De (tekortkomingen van de) uitrusting	72
5.2	De ervaren effectiviteit van de huidige bewapening	73
5.2.1	De wapenstok	73
5.2.2	Pepperspray	73
5.2.3	De inzet van de waterwerper	73
5.2.4	De inzet van CS-traangas	74
5.2.5	De frequentie waarmee de geweldmiddelen worden ingezet	75
5.3	Voorstanders van aanvullende bewapening	75
5.3.1	De motivatie voor aanvullende bewapening	76
5.3.2	De aard van de aanvullende bewapening	76
5.3.3	Technologische innovaties	79

5.4	Tegenstanders van aanvullende bewapening	80
5.4.1	Kritiek op aanvullende bewapening in het algemeen	80
5.4.2	Kritiek op FN303 en HK69	83
5.4.3	Ander onderzoek eerst	85
5.4.4	Een geopperd middel anders dan geweldmiddelen	86
5.5	Voorwaarden voor een eventueel nieuw wapen	87
5.6	Lessen voor de toekomst	88
5.7	Resumé	91
6	Conclusie	94
6.1	Openbare orde in 2021	95
6.2	Nieuwe technologieën	99
6.3	Maatschappelijke acceptatie	100
6.4	Naar een antwoord op de hoofdvraag	101
6.5	Handreikingen	103
6.5.1	Politiek-bestuurlijk	103
6.5.2	Organisatie en personeel	105
6.5.3	Materieel	106
6.5.4	Tot slot	107
	Geraadpleegde bronnen	108
	Bijlagen	
	Bijlage 1 – De survey	118
	Bijlage 2 – Met dank aan	127

Voorwoord

In 2020 en 2021 hebben er in Nederland meer demonstraties plaatsgevonden dan in de jaren ervoor. De oorzaak van veel van deze demonstraties was onvrede over de coronamaatregelen die door de overheid waren opgelegd. De onvrede was dusdanig groot dat een deel van de demonstraties uitmondde in coronarellen, waaronder op 19 november 2021 in Rotterdam. Door de ernstige mate van geweld voelden zowel de basispolitiezorg als Mobiele Eenheid zich op 19 november genoodzaakt om hun vuurwapen te gebruiken. Ook tijdens eerdere demonstraties en rellen heeft de politie ervaren dat de mate van agressie en geweld is toegenomen, waardoor het politieoptreden in de afgelopen jaren is veranderd.

Waar uit eerder onderzoek in 2018 nog bleek dat het niet nodig was om een *less than lethal weapon* toe te voegen aan de bewapening van de ME, roept voorgaande ontwikkeling de vraag op of deze conclusie in 2022 nog standhoudt. In dit onderzoek wordt antwoord gegeven op de vraag ‘Zijn er veranderde omstandigheden ten opzichte van 2018 die leiden tot een heroverweging van de conclusies en aanbevelingen van het Police Technology Assessment uit 2018 van de Politieacademie met de titel ‘Niet-penetrerende projectielen ten behoeve van ordehandhaving?’

Voor het onderzoek dat we in opdracht van de Staf Korpsleiding van de politie én van de landelijke portefeuille Conflict en Crisisbeheersing uitvoerden, gebruikten we diverse bronnen. Zo is de (inter)nationale wetenschappelijke literatuur verkend en zijn mediaberichten geanalyseerd. Verder is er een landelijke survey onder ME-commandanten uitgezet en geanalyseerd, zijn interviews met diverse stakeholders afgenomen en werden werkbezoeken afgelegd.

Allereerst danken we de ruim 300 ME-commandanten die de survey hebben ingevuld. Ook danken we de 44 stakeholders die met ons in gesprek zijn gegaan en de stakeholders die ons te woord stonden tijdens een werkbezoek. De gesprekken en werkbezoeken waren erg nuttig en verhelderend. Daarnaast danken we

de personen die op een andere manier bij de uitvoering van het onderzoek hebben gefaciliteerd. We zijn iedereen zeer erkentelijk voor hun inbreng en danken hen daarvoor. Ze staan weergegeven in bijlage 2.

Tot slot bedanken wij de leden van de leescommissie voor hun feedback op de conceptversie. Het betreft Bert van Leuven (voormalig manager bij het Nederlands Forensisch Instituut), Marnix Eysink Smeets (lector Publiek Vertrouwen in Veiligheid – Hogeschool InHolland) en Stefan Papendrecht (afdelingsmanager Politiemiddelen – Nationale Politie).

Het projectteam

Arnhem/Amsterdam, augustus 2022

Foto: Politie

1

Een onderzoek naar *less than lethal weapons* voor de Mobiele Eenheid

Dit eerste hoofdstuk gaat in op de achtergrond van en aanleiding voor dit onderzoek, de daarbij behorende onderzoeksvraag en de wijze waarop het onderzoek is uitgevoerd. Het hoofdstuk sluit af met een leeswijzer.

1.1 Achtergrond

Leden van de Mobiele Eenheid (ME) zijn reguliere politieambtenaren die door het bevoegd gezag opgeroepen kunnen worden voor ME-taken. De ME werkt in groepen van zes agenten plus een commandant en een chauffeur. Twee groepen ME-leden vormen een sectie en twee secties vormen een peloton van ongeveer 50 ME-leden (Van Hogerhuis, 2011). De standaard bewapening van een reguliere agent bestaat uit een bus pepperspray, een uitschuifbare wapenstok en een dienstpistool (Besluit Bewapening Politie, 2012). De ME-er heeft in plaats van de uitschuifbare wapenstok een vaste lange wapenstok. Afhankelijk van de inzet kan de ME ook beschikken over hondengeleiders met surveillancehonden, over ME-ers te paard, over een of meer waterwerpers en over CS-traangas in de vorm van traangasgranaten te verschieten met een zogeheten granaatwerper (HK69A1) of in de vorm van traangashandgranaten.

In 2017 hebben Paulissen, Soullié en Van der Horst vanuit TNO en in opdracht van de politie een onderzoek uitgevoerd naar welke *less than lethal weapons* in aanmerking zouden kunnen komen voor een selectie ten behoeve van eventueel gebruik door de ME. Daarvoor hebben zij gekeken welke twee van 23 kandidaat *less than lethal weapons* het best presteren in situaties waarin de politie met een hoog geweldniveau wordt geconfronteerd. Gebleken is dat dit een kinetisch enkelvoudige pellet¹ (lange dracht) en een kinetisch meervoudige pellet (korte dracht) zijn (Paulissen, Soullié & Van der Horst, 2017).

Less than lethal weapons

In tegenstelling tot vuurwapens met scherpe munitie veroorzaken *less than lethal weapons* bij juist gebruik onder de juiste omstandigheden in beginsel geen dodelijk letsel bij een levend doelwit. Ze zijn ontwikkeld om personen of materiaal direct uit te schakelen en dodelijke slachtoffers, ernstig of blijvend letsel en ongewenste schade aan eigendommen zo veel mogelijk te beperken (Van Hogerhuis, 2011; Adang, Mali & Timmer, 2018; Tumbarska, 2018).

Op basis van het TNO-onderzoek uit 2017 hebben Adang, Vermeulen en Mali in 2018 vervolgonderzoek gedaan namens de Politieacademie. Ze hebben een zogenoemde ‘Police Technology Assessment’ uitgevoerd met de twee geselecteerde geweldmiddelen die beiden niet-penetrerende projectielen verschieten. Het gaat ten eerste om een enkelvoudig kunststofprojectiel met een diameter van 18 millimeter (mm) dat met een luchtdrukschouderwapen wordt verschoten en ten tweede om een projectiel met daarin meerdere kleinere rubberprojectielen dat met een 40 mm granaatwerper wordt verschoten. De 40 mm granaatwerper gebruikt de ME ook om CS-traangasgranaten te verschieten. De merknamen van de wapens en projectielen zijn in de twee genoemde publicaties niet vermeld. Adang, Vermeulen en Mali (2018) komen in hun rapport tot de conclusie dat de voordelen van de inzet van voornoemde niet-penetrerende projectielen niet opwegen tegen de nadelen. Het geweld waarmee de Nederlandse politie in de periode voor 2018 geconfronteerd is in de handhaving van de openbare orde, gaf geen aanleiding voor de inzet van dergelijke middelen. Daarnaast gaven de ervaringen in het buitenland met deze wapens ook reden om er vanaf te zien. Er zijn namelijk voorbeelden van dodelijke slachtoffers door het enkelvoudige projectiel en ernstige (oog)verwondingen door het meervoudige projectiel. Een aantal andere belangrijke bevindingen van het onderzoek uit 2018 zijn:

- Het gebruik van geweld(middelen) in het kader van ordehandhaving beperkt zich bij kleinschalige ordeverstoringen van de openbare orde (uitgaansgeweld en jaarwisseling) vooral tot het gebruik van de korte wapenstok en politiehonden door de basispolitiezorg (BPZ). Bij grootschaliger ordeverstoringen, zoals bij risicowedstrijden in het betaald voetbal en rond de jaarwisseling, gebruikt de ME met name de lange wapenstok, de politiehond en de politiepaarden (beredenen).
- Tijdens het handhaven van de openbare orde bij grootschalige ordeverstoringen is het gebruik van het vuurwapen een zeldzaamheid. Als het al

- voorkomt, is het meestal zo dat niet de ME maar de BPZ het vuurwapen gebruikt in situaties waar (nog) geen of onvoldoende ME aanwezig is.
- In 2018 was het gebruik van CS-traangas (verder: traangas) en de waterwerper in de jaren daarvoor weinig aan de orde. Daarentegen hebben politiepaarden op momenten dat het er om spant soms een cruciale rol vervuld bij het verdrijven van ordeverstoorers (Adang, Vermeulen & Mali, 2018).

1.2 Aanleiding: coronarellen

Rellen zijn een vorm van openbare ordeverstoringen en het gevolg van groepsprocessen. In een menigte raakt een deel van de mensen vaak hun verantwoordelijkheidsbesef kwijt en beginnen ze zich primitiever te gedragen. Zij gaan anoniem op in de massa waardoor deïndividualisatie plaatsvindt. Ook lijken zij te denken dat ze het geweld straffeloos kunnen plegen. Het gevolg is dat collectief irrationeel gewelddadig gedrag kan ontstaan (Van Hogerhuis, 2011). Hiervan is sprake geweest tijdens coronarellen in 2020 en 2021, waaronder op vrijdag 19 november 2021 in Rotterdam. Hier hebben leden van zowel de BPZ als van de ME zich genooddaakt gevoeld om hun vuurwapen te gebruiken.

Vuurwapengebruik bij de handhaving van openbare orde

In Amsterdam schoot in juni 1966 de Karabijnbrigade gericht op burgers tijdens ordeverstoringen (Commissie Enschede, 1967). Naar aanleiding daarvan ontsloeg de regering zowel de burgemeester als de korpschef van de politie van Amsterdam.

Sinds die iconische ordeverstoringen – dus in 55 jaar – zijn er drie momenten geweest waarop politieambtenaren gericht op burgers hebben geschoten tijdens grote openbare orde verstoringen: Coolsingel Rotterdam, 25 april 1999 (Kampioensrellen Feyenoord, vier gewonden), Hoek van Holland, 22 augustus 2009 (Strandrellen, één dode en zes gewonden) en Coolsingel Rotterdam, 19 november 2021 (vijf gewonden). Op 19 november 2021 verzamelt zich vanaf 19:30 een groep van circa 100 personen op de Coolsingel te Rotterdam. Deze groep is daar om te demonstreren tegen het regeringsbeleid rondom COVID-19. Binnen een mum van tijd is de groepsgrootte toegenomen tot meer dan 1.000 personen. Het grootste deel is in het donker gekleed, heeft capuchons op en draagt gezichtbedekkende kleding. Rond 20:00 keert het gros van deze groep zich tegen de politie met een explosie van geweld tot gevolg. Politieambtenaren worden bekogeld met stenen, straat-

meubilair en hoog explosief vuurwerk dat zowel wordt gegooid als afgevuurd middels stalen pijpen. Tevens worden politiemensen fysiek geschopt en geslagen, worden politieauto's in brand gestoken en brandende barricades opgeworpen. Het aanhoudende geweld dwingt de politie ertoe zich terug te trekken en te hergroeperen om daarna weer naar voren te stappen. Niet veel later ontstaat er een situatie waarin de politie zich niet kan terugtrekken. Brandende politieauto's staan namelijk direct voor de ingang van een appartementencomplex. De brand dreigt hiernaar over te slaan, terwijl er tientallen bewoners in het appartementencomplex zijn. De brandweer moet komen om te voorkomen dat de brand overslaat. De politie moet de brandweer beschermen tegen geweld, zodat zij hun werk kunnen blijven doen. Terwijl de politie in linie de brandweer beschermt, gooien burgers massaal shells², vuren ze lawinepijlen af en gooien ze ander materiaal in hun richting. Om stand te houden en de brandweer hun werk te kunnen laten doen, trekken de politiemensen in de linie hun vuurwapen en schieten ze gericht op de burgers. Een van deze burgers raakt gewond door het schot, waardoor de politie verplicht is eerste hulp te verlenen. Doordat ze tijdens de hulpverlening dermate worden aangevallen met zwaar vuurwerk en stenen, moeten ze besluiten de gewonde burger zonder hulp achter te laten. Uiteindelijk is de orde hersteld door acht ME-pelotons in te zetten. Tientallen politieambtenaren zijn gewond geraakt gedurende de rellen. Zij hebben onder andere botbreuken opgelopen evenals vaatschade en massale gehoorschade. Over de psychische schade is nog niets bekend. Reguliere agenten en ME-ers hebben met hun dienstpistolen tientallen waarschuwingsschoten en gerichte schoten afgevuurd. Vijf burgers zijn die avond gewond geraakt door politiekogels.

Dit voorval heeft de roep naar *less than lethal weapons* doen toenemen vanuit de gedachte dat met een *less than lethal weapon* relschoppers gericht op grotere afstand gehouden hadden kunnen worden (Paauw, 2021).

Politiemensen ervaren dat de intensiteit en gerichtheid van het tegen hen gebruikte geweld in korte tijd sterk verhevigd is. Op 24 november 2021 schrijft de politie in een factsheet dat zwaar geweld wordt gebruikt tegen de politie en het zichtbaar gericht is op het maken van slachtoffers onder politiemensen (Politie, 2021a). Indien hier daadwerkelijk sprake van is, zou dit betekenen dit dat het politieoptreden in 2022 plaatsvindt in een andere context dan in 2018 en dat – afgaande op een interne analyse van deze rellen³ – een niet-voertuig-gebonden *less than lethal weapon* mogelijk toch zou moeten worden toegevoegd aan de bewapening van de ME. De interne analyse van de rellen geeft de volgende voor-

beelden van situaties waarin een aanvullend gewelddmiddel voor de ME te voet mogelijk wordt gemist:

- Bij onverwacht omvangrijk en hevig geweld tegen een geïsoleerde groep ME-ers kan ernstige handelingsverlegenheid ontstaan. Vuurwapengebruik, zowel waarschuwend als gericht, brengt ongewenst grote risico's met zich mee voor zowel tegenstrevers als de omgeving. Tussen de lange wapenstok en het pistool heeft de ME'er op zulke momenten echter geen alternatief.
- Een soortgelijke situatie kan zich voordoen als er andere hulpdiensten zoals brandweer en ambulance onder vuur van bijvoorbeeld zwaar vuurwerk of stenen komen te liggen en de versterking van beredenen, waterwerper of traangas uitblijft. De ME kan dan de collega hulpdiensten niet in de steek laten en moet met behulp van een geschikt maar niet-dodelijk gewelddmiddel de relschoppers op veilige afstand kunnen brengen.
- Het is onbevredigend als plegers van ernstige strafbare feiten tegen hulpverleners bij ordeverstoringen niet kunnen worden aangehouden en zij zich in de anonimiteit uit de voeten kunnen maken. Een gewelddmiddel waarmee de ME hen kan markeren en/of tijdelijk kan immobiliseren, kan op adequate wijze bijdragen aan een legitiem herstel van de rechtsorde.

1.3 Onderzoeksvragen

De geschetste ontwikkelingen in paragraaf 1.2 geven al met al aanleiding om de conclusies van de Politieacademie uit 2018 te heroverwegen. Daarom hebben de Staf Korpsleiding én de landelijke portefeuille Conflict en Crisisbeheersing om een onderzoek gevraagd met de volgende hoofdvraag:

Zijn er veranderde omstandigheden ten opzichte van 2018 die leiden tot een heroverweging van de conclusies en aanbevelingen van het Police Technology Assessment uit 2018 van de Politieacademie met de titel 'Niet-penetrerende projectielen ten behoeve van ordehandhaving'?

Ter aanvulling op de hoofdvraag is het van belang om aan te geven dat de focus van dit onderzoek ligt op de eventuele inzet van niet-voertuig-gebonden *less than lethal weapons* door de ME. Zijdelings zal ook ingegaan worden op de training voorafgaand aan en preparatie of intelligence rondom openbare orde-incidenten. De pretentie van dit onderzoek is zeker niet om de eerdere grondige en omvangrijke onderzoeken over te doen. Het doel van dit onderzoek is slechts om in kort

bestek vast te stellen of de recente maatschappelijke ontwikkelingen en ordeverstoring redenen zouden kunnen zijn om de bevindingen en conclusies van die eerdere uitvoerige onderzoeken te heroverwegen. Naast de hoofdvraag zijn daarom de volgende deelvragen geformuleerd:

1. Geeft de ervaring met openbare orde-incidenten in 2021 aanleiding om kinetische projectielen aan de bewapening van de ME toe te voegen?
2. Zijn er nieuwe technologieën te onderscheiden die mogelijk *less lethal* bij kunnen dragen aan de ordehandhaving door de ME?
3. In hoeverre is de maatschappelijke acceptatie van het gebruik van deze *less lethal* middelen door de ME veranderd ten opzichte van 2018?

1.4 Methoden van onderzoek

Voor het beantwoorden van de hoofdvraag en deelvragen zijn meerdere onderzoeksmethodieken gebruikt. In deze paragraaf worden deze één voor één besproken.

1.4.1 Deskresearch

De deskresearch betreft een verkenning van de bestaande nationale en internationale wetenschappelijke literatuur over welke *less than lethal weapons* bestaan en die gebruikt (kunnen) worden door de ME tijdens grote openbare ordeverstoringen, wat de effectiviteit van deze *less than lethal weapons* is en wat de standpunten van voor- en tegenstanders zijn om een van deze *less than lethal weapons* aan de bewapening van de ME toe te voegen. Via *Google Scholar* is gezocht naar de (inter)nationale wetenschappelijke literatuur, waarvoor gebruik is gemaakt van zoektermen. De zoektermen – die al dan niet in combinatie met elkaar zijn gebruikt – zijn: “Politiegeweld”, “Geweldmiddelen”, “Niet-penetrerende projectielen”, “Minder-dodelijk wapen”, “*Less lethal weapons*”, “*Less than Lethal Weapon*”, “*Police use of force*”, “*Rubber bullets*”, “*Police violence*”, “*Chemical irritants*”, “*Police violence*”, “*Kinetic impact projectiles*” en “*Non-lethal weapons*”. In de onderzoeken die hieruit naar voren zijn gekomen, is in de bijbehorende literatuurlijsten gezocht naar andere relevante wetenschappelijke onderzoeken die niet via de gebruikte zoektermen naar voren zijn gekomen. Dit wordt *snowball sampling* genoemd.

1.4.2 Media-analyse

De tweede onderzoeksactiviteit is het analyseren van mediaberichten die in de periode 1 januari 2015 tot en met 31 mei 2022 zijn geschreven over het fenomeen *less than lethal weapons*. Er wordt ingegaan op de omvang van politiegeweld in

binnen- en buitenland. Ook worden de argumenten van voor- en tegenstanders van aanvullende bewapening besproken, evenals dat voorbeelden worden gegeven waaruit de meerwaarde en risico's van aanvullende bewapening blijkt. Hiervoor is via LexisNexis⁴ gezocht met de zoektermen 'Less than lethal weapons', 'Geweldmiddelen', 'Mobiele Eenheid', 'Niet-dodelijke geweldmiddelen', 'Kinetische projectielen', '40 mm Speciality Impact Amunition', '40 mm granaatwerper', 'Niet-penetrerende projectielen', 'Geweldmiddelen AND Mobiele Eenheid', 'Mobiele Eenheid AND bewapening OR uitrusting', 'Politie AND bewapening OR uitrusting', 'Geweldmiddelen AND politie', 'Geweldmiddelen AND rellen' en 'Rellen AND bewapening'. Dit heeft in totaal tot 14.396 mediaberichten geleid. In deze 14.396 mediaberichten is conform de sneeuwbalmethode gekeken naar andere interessante zoektermen. Dit zijn 'Niet-dodelijke wapens', 'Niet-dodelijke geweldmiddelen', 'FN-303', 'LBD-40', 'Niet-dodelijke munitie' en 'Rubberen kogel'. Dit heeft geleid tot 1.502 mediaberichten. Tezamen levert dit 15.898 mediaberichten op waarvan 27 unieke mediaberichten bruikbaar zijn gebleken voor onderhavige analyse. In deze mediaberichten wordt namelijk ingegaan op het te onderzoeken fenomeen van onderhavige studie. De andere berichten gaan wel in op bijvoorbeeld de ME, maar wordt er geen koppeling gemaakt met het fenomeen *less than lethal weapons*.

Bij deze onderzoeksactiviteit past een disclaimer, want in algemene zin valt er iets te zeggen over de manier waarop berichten over fenomenen in de media komen. Journalisten dienen een overzicht te geven van het nieuws vanuit een neutraal en objectief oogpunt. Dit is echter onmogelijk vanwege tijdsgebrek. Hierdoor dienen zij bepaalde gebeurtenissen te negeren en is het nieuwsoverzicht geen representatieve weergave van de werkelijkheid. Voorgaande betekent voor onze media-analyse dat deze ook met enige voorzichtigheid moet worden gelezen. Onze verwachting is namelijk dat er met name over dit fenomeen wordt geschreven wanneer politiegeweld heeft geleid tot verwondingen van burgers. Met andere woorden zal minder worden geschreven over situaties waarin de politie gebruik heeft gemaakt van *less than lethal weapons* en er geen gewonde burgers zijn gevallen. Mogelijk dat de media-analyse hierdoor een minder compleet beeld oplevert van voor- en tegenstanders.

1.4.3 Survey

Om informatie te verzamelen over hoe ME-commandanten openbare orde-incidenten in 2021 hebben ervaren en in hoeverre dit hun wens voor aanvullende bewapening heeft veranderd, is een landelijke online survey uitgevoerd. Hiervoor zijn in totaal 555 ME-commandanten benaderd. Zij hebben een e-mail ontvangen

die via de Nationale Politie centraal is verstuurd. In de e-mail stond een korte introductie op het onderzoek, het verzoek om de survey anoniem in te vullen en de link naar de online survey.

Online survey

Bureau Beke heeft de online survey voor de ME-commandanten in het programma QuestionPro ontworpen. Alle respondenten hebben per e-mail een link naar een beveiligde webpagina ontvangen die toegang gaf tot de survey. De survey had een gebruiksvriendelijke, heldere lay-out en was responsive. Dit had als voordeel dat de vragenlijstweergave werd geoptimaliseerd voor smartphones, tablets, laptops en pc's. Het invullen van de vragenlijst kon onderbroken worden om op een later tijdstip hervat te worden. Een statusbalk bovenaan het scherm gaf aan hoeveel procent van de vragenlijst reeds beantwoord was. Wanneer de respondent naar haar/zijn idee de vragenlijst voldoende had beantwoord, konden de gegevens met een klik verstuurd worden. Doordat we de survey in eigen beheer uitvoerden, konden we volgen wat de respons was. Deze was dusdanig hoog dat we ervoor hebben gekozen geen reminder te sturen.

De respondenten hebben drie weken – van 17 maart 2022 tot en met 7 april 2022 – de tijd gehad om de survey volledig in te vullen. Dit hebben 315 ME-commandanten gedaan. Daarmee is de respons 57 procent, waarmee de onderzoekers de resultaten representatief voor de populatie achten. Onduidelijk blijft of de niet responderende commandanten een heel andere input zouden hebben geleverd. In tabel 1.1 staat in welke politie-eenheden de 315 ME-commandanten werkzaam zijn. Er is sprake van een spreiding over het land waarbij de meeste ME-commandanten die de survey hebben ingevuld werkzaam zijn in de eenheden Oost-Nederland, Rotterdam, Amsterdam en Den Haag.

Tabel 1.1 – Eenheid waarin de ME-commandanten werken

Eenheid	n	%
Amsterdam	38	12%
Den Haag	38	12%
Limburg	20	6%
Midden-Nederland	29	9%

Eenheid	n	%
Noord-Holland	21	7%
Noord-Nederland	21	7%
Oost-Brabant	31	10%
Oost-Nederland	41	13%
Rotterdam	40	13%
Zeeland-West-Brabant	26	8%
Landelijke Eenheid	10	3%
Totaal	315	100%

De ME-commandanten is onder andere gevraagd naar het aantal inzetten dat zij hebben gehad in 2021, hun eigen onveiligheidsgevoelens en die van de ME-leden, het aantal keren dat zij in 2021 in situaties terecht zijn gekomen waarin met het vuurwapen is geschoten, de noodzaak om *less than lethal weapons* aan de bewapening van de ME toe te voegen en de redenen hiervoor. Om de vragen in de survey zo goed mogelijk te laten aansluiten bij de praktijk voerden wij voorafgaand aan het opstellen van de survey twee oriënterende gesprekken met ervaren commandanten. In bijlage 1 is de volledige survey in te zien.

1.4.4 Interviews

Aanvullend op voornoemde onderzoeksactiviteiten zijn ten slotte interviews gehouden waarbij in totaal met 44 respondenten is gesproken (zie bijlage 2). De respondenten vormen een gemêleerd gezelschap om zodoende vanuit verschillende invalshoeken het fenomeen te belichten. Zo is aan het eind van de online survey gevraagd welke ME-commandanten in een groepsinterview door willen praten over de uitkomsten van de survey. Hiervoor hebben zij hun contactgegevens achtergelaten. Daarnaast is met de chef van het Team Parate Eenheid (TPE)⁵ van de politie Rotterdam gesproken en zijn experts met kennis over wapens benaderd om met hen te spreken over nieuwe technologieën en de manier waarop zij aankijken tegen eventuele aanvullende bewapening van de ME door middel van *less than lethal weapons*. De experts zijn bijvoorbeeld werkzaam bij de Koninklijke Marechaussee (KMar), het Technisch Bureau Muller (TBM) en Condor Arnhem B.V. De laatste doelgroep omvat personen die zicht hebben op in hoeverre het gebruik van *less than lethal weapons* door de ME maatschappelijk geaccepteerd is en in hoeverre deze acceptatie is veranderd in de laatste jaren. Hiervoor is een aantal maatschappelijke partijen benaderd, omdat het idee bestaat dat “gewone”

burgers hier geen afgewogen oordeel over kunnen geven. Ook hebben wij gesproken met twee werknemers van Amnesty International, twee onderzoekers van de Politieacademie, twee onderzoekers van TNO, twee burgemeesters en met de vertegenwoordigers van twee landelijke politieke partijen. Hoewel het de bedoeling was om meer burgemeesters en politieke partijen te spreken, is dit na herhaaldelijke pogingen en reminders niet gelukt. Wat hier de reden van is, is onbekend gebleven. Naast de interviews hebben we ook twee werkbezoeken gebracht. Bij de KMar konden we meekijken bij een ME-training met *less than lethal weapons*. Bij het Team Product Advies (TPA) van het Politie Diensten Centrum – verantwoordelijk voor de advisering op het vlak van geweld- en dwangmiddelen voor de politie – hebben we uitleg gekregen over *less than lethal weapons*.

1.5 Leeswijzer

Het rapport is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 worden de opbrengsten uit de deskresearch beschreven, waarna hoofdstuk 3 in het teken staat van de uitkomsten van de media-analyse. De resultaten die uit de survey komen, passen in hoofdstuk 4 de revue en de kennis die is opgedaan in de interviews komt in hoofdstuk 5 aan bod. Het rapport sluit af met hoofdstuk 6 waarin de balans wordt opgemaakt. Het betreft het concluderende hoofdstuk waarin antwoord wordt gegeven op de hoofdvraag en deelvragen. Dit laatste hoofdstuk kan tevens worden gelezen als samenvatting.

Eindnoten

1. Ander woord voor projectiel.
2. Een shell is een professioneel stuk vuurwerk dat ook wel een mortierbom wordt genoemd. In een deskundigenrapport van het Nederlands Forensisch Instituut (NFI) staat dat mortierbommen van 2,5” en groter botbreuken kunnen veroorzaken. Als een persoon aan het hoofd geraakt wordt, kan dodelijk letsel optreden.
3. Geweldsmiddelen Coolsingelrellen 19 november 2021. Interne memo Nationale politie, 19 december 2021.
4. LexisNexis geeft toegang tot meer dan 36.000 internationaal gerenommeerde nieuwsbronnen en zakelijke bronnen. De database bevat ruim 75 Nederlandse uitgevers, waaronder alle grote landelijke en regionale kranten en opiniebladen. In LexisNexis kan aan de hand van zoektermen gericht worden gezocht naar berichtgeving in landelijke en regionale dagbladen.
5. Het TPE bestaat uit ongeveer 100 politiemensen die allen volledig als ME en daarnaast onder meer ook voor de Aan houdingseenheid (AE) zijn opgeleid. Van dit team is steeds minstens een groep in dienst, zodat er altijd een minimale ME-capaciteit onmiddellijk beschikbaar is. Als zij in dienst zijn, verrichten zij reguliere maar afbreekbare politiewerkzaamheden.

2

Deskresearch

In dit hoofdstuk wordt op basis van de (inter)nationale wetenschappelijke literatuur ingegaan op hetgeen bekend is over welke type *less than lethal weapons* bestaan en gebruikt (kunnen) worden door de ME tijdens grote openbare orde verstoringen. Ook gaat dit hoofdstuk in op de effectiviteit van deze *less than lethal weapons*. Meer specifiek gaat dit hoofdstuk ten eerste in op het geweldmonopolie van de Nederlandse staat, belegd bij de politie. Dit hoofdstuk zoomt in op de geweldmiddelen van de politie en welke rol de Ambtsinstructie 1994 speelt bij de toepassing van deze geweldmiddelen. Vervolgens passeren verschillende *less than lethal weapons* en bijbehorende eigenschappen de revue. Tumbarska (2018) geeft aan dat er vijf verschillende typen *less than lethal weapons* bestaan, namelijk kinetische, elektrische, chemische, akoestische en mechanische *less than lethal weapons*. In dit hoofdstuk – maar ook in de rest van de rapportage – wordt niet ingegaan op elektrische *less than lethal weapons*, zoals de taser. De ME beschikt tijdens grote openbare orde verstoringen namelijk niet over dit wapen. Nadat de andere typen *less than lethal weapons* en bijbehorende eigenschappen zijn besproken, worden de argumenten van voor- en tegenstanders van *Less than lethal weapons* uiteengezet, evenals dat per type *less than lethal weapons* de (verwachte) (in)effectiviteit wordt besproken. Het hoofdstuk sluit af met een beschouwing wat van het voorgaande geleerd moet worden met het oog op de toekomst.

2.1 Geweldmonopolie

Volgens Artikel 11 van de Nederlandse Grondwet hebben alle burgers het recht op onaantastbaarheid van hun lichaam.¹ Een uitzondering op dat grondrecht is dat politieambtenaren conform Artikel 7 lid 1 van de Politiewet 2012 bevoegd zijn om geweld tegen burgers uit te oefenen. Het geweld moet wel – aldus lid 7 van artikel 7 Politiewet 2012 – wettig zijn, in verhouding staan tot het beoogde

doel en redelijk en gematigd zijn.² In het Besluit bewapening en uitrusting politie staat vermeld welke gewelddmiddelen de agenten in de basispolitiezorg hiertoe ter beschikking hebben: een uitschuifbare wapenstok, pepperspray (spuitbus met oleoresin capsicum) en het dienstpistool. Daarnaast kan de korpschef bepalen dat de bewapening mede bestaat uit een lange wapenstok (Adang, Vermeulen & Mali, 2018).³ Inmiddels is het stroomstootwapen toegevoegd aan de basisuitrusting van de basispolitiezorg in de noodhulp. Er zijn situaties waarin het bevoegd gezag de ME inzet om de openbare orde te handhaven (Adang, Vermeulen & Mali, 2018). Na toestemming van het bevoegd gezag beschikt de ME – naast de reguliere individuele bewapening – ook over een lange wapenstok, de waterwerper, surveillancehonden, een granaatwerper met CS-traangasgranaten en over CS-traangashandgranaten (Adang, Vermeulen & Mali, 2018).⁴

De Ambtsinstructie 1994 beschrijft in welke situaties de gewelddmiddelen ingezet mogen worden en op welke manier. De eerste versie van de Ambtsinstructie 1994 dateert uit 1994 terwijl de voorganger dateert uit 1988 (Timmer e.a., 1996). Na 1994 zijn er ook nog vele wijzigingen en aanvullingen geweest. In mei 2018 publiceerde de toenmalig Minister van Justitie en Veiligheid bijvoorbeeld een voorstel voor een wijziging van de Ambtsinstructie 1994. Per 1 juli 2022 treedt deze herziening in werking (Grapperhaus, 2021; Politie, 2021a). Een wijziging waar zorgen over zijn, zijn de veranderde voorwaarden voor de inzet van *less than lethal weapons* die niet-penetrerende projectielen verschietsen. Voorheen mochten niet-penetrerende projectielen gebruikt worden in situaties waarin het aanwenden van geweld op een grotere afstand noodzakelijk was en het vuurwapen – gelet op artikel 7 van de Politiewet 2012 en de eisen van proportionaliteit en subsidiariteit – minder of niet geschikt is (Grapperhaus, 2018). De zes nieuwe voorwaarden per 1 juli 2022 zijn: 1) om een persoon aan te houden ten aanzien van wie redelijkerwijs mag worden aangenomen dat hij een voor onmiddellijk gebruik gereed zijnd wapen bij zich heeft en dit tegen personen zal gebruiken of aanstonds ander geweld tegen personen zal gebruiken, 2) om een persoon aan te houden die zich aan zijn aanhouding, voorgeleiding of andere rechtmatige vrijheidsbeneming tracht te onttrekken of heeft onttrokken, 3) om een persoon die de openbare orde in ernstige mate verstoort en niet direct kan worden aangehouden, tijdelijk weerloos te maken of te markeren, ten einde hem later aan te houden, 4) ter verspreiding van samenscholingen of volksmenigten, die een ernstige en onmiddellijke bedreiging vormen voor de veiligheid van personen of zaken, 5) ter verdediging tegen of voor het onder controle brengen van agressieve dieren en 6) om direct gevaar voor het leven van personen of voor het ontstaan van zwaar lichamelijk letsel af te wenden (Grapperhaus, 2021).

Amnesty International heeft kritiek geuit op de herziene conceptversie van de Ambtsinstructie 1994. Er zou namelijk geen grondige analyse aan ten grondslag liggen met betrekking tot de operationele problemen waar de politie voor staat. Daarnaast zou het de bestaande criteria niet verduidelijken en de gebleken tekortkomingen in de Ambtsinstructie 1994 niet oplossen. Volgens Amnesty International (2015a; 2018; 2021) zou de minister de herziene conceptversie dan ook moeten herformuleren en rekening moeten houden met de beginselen van noodzakelijkheid en proportionaliteit conform de Nederlandse wet en internationale mensenrechtenverdragen en -standaarden. Dit betekent dat geweld alleen mag worden gebruikt wanneer er geen andere mogelijkheid is om een legitiem doel te bereiken en dat de mate van geweld niet groter mag zijn dan wat nodig is om dat doel te bereiken (noodzaak). Bovendien mag het door het geweld veroorzaakte letsel niet ernstiger zijn dan het letsel dat door het gebruik van dat geweld voorkomen kan worden (proportionaliteit) (Amnesty International, 2015a; 2018; 2021). Hier voldoet het nu niet aan, want de politie mag nu verschillende soorten wapens gebruiken tegen iemand die zich probeert te onttrekken aan een aanhouding, variërend van de wapenstok tot pepperspray, tasers en kinetische (niet-penetrerende) impactprojectielen. Specifiek met betrekking tot de kinetische (niet-penetrerende) impactprojectielen zegt Amnesty International dat de politie deze mag gebruiken om schade aan zaken (bushokje, auto) te voorkomen terwijl dit type munitie een hoog risico op ernstige verwonding (zoals verlies van gezichtsvermogen) met zich meebrengt en soms zelfs dodelijk is (Amnesty International, 2018).

De Ambtsinstructie 1994 geeft volgens Amnesty International niet aan welk niveau van bedreiging van een persoon moet uitgaan om het gebruik van een bepaalde hoeveelheid geweld en een bepaald type wapen te rechtvaardigen en daarmee lijkt het volgens Amnesty International alsof het doel de middelen heiligt (Amnesty International, 2018). De organisatie Control Alt Delete – een onafhankelijke organisatie die zich inzet voor eerlijke en effectieve rechtshandhaving en tegen etnisch profileren en buitenproportioneel geweld – sluit zich drie jaar later aan bij Amnesty International. Volgens Control Alt Delete krijgt de politie in de herziene Ambtsinstructie 1994 fors ruimere bevoegdheden om geweldsmiddelen in te zetten en daar maken zij zich zorgen over.⁵ Conform het “Besluit bewapening en uitrusting politie” mogen BPZ-ers en ME-ers overigens (nog) niet beschikken over *less than lethal weapons* die niet-penetrerende projectielen verschieten.

Buitensporig gebruik van geweld door Spaanse nationale politie en burgerwacht

Op 1 oktober 2017 is een referendum gehouden in Catalonië. Op deze dag hebben burgers zich op straat en bij de ingangen van stembureaus verzet tegen de nationale politie en burgerwacht. Volgens een woordvoerder van Amnesty International zijn door buitensporig en onnodig gebruik van geweld en het gevaarlijk gebruik van apparatuur voor oproerbeheersing honderden vreedzame demonstranten gewond geraakt. Demonstranten zijn bijvoorbeeld geslagen met rubberen knuppels en beschoten met blanco patronen, omdat zij op een weg zaten en daarmee politiebussen blokkeerden. Verder hebben agenten rubberen ballen verschoten toen demonstranten achter de politie aanrenden toen de politie zich terugtrok. Hierdoor zijn twee burgers gewond geraakt aan een been en een oog. De burger die gewond is geraakt aan zijn oog, moest hiervoor een operatie ondergaan.⁶

2.2 De verschillende *less than lethal weapons*

In deze paragraaf staan kinetische, chemische, akoestische, mechanische en overige *less than lethal weapons* centraal. Omdat deze typen *less than lethal weapons* hun eigen eigenschappen hebben, bepaalt de context of de geweldsituatie welk type *less than lethal weapon* het best ingezet kan worden (American Civil Liberties Union of Massachusetts, 2007).

2.2.1 Kinetische *less than lethal weapons*

Een kinetisch wapensysteem is een geweldd middel waarmee een of meer projectielen met kracht worden afgeschoten in de richting van een of meer personen met als doel die persoon of personen te laten stoppen met handelen. De aandrijving van projectielen uit het wapen kan plaatsvinden door middel van luchtdruk. Gebruikelijker is om de aandrijving te doen met de verbranding van kruit. Dan heet het een vuurwapen. Er zijn *less than lethal weapons* die niet-penetrerende projectielen verschieten door deze door middel van een kruitverbranding door de loop voort te stuw (Van Hogerhuis, 2011). In de herziene Ambtsinstructie 1994 worden – zoals in paragraaf 2.1 al beschreven – de voorwaarden verruimd voor de inzet van *less than lethal weapons* die niet-penetrerende projectielen verschieten. In de ‘Nota van toelichting’ van de herziene Ambtsinstructie 1994 zegt toenmalig minister Grapperhaus (2018) dat de *less than lethal weapons* die deze projectielen verschieten qua geweldniveau tussen pepperspray en het reguliere dienstpistool geplaatst kunnen worden (Grapperhaus, 2018). Zij moeten volgens de Politie

(2021a) alleen gebruikt worden in situaties waarbij de grenzen van daadwerkelijke handhaving zijn bereikt en andere beschikbare middelen niet meer toereikend zijn.

Deze *less than lethal weapons* moeten niet gebruikt worden om een menigte uiteen te drijven, maar wel om een individu af te leiden of het gedrag van een gewelddadig individu te doen laten stoppen. Dit dient te gebeuren door de niet-penetrerende projectielen op het onderlichaam te richten om zodoende (ernstig) letsel te minimaliseren (Adang, Vermeulen & Mali, 2018; Amnesty International, 2018, 2019; Kapeles & Bir, 2019; United Nations, 2020). Wel moet worden voorkomen dat de projectielen via de grond worden verschoten, omdat daarna onvoorspelbaar is waar de projectielen heen gaan en wie en wat zij waar raken. Dit gebruik van dergelijke gewelddadige middelen heeft in Frankrijk de laatste jaren tot veel letsel onder burgers geleid.⁷ Verder geldt dat de schutter van het *less than lethal weapons* moet afzien van schieten wanneer hij of zij het doelwit niet duidelijk genoeg in het vizier heeft. Ook moeten niet-penetrerende projectielen niet op (willekeurige basis) een menigte in geschoten worden (Amnesty International, 2019). Dit zorgt ervoor dat het risico op *collateral damage* relatief klein is (Kapeles & Bir, 2019).

De niet-penetrerende projectielen zijn er in verschillende soorten en maten. De projectielen zijn bijvoorbeeld van lood, staal, rubber of plastic (Physicians for Human Rights, 2020). Het voordeel van rubberen en plastic projectielen ten opzichte van loden en stalen projectielen is dat ze minder snelheid hebben, waardoor ze een minder grote impact hebben en de kans op penetratie kleiner is (American Civil Liberties Union of Massachusetts, 2007; United Nations, 2020). Daarnaast bestaan zogenaamde enkelvoudige pellets en meervoudige pellets (Physicians for Human Rights, 2020). De FN303 is een *less than lethal weapon* dat enkelvoudige pellet projectielen (lange dracht) verschiet (Politie, 2021a). Het is een op een geweer lijkend luchtdrukwapen dat wordt geproduceerd door de Belgische wapenfabriek Fabrique Nationale de Herstal in Luik in België. Volgens de informatie van de fabrikant heeft dit luchtdrukwapen een kaliber van 18 mm. Het wapen weegt leeg een kleine drie kilogram en kan worden geladen met maximaal 15 projectielen. Het te verschieten projectiel is gemaakt van hard kunststof, is voor het gewicht gevuld met bismut korrel, heeft een diameter van 18 mm en weegt 8,5 gram. De effectieve dracht is 30 meter met een behoorlijke nauwkeurigheid (FN Herstal, 2021). De minimale afstand dient – conform de instructies die Defensie hanteert – drie meter te zijn (Politie, 2021a). De projectielen hebben als doel om een burger een pijnprikkel toe te brengen, tijdelijk handelingsonbekwaam te maken en/of te markeren middels verf. Dit moet voorkomen dat

een individu ontkomt aan een aanhouding plus vervolging en/of een psychologisch stopeffect hebben richting de rest van de groep waartoe de burger behoort omdat duidelijk wordt dat gewelddadig gedrag niet zonder consequenties blijft (Adang, Vermeulen & Mali, 2018; Politie, 2021a). Er zijn verschillende varianten projectielen verkrijgbaar waaronder een met uitwasbare markeerpoeier, een met niet-uitwasbare kleurstof en een zonder kleurstof (FN Herstal, 2021). Naast verf kunnen ook projectielen verschoten worden met traangas of pepperspray. Voor projectielen met pepperspray geldt het nadeel dat de schutter boven de onderbuik moet mikken wil het effect hebben, maar daardoor wordt de kans op ongewenst letsel ook groter (American Civil Liberties Union of Massachusetts, 2007; Adang, Vermeulen & Mali, 2018; Amnesty International, 2018).

De Heckler & Koch HK69A1 (verder: HK69) is een 40mm granaatwerper, bij de Nederlandse politie primair in gebruik voor het verschieten van bijvoorbeeld traangasgranaten en van andere *less than lethal* projectielen met een korte dracht (Politie, 2021a). Dit *less than lethal weapon* wordt doorgaans gebruikt om het gedrag van een menigte te veranderen. Dit is een verschil met de FN303. Daarnaast hebben ze in tegenstelling tot de FN303 een relatief slechte nauwkeurigheid. Dit komt onder andere doordat de projectielen regelmatig via de grond worden verschoten, zodat de kans dat het bovenlichaam en daarmee vitale organen worden geraakt relatief klein is (Kapeles & Bir, 2019). Tot dusverre wordt de HK69 standaard gebruikt door de politie en Koninklijke Marechaussee (KMar) om traangaspatronen af te schieten (Adang, Vermeulen & Mali, 2018), maar wanneer meervoudige pellet projectielen zouden worden verschoten met de HK69 zouden er in de twintig B&T 40 mm rubberen kogels van elk 15 mm diameter uit het wapen komen (Politie, 2021a). De schutter mikt daarbij op of vlak voor de benen van de personen die deel uitmaken van een groep die gestopt of verjaagd moet worden (Adang, Vermeulen & Mali, 2018; Adviescommissie Internationaal Recht en Conventioneel Wapengebruik, 2021a). Het contact van de kogels met het menselijk lichaam – al dan niet nadat kogels opspatten door het contact met de grond (ook wel *skip fire* genoemd) – zal een pijnprikkel veroorzaken. Wanneer de afstand vanwaar de schutter schiet 8 tot 30 meter is, zullen per schot ongeveer drie personen geraakt worden. Dit heeft als doel dat een groep niet dichterbij komt of zelfs weggaat, waarbij een gewelddadige escalatie jegens politieambtenaren wordt voorkomen (Adang, Vermeulen & Mali, 2018; Politie, 2021a).

Er zijn nog andere niet-penetrerende projectielen, zoals *bean bags*. Dat is een 12 gauge kaliber projectiel met een zakje met kleine metalen korrels. Het zakje met kleine metalen korrels zet uit wanneer het is verschoten om zodoende een groter impactgebied te hebben en daarmee een harde klap uit te delen (American

Civil Liberties Union of Massachusetts, 2007; Physicians for Human Rights, 2020). Het doel hiervan is om het doelwit een pijnprikkel te geven en kort tijdelijk handelingsonbekwaam te maken, waardoor de politie het geraakte doelwit aan kan houden (Van Hogerhuis, 2011). Een ander niet-penetrerend projectiel die ook een pijnprikkel moet geven, is de 40 mm *sponge round* (spons/schuimbal) (Van Hogerhuis, 2011). Het betreft een breekbaar of sponsachtige kop waardoor de energieoverdracht zwakker is dan van bijvoorbeeld rubberen kogels en *bean bags*. Dit zorgt ervoor dat de kans op penetratie ook minder groot is en veroorzaakt het met name zwellingen en verkleuringen van de huid en spierweefsels (Kapeles & Bir, 2019; Physicians for Human Rights, 2020).

2.2.2 Chemische *less than lethal weapons*

Chemische *less than lethal weapons* zijn wapens die met gas of vloeistof werken, zoals pepperspray⁸ en traangas (Frini, Stemate, Larochelle, Toussaint & Lecocq, 2008; Van Hogerhuis, 2011). Bekende chemicaliën die worden gebruikt, zijn 2-chloroacetonphenone (CN), o-chlorobenzylidene malonitrile (CS) en oleoresin capsicum (OC) (Amnesty International, 2021). Het doel van pepperspray en traangas is om een individu of groep af te schrikken, te desoriënteren of tijdelijk uit te schakelen door de zintuigen – zoals de lichaamshuid en ogen – en luchtwegen te irriteren. Zo zwellen de slijmvliezen bij de luchtwegen op wanneer een burger pepperspray inademt en bemoeilijkt hierdoor de ademhaling, gaat de lichaamshuid branden, zwellen ogen op waardoor een burger tijdelijk “verblind” wordt en gedesoriënteerd raakt, krijgt een burger een loopneus of moet een burger hoesten. Deze effecten verdwijnen vaak snel, afhankelijk van de periode dat een persoon eraan is blootgesteld (The American Civil Liberties Union of Massachusetts, 2007; Frini, Stemate, Larochelle, Toussaint & Lecocq, 2008; Van Hogerhuis, 2011; Kruize & Gruter, 2012; United Nations, 2015; Physicians for Human Rights, 2020; Amnesty International, 2021).

Pepperspray wordt vooral in aanhoudingssituaties gebruikt tegen individuen die binnen enkele meters van een agent staan (Kruize & Gruter, 2012; Physicians for Human Rights, 2020). Er is tegenwoordig ook een peppersprayblusser waarmee een grotere menigte geraakt kan worden (Van Hogerhuis, 2011). Chemische *less than lethal weapons* – zoals traangas – kunnen ook ingezet worden om een menigte uiteen te drijven door de samenhang en georganiseerde karakter van een groep te verbreken. Er zijn twee typen traangas, namelijk traangashandgranaten en traangasgranaten die met een granaatwerper worden verschoten. Het eerste type wordt vaak na ontsteking onder de voet geplaatst zodat het traangas richting de menigte drijft die uiteen gedreven moet worden. Het nadeel is dat

ze door relschoppers weggeschopt of teruggegooid kunnen worden. Het tweede type wordt boven een menigte afgeschoten en valt in twaalf kleine stukjes uiteen. Dit zorgt voor verspreiding van het traangas en het kan niet teruggegooid worden (The American Civil Liberties Union of Massachusetts, 2007; Frini, Stemate, Larochelle, Toussaint & Lecocq, 2008; Van Hogerhuis, 2011; Kruize & Gruter, 2012; United Nations, 2015; Amnesty International, 2021; Politie, 2021b).

Van Hogerhuis (2011) bespreekt ook een geurwapen. De politie kan hier een vieze geur mee verspreiden die als onaangenaam wordt ervaren en als dwangmiddel kan dienen (Van Hogerhuis, 2011; Polhuijs, Noort, Rumley-Van Gorp, Langenberg, Toet, Linders & Van der Horst, 2012). Van Hogerhuis (2011) heeft de verwachting dat dit geen effectief wapen is, omdat het niet discrimineert en daardoor ook ongewenst omstanders treft. Polhuijs, Noort, Rumley-Van Gorp, Langenberg, Toet, Linders en Van der Horst (2012) concluderen dat er nog weinig bekend is over het effect op groepsgedrag alsmede het nadeel voor eventuele omwonenden.

2.2.3 Akoestische *less than lethal weapons*

Akoestische *less than lethal weapons* zijn tot dusverre geen onderdeel van de bewapening van de Nederlandse ME. Het zijn wapens die over een lange afstand zeer harde geluiden kunnen produceren. Deze wapens kunnen dusdanig afgesteld worden dat ze een menigte in een specifiek gebied treffen (Physicians for Human Rights, 2020). Door hoorbare of onhoorbare (ultra en infra) geluiden irriteert het de mensen waardoor ze zich zullen verplaatsen, wordt een persoon tijdelijk uitgeschakeld of raakt hij of zij gedesoriënteerd (Frini, Stemate, Larochelle, Toussaint & Lecocq, 2008; Physicians for Human Rights, 2020). Een risico is wel dat wanneer iemand langdurig aan dergelijke geluidsimpulsen wordt blootgesteld of wanneer de geluiden te hard zijn, dat het blijvende gehoorschade oplevert. De Long Range Acoustic Device (LRAD) is een voorbeeld van een dergelijk akoestisch *less than lethal weapon* en heeft een range van 8.900 meter (Physicians for Human Rights, 2020). Een akoestisch *less than lethal weapon* dat de effecten van geluid en licht combineert, is de *flash bang*. Het betreft een projectiel dat wordt verschoten en in de lucht explodeert voordat dit projectiel het doelwit bereikt. De explosie verblindt het doelwit. Dit kan 45 seconden tot 15 minuten duren. Daarnaast zorgt de harde knal van de explosie ervoor dat het doelwit gedesoriënteerd raakt en hij of zij nog moeilijk weerstand kan bieden tegen de arrestatie (American Civil Liberties Union of Massachusetts, 2007).

2.2.4 Mechanische *less than lethal weapons*

Ook mechanische *less than lethal weapons* zijn nog geen onderdeel van de bewapening van de Nederlandse ME. Frini, Stemate, Larochelle, Toussaint en Lecocq (2008) zeggen dat er mechanische *less than lethal weapons* zijn waarmee wordt getracht een persoon te immobiliseren door hem of haar te desoriënteren. Dit gebeurt bijvoorbeeld met een laser of doordat hij of zij middels microgolven een brandend gevoel op de huid krijgt (Frini, Stemate, Larochelle, Toussaint & Lecocq, 2008; Robinson, 2009). Daarentegen zijn er ook mechanische *less than lethal weapons* die juist tot doel hebben om een menigte in beweging te krijgen. Een Active Denial System (ADS) is hier een voorbeeld van. Het betreft een systeem dat magnetronstralen afvuurt. Dit geeft een pijnlijk brandend gevoel aan mensen die in de baan van de magnetronstralen staan.

2.2.5 Overige geweldmiddelen

De wapenstok is ook een geweldmiddel van de politie. De Nederlandse politie heeft drie verschillende wapenstokken. De metalen uitschuifbare wapenstok (uitgeschoven ongeveer 50 cm lang) is primair voor de basispolitiezorg en wordt ook gedragen door de Aanhoudingseenheden (AE) als zij in burgerkleding werken. De ME beschikt over de lange wapenstok (60 cm). Dit wapen is van kunststof met rubberbekleding. De beredenen hebben daar een verlengde variant van om vanaf het paard mee te kunnen slaan. De wapenstok wordt gebruikt door agenten om een aanhouding te bewerkstelling wanneer de verdachte zich verzet of om personen te kunnen verjagen ter handhaving van de openbare orde (United Nations, 2020). De wapenstok is bedoeld om te dreigen met fysieke pijn of om daadwerkelijk pijn mee toe te dienen (Amnesty International, 2015a). Het meest effectief is het wapen wanneer het wordt ingezet tegen wat heet de “grote spiermassa’s”, dus de bovenbenen en bovenarmen van de verdachte (United Nations, 2020).

Daarnaast bestaan nog andere middelen, namelijk de hondenbrigade (surveillancehond), beredenen (de politieruiters) en waterwerper (Van Hogerhuis, 2011; Adviescommissie Internationaal Recht en Conventioneel Wapengebruik, 2021a). De waterwerper – waar we er in ons land zes van hebben – wordt met name gebruikt tijdens grote evenementen om menigten uiteen te drijven of om de toegang tot bepaalde gebieden te beperken (Van Hogerhuis, 2011; Physicians for Human Rights, 2020). Er kunnen chemische elementen aan het water toegevoegd worden (Adang, Mali & Timmer, 2018; Physicians for Human Rights, 2020), maar in Nederland gebeurt dit niet. Voor de hondenbrigade, de beredenen en de waterwerper geldt dat ze in ME-verband kunnen worden ingezet om er eventueel voor te zorgen dat de menigte zich verspreidt (Van Hogerhuis, 2011).

2.3 De meerwaarde van *less than lethal weapons*

Politieambtenaren komen voor tal van verschillende geweldsituaties te staan, waarbij de aard van de geweldsituatie bepaalt welk geweldmiddel het meest passend en effectief is om een individu of menigte onder controle te krijgen. Daarom is het belangrijk dat de politie in de uitvoering van hun taken niet afhankelijk zijn van slechts één wapen maar vaardig zijn in het gebruiken van meerdere wapens. De verschillende geweldmiddelen zijn te plaatsen op een continuüm: van enkel en alleen aanwezig zijn tot het gebruik van het vuurwapen. De keuze voor een geweldmiddel moet effectief, noodzakelijk en proportioneel zijn (Rappert, 2004; Kester, 2006; The American Civil Liberties Union of Massachusetts, 2007; Desmond, Papachristos & Kirk, 2016; Timmer, Adang & Mali, 2018). Wanneer dit niet het geval is, kan dat de relatie tussen de politie en de samenleving beschadigen (Rappert, 2004; Desmond, Papachristos & Kirk, 2016). In 2018 schrijven Adang, Mali & Timmer dat het bestaande wapenarsenaal ofwel beperkt effectief (wapenstok en pepperspray) ofwel te ingrijpend of disproportioneel (surveillancehond, vuurwapen en soms ook de wapenstok) is, waardoor bij het gebruik ervan vragen komen over de legitimiteit van het politiegeweld. In dat kader is het een belangrijke vraag of het toevoegen van een *less than lethal weapon* aan de bewapening van de ME het ervaren gat tussen het dienstpistool en de andere vormen van bewapening kan opvullen tijdens geweldsituaties. In het vervolg worden de voor- en tegenstanders van *less than lethal weapons* en hun argumenten besproken.

2.3.1 Voorstanders en (verwachte) voordelen van *less than lethal weapons*

Wanneer de politie gaat beschikken over zwaardere geweldmiddelen, neemt de kans op ernstigere verwondingen bij burgers toe (Hickman, Strote, Scales, Parkin & Collins, 2021). Daarentegen raken politieambtenaren gewond doordat burgers geweld tegen hen gebruiken (Adang, Mali & Timmer, 2018). De kans op ernstigere verwondingen is groter wanneer de politie enkel beschikt over geweldmiddelen die minder geschikt zijn om zwaardere weerstand het hoofd te bieden (Hine, Porter, Westera & Alpert, 2016; Wolf, Mesloh & Henych, 2008; Wolf, Mesloh, Henych & Thompson, 2009). Dit is de reden waarom in de wetenschappelijke literatuur verschillende (verwachte) voordelen van *less than lethal weapons* worden genoemd.

Een voordeel is dat *less than lethal weapons* ervoor zorgen dat bij (grootschalige) ordeverstoringen meer “op afstand” opgetreden kan worden. Dit heeft tot gevolg dat er minder fysieke contactmomenten zullen zijn tussen politieambte-

naren en burgers. Daardoor zullen zij minder in geweldsituaties terechtkomen waar fysiek geweld plaatsvindt (Opstelten, 2014; Politie, 2014; Grapperhaus, 2018; Adang, Mali & Timmer, 2018; Rettig & Farmer, 2021). Dit is een gewenst effect, omdat ernstige verwondingen bij politieambtenaren met name door fysiek geweld tot stand komen (Adang, Mali & Timmer, 2018). Daarnaast kan – wanneer andere *less than lethal weapons* dan de wapenstok en pepperspray worden gebruikt – een persoon over grotere afstand tijdelijk uitgeschakeld worden (Grapperhaus, 2018). Het gevolg hiervan zal zijn – zeker in situaties waar de mate van weerstand door ordeverstoorers groter is – dat het risico op letsel van politieambtenaren vermindert (Kester, 2006; Smith, Kaminski, Alpert, Fridell, MacDonald & Kubu, 2010; Politie, 2014; Adang, Mali & Timmer, 2019). Een verwacht voordeel is dat gewelddadige burgers sneller onder controle zijn waardoor langdurige geweldaanwending niet nodig is. Hierdoor zal het gebruik van geweld door de politie minder escalerend werken op omstanders en zal het tot minder geweld leiden. Deze (verwachte) voordelen zullen politieambtenaren meer zelfvertrouwen geven in hun optreden (Adang, Mali & Timmer, 2018).

Niet alleen de veiligheid van politieambtenaren wordt vergroot door de inzet van *less than lethal weapons*. Doordat rellen sneller in de kiem gesmoord kunnen worden, zullen politieambtenaren minder vaak geweld gebruiken of minder ernstige vormen van geweld, zo is de veronderstelling. Het gevolg is dat er ook minder (ernstig) gewonden onder burgers vallen (Van Hogerhuis, 2011; Amnesty International, 2015a; Grapperhaus, 2018; Rettig & Farmer, 2021). Een belangrijke voorwaarde om geweld door burgers in de kiem te smoren, is dat burgers weten wat de effecten van *less than lethal weapons* zijn. Dit kan bijvoorbeeld door *less than lethal weapons* een opvallende kleur te geven (Van Hogerhuis, 2011).

Naast de (verwachte) voordelen van *less than lethal weapons* op de gezondheid van politieambtenaren en burgers, heeft het ook een economisch voordeel. Door de inzet van *less than lethal weapons* is tijdens evenementen minder politie-inzet nodig om eventuele geweldsescalaties de kop in te drukken. Daarnaast zorgt de de-escalerende werking van *less than lethal weapons* ervoor dat rellen minder snel uit de hand lopen en het minder vaak leidt tot plunderingen en vernielingen. In de gevallen dat rellen toch escaleren, kunnen *less than lethal weapons* ervoor zorgen dat de relschoppers (achteraf) aangehouden worden. Een praktisch voordeel is dat hierdoor geen opsporingsteam ingezet hoeft te worden om naderhand relschoppers op te sporen (Van Hogerhuis, 2011).

Een kanttekening bij de (verwachte) voordelen van *less than lethal weapons* is dat de voordelen enkel behaald worden wanneer politieambtenaren de *less than lethal weapons* conform hun training en vaardigheden gebruiken in de juiste situ-

aties, waardoor geweldsituaties worden opgelost met zo min mogelijk geweld (Opstelten, 2014; Amnesty International, 2015a; Moyer, 2015; Adang, Mali en Vermeulen, 2018; United Nations, 2020). Dit is van belang omdat in alle gevallen waar politiegeweld plaatsvindt achteraf vragen worden gesteld over de legitimiteit hiervan. Dit is in het afgelopen decennium toegenomen omdat politiegeweld altijd de aandacht trekt van media en tegenwoordig iedere burger een mobiele telefoon heeft en voorvallen in beeld brengt (Smit, Kaminski, Alpert, Fridell, MacDonald & Kubu, 2010; Jennings, Hollis & Fernandez, 2018). Echter, sommige respondenten in het onderzoek van Vermeulen en Mali (2018) geven aan dat zij denken dat de samenleving het zal waarderen als de politie hard optreedt tegen relschoppers. De toevoeging van *less than lethal weapons* aan de bewapening van de ME zal daarom goed worden ontvangen. Volgens respondenten uit het onderzoek van Adang, Mali en Vermeulen (2018) is het daarvoor wel van belang dat de politie transparant is over voorvallen waarin *less than lethal weapons* zijn gebruikt. Deze transparantie moet er zijn voordat de media met een voorval aan de haal gaat, want dit kan het maatschappelijk draagvlak tegen het politieoptreden verminderen (Adang, Mali & Vermeulen, 2018).

2.3.2 Tegenstanders en (verwachte) nadelen van *less than lethal weapons*

Robinson (2009) verwacht dat de toevoeging van *less than lethal weapons* aan de bewapening van de politie ervoor gaat zorgen dat er juist meer politiegeweld gaat plaatsvinden dan voor de komst van *less than lethal weapons*. De *less than lethal weapons* zullen namelijk ook gebruikt gaan worden in situaties waarin voor de komst van *less than lethal weapons* überhaupt geen politiegeweld zou zijn gebruikt, waardoor het niet proportioneel is. Het zal er volgens Robinson (2009) toe leiden dat er minder burgers zullen overlijden door politiegeweld, maar de mate van defensief politiegeweld zal toenemen. Robinson (2009) noemt dit ook wel *a culture of non-lethal weapon "cowboys"*. Kruize en Gruter (2012) bevestigen hetgeen Robinson (2009) zegt. Het toevoegen van een wapen aan de politie uitrusting zorgt namelijk voor een toegenomen zelfverzekerdheid om een conflict aan te gaan en in hun voordeel te beslechten, waardoor dit tot een toename van geweldgebruik zal leiden. Dit is zowel in Nederland als het buitenland naar voren gekomen na de toevoeging van pepperspray aan de geweldmiddelen van de politie (Kruize & Gruter, 2012). Een deel van de door Adang, Mali & Timmer (2018) bevraagde personen binnen en buiten de politie verwachten ook dat meer *less than lethal weapons* voor de politie leidt tot een andere politie die door de maatschappij niet gewenst is. Dit zorgt ervoor dat de legitimiteit van en het vertrou-

wen in de politie afneemt, waardoor de aangiftebereidheid afneemt, burgers minder graag samenwerken met de politie en zich minder goed aan de wet- en regelgeving houden (Hickman, Strote, Scales, Parkin & Collins, 2021).

Daarnaast kan het toevoegen van kinetische wapens aan de bewapening van de ME een escalerende werking hebben wat op de lange termijn leidt tot een verharding en wapenwedloop. Zo kunnen burgers zich beter gaan voorbereiden door andere tactieken te bedenken, kunnen ze zich beter gaan beschermen tegen de projectielen en kunnen ze zelf wapens meenemen om tegen de politie in te zetten (Orbons, 2011; Amnesty International, 2015b; Adang, Vermeulen & Mali, 2018). De Verenigde Naties benoemen ook dat burgers zich kunnen gaan voorbereiden op de inzet van traangas door bijvoorbeeld gasmaskers op te doen (United Nations, 2015).

Tot slot komt in verschillende onderzoeken naar voren dat de focus niet alleen of zelfs überhaupt niet moet liggen op extra bewapening maar op andere aspecten van het politiewerk, namelijk de inrichting van opleidingen en (de-escalatie)trainingen van politieambtenaren (OMEGA Foundation, 2000; Adang, Mali & Timmer, 2018; Tumbarska, 2018; Adang, Mali & Timmer, 2019; Goh, 2021). Volgens de OMEGA Foundation (2000) leidt de focus op geweldmiddelen namelijk tot misplaatst vertrouwen in een technologische oplossing voor wat eigenlijk heel andere problemen zijn. Dit tegenargument wordt ondersteund in het onderzoek van Adang, Vermeulen en Mali (2018). Evaluaties van en onderzoeken naar incidenten bij grootschalige ordeverstoringen waar gebruik is gemaakt van het dienstpistool, laat namelijk zien dat er vrijwel altijd sprake is geweest van tekortkomingen in de voorbereiding en informatie vooraf, organisatie en capaciteits-toedeling (Muller, Rosenthal, Zannoni, Ferwerda en Schaap, 2010). Met andere woorden is er dus geen sprake van tekortkomingen in de beschikbaarheid van geweldmiddelen. Dit wordt bevestigd door enkele ME-ers en respondenten die Adang, Vermeulen en Mali (2018) voor hun onderzoek hebben gesproken. Deze respondenten vinden ook dat er voldoende methodes zijn om geweldplegers op afstand te houden of een menigte te verspreiden, zoals met (korte) charges, enkele klappen met de lange wapenstok, het naar voren laten komen van de surveillancehond en/of de inzet van beredenen. Daarnaast passen kinetische wapens volgens hen niet in het beeld van de politie die ze willen zijn, maar ook niet bij de Nederlandse cultuur. Toevoegen van *less than lethal weapons* aan de bewapening van de ME zal dan ook leiden tot geschokte reacties in de samenleving (Adang, Vermeulen & Mali, 2018).

2.4 (in)effectiviteit van *less than lethal weapons*

Deze paragraaf bespreekt de (in)effectiviteit van de verschillende *less than lethal weapons*. Zowel de onderzoeken die in z'n algemeenheid naar de (in)effectiviteit van *less than lethal weapons* hebben gekeken als de studies die de (in)effectiviteit van de specifieke typen hebben onderzocht, worden besproken.

2.4.1 Inleiding

Er zijn onderzoeken die aantonen dat het gebruik van *less than lethal weapons* letsel bij politieambtenaren en burgers vermindert (Kjellman, 2016; Sheppard & Welsh, 2022), onder meer omdat politieambtenaren over meer geschikte zelfverdedigingsmiddelen – zoals pepperspray – zijn gaan beschikken en ze niet meer met fysieke handelingen ervoor hoeven te zorgen dat verdachten zich conformeren naar hun eisen (Kjellman, 2016). De effectiviteit van *less than lethal weapons* is wel afhankelijk van de variëteit in natuurlijke weerstand tegen pijn onder geweldplegers en de actuele gemoeds- en/of fysiologische toestand van hen. Dit wordt ook wel het *weapons effect* genoemd (Carlson, Marcus-Newhall & Miller, 1990; Benjamin, Kepes & Bushman, 2017). *Less than lethal weapons* zijn met name beperkt effectief wanneer ze worden ingezet op personen die onder invloed zijn van alcohol en/of drugs, personen met geestelijke gezondheidsproblemen, en grote of sterke personen/groepen (Adang, Mali & Timmer, 2018). Sheppard en Welsh (2022) concluderen echter op basis van een deskresearch dat er geen duidelijk bewijs is dat *less than lethal weapons* letsel in geweldsituaties verminderen.

Naast de onderzoeken die aangeven dat het gebruik van *less than lethal weapons* letsel verminderen, blijkt uit meerdere onderzoeken ook dat het gebruik van *less than lethal weapons* niet zonder risico's zijn. Ondanks dat de technologie zich heeft ontwikkeld in de afgelopen decennia en dat is gezegd dat dit het veiliger gebruik van *less than lethal weapons* heeft bevorderd, is gebleken dat de kans op ernstig letsel of overlijden is blijven bestaan (Coupland & Meddings, 1999; Amnesty International, 2015a; Amnesty International, 2018; Ifantides, Deitz, Christopher, Slingsby & Subramanian, 2020). Volgens de Verenigde Naties (United Nations, 2015) is de kans op ernstig letsel of overlijden blijven bestaan door misplaatste of afketsende projectielen, opzettelijk misbruik, reeds bestaande medische aandoeningen en onvoldoende training door de gebruikers. De kans op verwondingen of overlijden hangt dan ook voor een groot deel af van de manier waarop de *less than lethal weapons* in de praktijk worden gebruikt en ligt het niet zozeer aan de technologie (United Nations, 2015; Haar, Iacopino, Ranadive, Dandu & Weiser, 2017; Tumbarska, 2018). De Verenigde Naties (United Nations, 2015) zeggen dat bepaalde delen van het menselijk lichaam kwetsbaar

zijn en dat ieder wapen dat dermate krachtig is om mensen uit te schakelen ook in staat is om mensen onder bepaalde omstandigheden te doen laten overlijden. De Verenigde Naties (United Nations, 2015) zeggen dan ook dat *less than lethal* meer *not intended to kill* betekent. Mesloh, Wolf, Henych en Thompson (2008) sluiten zich hierbij aan, en zeggen dat ieder wapen tot de dood kan leiden wanneer het niet op de juiste manier wordt gebruikt. Een genoemde reden voor het onjuiste gebruik is dat politieambtenaren over dusdanig veel verschillende *less than lethal weapons* beschikken en het zo normaal is om deze te gebruiken, dat ze worden ingezet in geweldsituaties waarvoor ze niet geschikt zijn (American Civil Liberties Union of Massachusetts, 2007; Amnesty International, 2015a). Met andere woorden neigen politieambtenaren soms te snel naar hun *less than lethal weapons* in plaats van dat ze eerst hun vaardigheden voor conflictoplossing tonen en met de verdachten communiceren in een poging de situatie op die wijze te controleren. Dit wordt ook wel het *lazy cop syndrome* genoemd (Smith, Kaminski, Alpert, Fridell, MacDonald & Kubu, 2010; Adang, Mali & Vermeulen, 2018; Rettig & Farmer, 2021). Koplow (2015) sluit zich hierbij aan en haalt hiervoor het voorbeeld van de taser aan, aangezien na de intrede van de taser het aantal situaties waarin dodelijk politiegeweld heeft plaatsgevonden drastisch was gedaald. Echter, de omvang van het politiegeweld in algemene zin was wel toegenomen. Volgens Koplow is het meest geschikte wapen daarom soms simpelweg het niet hanteren van een wapen. In het vervolg is het interessant om ieder type *less than lethal weapon* onder de loep te nemen, omdat niet alle *less than lethal weapons* even effectief zijn in iedere omstandigheid (Mesloh, Henych & Wolf, 2008).

2.4.2 Kinetische *less than lethal weapons*

In geweldsituaties waar kinetische projectielen met een *less than lethal weapon* worden verschoten, geeft dat de getroffen personen een pijnprikkel. Het bedoelde effect is dat de geweldplegers zich gaan schikken naar de eisen van de politie (Kapeles & Bir, 2019). Rettig en Farmer (2021) geven echter aan dat het beoogde doel van bijvoorbeeld de FN303, namelijk het toebrengen van een pijnprikkel, niet altijd slaagt wanneer de geweldplegers onder invloed zijn van alcohol en/of drugs. Het kan dan zelfs als rode lap werken en meer agressie oproepen bij de relschoppers, waardoor het een tegengesteld effect heeft (Van Hogerhuis, 2011; Adang, Vermeulen & Mali, 2018). Ook kan het schieten op een menigte leiden tot paniek waardoor ze gaan vluchten. Het is voor de mensen in de menigte namelijk moeilijk om te zien of er met een leetaal of *less than lethal* gewelddmiddel wordt geschoten (Adang, Vermeulen & Mali, 2018).

Indien de FN303 op de juiste manier wordt gebruikt (zie paragraaf 2.2.1), blijkt uit onderzoeken dat het voor confrontaties op afstand een nauwkeuriger en veiliger middel is dan de alternatieve minder letale middelen zoals rubberen kogels, *bean bags* en *sponge rounds* (Politie, 2021a). Specifiek voor de HK69 maar ook voor andere meervoudige pellets geldt het nadeel dat ze niet differentiëren tussen geweldplegers, waardoor ook het risico bestaat dat onschuldige omstanders worden geraakt. Daarnaast is de kinetische energie van meervoudige pellet projectielen minder groot dan van enkelvoudige pellet projectielen, waardoor de pijnprikkel minder groot is (Amnesty International, 2015a; Adang, Vermeulen & Mali, 2018; Politie, 2021a). De pijnprikkel is nog kleiner wanneer het schot via de grond wordt gelost en wanneer de burgers meerdere lagen met kleding aan hebben. De lagere impact van meervoudige pellet projectielen zorgt er daarentegen ook voor dat de kans op ongewenst letsel minder groot is dan bij enkelvoudige pellet projectielen (Adang, Vermeulen & Mali, 2018; Adviescommissie Internationaal Recht en Conventioneel Wapengebruik, 2021a; Politie, 2021a).

Dat er kans is op ongewenst letsel of zelfs het overlijden van geweldplegers na geraakt te zijn door kinetische *less than lethal weapons* laten verschillende onderzoeken zien. Amnesty International (2015a) en de Verenigde Naties (United Nations, 2020) spreken van blauwe plekken, gebroken botten, hersenschuddingen, inwendige schade aan organen of zelfs interne bloedingen. Haar, Iacopino, Ranadive, Dandu en Weiser (2017) hebben onderzocht hoeveel burgers gewond zijn geraakt door kinetische *less than lethal weapons* in de periode januari 2017 tot juni 2019. In totaal zijn 1.984 burgers gewond geraakt, waarvan 300 (16%) permanent gehandicapt zijn geworden door bijvoorbeeld verminderd gezichtsvermogen. Bovendien zijn 53 burgers (3%) overleden aan de opgelopen verwondingen door kinetische projectielen. Ook tijdens de demonstraties door de Franse protestbeweging ‘gele hesjes’ hebben in februari 2019 190 demonstranten en omstanders ernstig letsel opgelopen door met name de 40-mm rubberen projectiel *launchers* en de *sting ball grenades*. Het letsel betreft met name oogletsel. Ook zijn demonstranten en omstanders overleden door het gebruik van kinetische projectielen (Amnesty International, 2019; Chauvin, Bourges, Korobelnik, Paques, Lebranchu, Villeroy, Chiquet, Arndt, Fournier, Villain, Mouriaux, Thuret, Cochereau, Burillon, Kodjikian, Sahel, Gaudric & Bodaghi, 2019; Council of Europe, 2019; Mahfud & Adam-Trojan, 2019). Dit is de reden dat de Europese Raad er bij monde van de Commissaris voor de Rechten van de Mens in 2019 bij Frankrijk op heeft aangedrongen om te stoppen met het gebruik van rubberen kogels bij de ordehandhaving.⁹

Gewonden en doden door het gebruik van de FN303

In 2009 wordt een cameraman op zijn hand geraakt terwijl hij een gewelddadig protest in Luxemburg filmt met een gebroken vinger tot gevolg. Er zijn ook voorbeelden waarin geraakte burgers overlijden. Zo wordt op 29 maart 2003 tijdens de WTO rellen in Genève een vrouw aan de zijkant van haar hoofd geraakt door een projectiel dat is verschoten met de FN303 en waaraan zij overlijdt (Politie, 2021a). Ook wordt op 20 oktober 2004 een jonge vrouw in Boston in haar oog geraakt door een projectiel die is verschoten met de FN303. Zij overlijdt later aan haar verwondingen (Adviescommissie Internationaal Recht en Conventioneel Wapengebruik, 2021b; Politie, 2021a). Het blijkt dat de schutter toentertijd een verdachte heeft willen raken die zich tussen de menigte begaf en zo nu en dan flessen naar de politie gooide. De schutter zag op een gegeven moment kans om twee projectielen af te schieten, maar uit videobeelden is gebleken dat de schutter niet of nauwelijks tijd heeft genomen om zuiver te richten en de projectielen direct na elkaar afschoot. Een van de twee projectielen raakte de vrouw die niet bij de rellen was betrokken maar achter de verdachte op het trottoir stond (Adviescommissie Internationaal Recht en Conventioneel Wapengebruik, 2021b).

Het risico op oogletsel is ook groot wanneer de HK69 wordt gebruikt, met name wanneer de projectielen indirect via de grond worden verschoten. Dit vergroot immers de kans op onrechtmatig en ongewenst gebruik omdat het risico dat omstanders worden geraakt groot is (Amnesty International, 2018; Politie, 2021a). Niet alleen in Frankrijk hebben kinetische projectielen voor oogletsel gezorgd, want ook in bijvoorbeeld de Verenigde Staten, het Midden-Oosten, Europa en China zijn dergelijke voorvallen bekend (Chauvin, Bourges, Korobelnik, Paques, Lebranchu, Villeroy, Chiquet, Arndt, Fournier, Villain, Mouriaux, Thuret, Cochereau, Burillon, Kodjikian, Sahel, Gaudric & Bodaghi, 2019; Council of Europe, 2019). Volgens Ifantides, Deitz, Christopher, Slingsby en Subramanian (2020) is het van belang om dergelijke zaken goed in kaart te brengen, omdat letsel zoals het verlies van een oog de kwaliteit van leven vermindert.

Het blijkt dat de kans op ernstig letsel groter is wanneer burgers op het hoofd, de nek en torso worden geraakt door kinetische projectielen. Het risico dat een burger op deze lichaamsgedeelten wordt geraakt, is groter wanneer de afstand tussen schutter en beoogd doelwit groter wordt en hoe meer dynamisch en stressvol de operationele situaties zijn. De schoten worden dan namelijk minder nauwkeurig. Ook is de kans op ernstig letsel groter wanneer de projectielen

op enige wijze uit metalen onderdelen bestaan omdat deze vaak wel degelijk het lichaam binnendringen, terwijl projectielen die enkel bestaan uit plastic of rubber dit niet doen en daardoor voor minder verwondingen en overlijden zorgen. Verder is de kans op een permanente handicap of overlijden groter wanneer de schutter de projectielen verschiet vanaf een kortere afstand dan de afstand die door de fabrikant als veilig wordt omschreven (American Civil Liberties Union of Massachusetts, 2007; Amnesty International, 2015a; Haar, Iacopino, Ranadive, Dandu & Weiser, 2017; Adang, Vermeulen & Mali, 2018; Amnesty International, 2019; Ifantides, Deitz, Christopher, Slingsby & Subramanian, 2020). Volgens Haar, Iacopino, Ranadive, Dandu en Weiser (2017) heeft dergelijk slachtoffer-schap regelmatig voor maatschappelijke verontwaardiging gezorgd. Kinetische *less than lethal weapons* zoals de FN303 en HK69 zijn volgens meerderen – waaronder de organisatie Control Alt Delete en de Franse Ombudsman – dan ook niet geschikt om te gebruiken voor *crowd-control settings* (Amnesty International, 2015a; Haar, Iacopino, Ranadive, Dandu & Weiser, 2017; Amnesty International, 2018; Amnesty International, 2019).¹⁰

Gewonden in Chili

In Chili zijn er in 2019 gedurende enkele weken demonstraties geweest. Tijdens de demonstraties zijn op disproportionele wijze kinetische *less than lethal weapons* ingezet en het is gebleken dat deze niet geschikt zijn om te gebruiken tijdens *crowd-control settings*. Er zijn namelijk 2.800 demonstranten gewond geraakt tijdens de demonstraties, waarvan 1.180 door verschoten rubberen kogels. Ruim 200 van de 1.180 gewonden hebben oogletsel opgelopen en sommigen zijn zelfs volledig blind geworden. Sterker nog: in de eerste drie weken van de demonstraties hebben meer mensen een oog verloren dan in de afgelopen twintig jaar. Dit komt mede doordat in sommige gevallen bewust van te dichtbij op het gezicht is gericht. In meerdere delen van de wereld wordt het gebruik van *less than lethal weapons* – waaronder niet alleen kinetische *less than lethal weapons* worden geschaard maar ook traangas en de waterwerper – betwist. Ook in Libanon, Irak, Hong Kong, Ecuador en Colombia heeft het gebruik van *less than lethal weapons* namelijk geleid tot verwondingen, permante handicaps en overleden demonstranten en omstanders.¹¹

Verder is het markeren van een geweldpleger om diegene later aan te houden, ook niet altijd effectief. Geweldplegers wisselen namelijk van kleding na markering om zodoende herkenning te voorkomen (Adang, Vermeulen & Mali, 2018). Met

betrekking tot de waterwerper blijkt dat deze enkel effectief is wanneer het op de juiste afstand van de doelwitten staat, maar wel is het middel minder nauwkeurig dan bijvoorbeeld de FN303 of HK69. Bovendien discrimineert het wapen niet, raakt het vaak een hele menigte en daardoor is de kans dat omstanders worden geraakt groter dan bij het gebruik van de FN303 of HK69 (United Nations, 2020; Adviescommissie Internationaal Recht en Conventioneel Wapengebruik, 2021a). Ook kan het voor permanente blindheid zorgen wanneer de waterwerper vanaf te dichtbij wordt gebruikt, evenals dat het voor bijkomende verwondingen zorgt wanneer personen door de energie naar achteren worden geslagen wanneer het van te dichtbij wordt gebruikt. Andere risico's zijn onderkoeling en in shock raken wanneer het wapen bij koud weer wordt ingezet en het water niet verwarmd is (Amnesty International, 2015a; United Nations, 2020). De autoriteiten zijn huiverig over het inzetten van de waterwerper. De autoriteiten willen namelijk slechte publiciteit vermijden en de waterwerper doet het vaak slecht in de pers. Dit is ook een reden waarom de waterwerper niet vaak wordt ingezet (United Nations, 2015).

2.4.3 Chemische *less than lethal weapons*

Het gebruik van pepperspray zorgt ervoor dat de kans op verwondingen bij politieambtenaren toeneemt, evenals dat de kans op verwondingen bij burgers groter is bij het gebruik van pepperspray (Smith, Kaminski, Fridell, MacDonald & Kubu, 2010). Dit komt mede omdat omstandigheden een rol spelen bij het gebruik van pepperspray. Indien de ventilatie slecht is en er veel omstanders aanwezig zijn in de directe omgeving waar pepperspray wordt gebruikt, vergroot dit de kans op verwondingen (MacDonald, Kaminski & Smith, 2009; Politie, 2021a). Chemische *less than lethal weapons* zijn met andere woorden niet discriminerend (Physicians for Human Rights, 2020). Een andere reden is dat voor het indammen of arresteren van vier op de vijf geweldplegers na het gebruik van de pepperspray nog andere geweldsmiddelen nodig zijn geweest (Petty, 2004), omdat de geweldplegers niet zijn uitgeschakeld door pepperspray. Dit maakt ze gewelddadiger waardoor fysiek geweld als een van de andere geweldsmiddelen gebruikt moet worden (Kester, 2006; Kruize & Gruter, 2012). Hiervan is bekend dat dit de verwondingen bij politieambtenaren en burgers laat toenemen. Verder laten Kruize en Gruter (2012) zien dat sommige verdachten ongevoelig of minder gevoelig zijn voor pepperspray en daardoor niet (direct) worden uitgeschakeld en aangehouden kunnen worden, dat pepperspray minder effectief is wanneer het vanaf een te grote afstand of onder slechte weersomstandigheden (wind en regen) wordt gebruikt en dat politieambtenaren zelf het risico lopen om pepperspray in te ade-

men of dat ze een collega of omstanders raken (Kruize & Gruter, 2012). Dit geldt overigens ook voor de even verderop te bespreken effecten van traangas (Politie, 2021b).

Burgers die te maken krijgen met pepperspray krijgen oogirritaties (tranende en opgezwollen ogen), huidirritaties (een brandende huid), misselijkheid, braken, pijn op de borst, irritaties in de luchtwegen (een bemoeilijkte ademhaling doordat de slijmvliezen langs de luchtwegen opzwellen) en/of een verstoorde motoriek (Kester, 2006; American Civil Liberties Union of Massachusetts, 2007; Kruize & Gruter, 2012; Smith, Kaminski, Alpert, Fridell, MacDonald & Kubu, 2010; United Nations, 2020). Wanneer een burger een te grote dosis tot zich krijgt, kan het leiden tot necrose van het weefsel in de luchtwegen en het spijsverteringsstelsel, longoedeem en inwendige bloedingen (United Nations, 2020). Dit geldt ook voor blootstelling aan traangas. Er zijn verder enkele gevallen bekend waarin blootstelling aan pepperspray in combinatie met reeds bestaande ademhalingsproblemen door bijvoorbeeld astma heeft geleid tot dodelijke afloop (American Civil Liberties Union of Massachusetts, 2007).

Een ander chemisch *less than lethal weapon* is traangas. Een nadeel van traangas is dat slechts een beperkt aantal leden van de ME getraind en opgeleid zijn in het gebruik van traangas. In die zin is traangas dus niet altijd direct voorhanden. Een ander nadeel is dat er veel tijd nodig is voordat het ingezet kan worden. Eerst moeten bijvoorbeeld alle politieambtenaren en andere hulpverleners op de hoogte gebracht worden van het gebruik zodat ze zich ertegen kunnen beschermen (Politie, 2021b). De inzet van traangas heeft bovendien risico's. Doordat het geen onderscheidend vermogen heeft en het – onder andere door de meteorologische omstandigheden – ook omstanders kan treffen, is de nauwkeurigheid laag (Van Hogerhuis, 2011; Adviescommissie Internationaal Recht en Conventioneel Wapengebruik, 2021a; Amnesty International, 2021; Politie, 2021). Verder zijn tijdens demonstraties door de Franse protestbeweging 'gele hesjes' in februari 2019 1.400 traangasgranaten en 4.942 stinggrenaten gebruikt, waarbij het in vijf gevallen heeft geleid tot het verlies van een hand (Amnesty International, 2019; Chauvin, Bourges, Korobelnik, Paques, Lebranchu, Villeroy, Chiquet, Arndt, Fournier, Villain, Mouriaux, Thuret, Cochereau, Burillon, Kodjikian, Sahel, Gaudric & Bodaghi, 2019; Council of Europe, 2019; Mahfud & Adam-Trojan, 2019). Ook kunnen projectielen die burgers raken, leiden tot blauwe plekken, penetratiewonden, hersenschuddingen en ander hoofdletsel zoals schedelbreuken. Daarnaast zorgt het voor hoesten, hoofdpijn, duizeligheid, traanogen, ademhalingsmoeilijkheden met een gevoel van verstikking, braken en allergische reacties zoals blaarvorming. Er zijn ook voorbeelden bekend van ernstige

zenuwbeschadiging door blootstelling aan traangas, waarvoor soms amputaties nodig zijn gebleken. Afhankelijk van de duur van blootstelling en onderliggende gezondheidsproblemen – zoals personen met ademhalingsstoornissen – kan het in extreme gevallen ook leiden tot overlijden (American Civil Liberties Union of Massachusetts, 2007; United Nations, 2015; Physicians for Human Rights, 2020; United Nations, 2020; Amnesty International, 2021). De inzet van traangas wordt dan ook vaak als disproportioneel gezien waardoor burgemeesters terughoudend zijn in het geven van toestemming voor het gebruik van traangas. Bovendien is het niet effectief tegen relschoppers die zich snel verplaatsen in kleinere groepen (Politie, 2021b).

Gewonden in de Verenigde Staten

In de Verenigde Staten zijn er naar aanleiding van het overlijden van George Floyd verschillende demonstraties geweest. Tijdens deze demonstraties zijn *less than lethal weapons* gebruikt om menigten uiteen te drijven. Echter, het gebruik van deze wapens heeft ook gewonden veroorzaakt. Door kinetische *less than lethal weapons* hebben mensen bijvoorbeeld hun ogen verloren, kaken en schedels gebroken en zijn mensen in kritieke toestand naar het ziekenhuis vervoerd. Daarnaast heeft traangas als chemisch *less than lethal weapon* ervoor gezorgd dat mensen met astma hier langdurig schade aan hebben overgehouden en het heeft bijgedragen aan een grotere kans op miskramen. Hoewel het niet is voorgekomen tijdens de demonstraties in de Verenigde Staten kan traangas ook dodelijk zijn wanneer het wordt gebruikt in slecht geventileerde ruimtes of wanneer de projectielen worden verschoten op het hoofd van demonstranten. Dit laatste is gebeurd in Irak. Tot slot hebben *flash-bangs* ook geleid tot verwondingen en overleden burgers door brandwonden en fatale hartaanvallen.¹²

2.4.4 Akoestische *less than lethal weapons*

Met betrekking tot akoestische wapens tonen Haar, Iacopino, Ranadive, Dandu en Weiser (2017) aan dat het gebruik ervan tot aanzienlijke verwondingen kan leiden. Het kan voor gezondheidsrisico's zorgen als het vanaf te dichtbij, te luid of voor te lange periode wordt gebruikt. De gezondheidsrisico's variëren van tijdelijke pijn tot trommelveesruptuur, permanente gehoorschade (bijvoorbeeld tinnitus), verlies van evenwicht en doofheid. Daarbij is het een nadeel dat akoestische wapens niet discrimineren, waardoor onschuldige omstanders ook slachtoffer

kunnen worden (Amnesty International, 2015a; United Nations, 2020). Specifiek voor flash-bangs geldt dat het bedoeld is om disoriëntatie en een paniekgevoel teweeg te brengen, maar de druk van de ontploffing kan ook gezondheidsrisico's opleveren zoals permanente doofheid, blindheid en verlies van evenwicht (Physicians for Human Rights, 2020).

2.4.5 Overige geweldsmiddelen

De wapenstok is effectief wanneer het krachtig met een korte klap op gedeelten van het menselijk lichaam wordt gebruikt waar grote spiergroepen zitten (Moyer, 2015). Politieambtenaren beschikten tot 2012 enkel over een korte wapenstok. Deze bleek echter te weinig slagkracht en uitstraling te hebben en het was niet geschikt om mensen op afstand te houden (Kruize & Gruter, 2012). Bovendien was het weinig effectief tegen mensen die onder invloed van drank en drugs waren (Adang, Mali & Vermeulen, 2018). Daarom is in 2012 gestart met een pilot omtrent het gebruik van de uitschuifbare wapenstok waar politieambtenaren anno 2022 nog steeds over beschikken. Naast dat dit wapen voldoet aan de tekortkomingen van de korte wapenstok, kan de uitschuifbare wapenstok ook meer verdekt gedragen worden. Bovendien heeft het trekken, uitschuiven en drijven met de uitschuifbare wapenstok een meer preventieve werking dan de korte wapenstok (Kruize & Gruter, 2012; Adang, Mali & Vermeulen, 2018). Dit maakt dat politieambtenaren ook meer zelfvertrouwen hebben tijdens hun optreden. De wapenstok wordt met name gebruikt tijdens openbare ordeproblematiek in uitgaanscentra. Dat is de reden waarom veel burgers onder invloed zijn van alcohol en/of drugs wanneer zij worden geslagen door de wapenstok. Ook wordt de wapenstok hierdoor geregeld tegen groepen mensen gebruikt. Een op de vier personen tegen wie de wapenstok is gebruikt maakt melding van letsel. Bovendien zorgt het herhaaldelijk inslaan op burgers voor een negatief imago, zeker omdat het politieoptreden steeds vaker op sociale media zichtbaar is (Kruize & Gruter, 2012). Amnesty International (2015a) en de Verenigde Naties (United Nations, 2020) zeggen dat moet worden opgepast met het gebruik van de wapenstok tegen het hoofd, de nek of de borst van een burger, omdat dat risicovolle delen van het lichaam zijn en dat schade kan aanrichten aan vitale organen. Zo kan het slaan op de nek of buik/rug ervoor zorgen dat grote bloedvaten of luchtwegen samendrukken met ernstig letsel of de dood tot gevolg. Ook moet worden opgepast met verwondingen van het strottenhoofd en luchtpijp. Daarnaast zorgt een wapenstok geregeld voor kneuzingen, fractures, hersenschuddingen en ander hoofdletsel.

Met betrekking tot de inzet van politiehonden is de conclusie dat het risico bestaat op een (zeer) ernstige verwonding door een beet van de politiehond (Van Hogerhuis, 2011; Adviescommissie Internationaal Recht en Conventioneel Wapengebruik, 2021a). De ernst van de verwondingen is vaak zelfs dermate groot dat het risico op ernstige verwondingen door een politiehondenbeet groter is dan het risico op ernstige verwondingen door andere geweldsmiddelen (Adviescommissie Internationaal Recht en Conventioneel Wapengebruik, 2021a).

2.5 Met het oog op de toekomst

Er bestaan verschillende zienswijzen op extra bewapening van de politie. De politie treedt over het algemeen kordaat op, de politie wordt over het algemeen gehoorzaamd en geweld in de samenleving en tegen de politie neemt af (Adang, Mali & Timmer, 2018). Volgens Adang, Mali & Timmer (2018) moet de politie dan ook voorkomen dat zij meegaat met de oproep “wie niet luisteren wil moet maar voelen”. De politie staat immers voor de waarden van de rechtsstaat. Ook Haar, Iacopino, Ranadive, Dandu & Weiser (2017) zijn niet voor extra bewapening, maar vinden dat vooral nagedacht moet worden over alternatieven voor wapens.

Adang, Vermeulen & Mali zeggen in 2018 dat wanneer er voor wordt gekozen om kinetische wapens in te voeren, dat het gebruik ervan belegd moet worden bij speciaal geselecteerde en opgeleide ordehandhavers. In de context van een ME-groep zou bijvoorbeeld één lid het wapen moeten gebruiken (Adang, Vermeulen & Mali, 2018). Dat ene lid moet hiervoor een goede opleiding en training volgen om zodoende de kans op ernstig letsel of dodelijke gevolgen te minimaliseren (Adang, Vermeulen & Mali, 2018; Politie, 2021a). Dat dit van belang is, laten officiële statistieken rondom de demonstraties door de Franse protestbeweging ‘gele hesjes’ zien. Ongeveer 85 procent van de verschoten 13.460 rubberen kogels zijn namelijk verschoten door functionarissen die niet getraind zijn om op te treden tijdens demonstraties. Het disproportionele gebruik van de wapens leidt tot meer letsel bij demonstranten en omstanders (Amnesty International, 2019). Naast het opleiden van schutters heeft het gebruik van kinetische wapens ook gevolgen voor de andere leden van een ME-groep (Adang, Vermeulen & Mali, 2018). Wanneer een enkelvoudig pellet projectiel op een burger wordt verschoten om diegene tijdelijk handelingsonbekwaam te maken, moet hier wel direct opvolging aan worden gegeven door de burger aan te houden. In het geval een meervoudig pellet projectiel wordt verschoten om een groep te verdrijven, vereist dit ook directe opvolging en wel door een charge uit te voeren. Het toevoegen van kinetische wapens aan de bewapening van de ME betekent in die zin dus ook

een aanpassing van de ME-opleiding (Adang, Vermeulen & Mali, 2018). Adang en Timmer spreken in 2005 al over het belang van opleiding en training. De vaardige agent is volgens hen het meest wezenlijke onderdeel van de aanpassing door politie aan de veranderende maatschappelijke omstandigheden. Verbetering van opleiding en training in beheersing van gevaar en professioneel gebruik van geweld blijkt namelijk doeltreffend te zijn.

Kruize en Gruter concludeerden in 2012 na gesprekken met politieambtenaren al dat de mate en wijze van trainingen voor het gebruik van wapens en fysieke technieken onvoldoende is. Dit is in de jaren daarna niet verbeterd (Telegraaf, 16 juli 2022). In 2020 schrijven de Verenigde Naties dat degenen die de wet en orde handhaven, opgeleid en getraind moeten worden in de toepasbaarheid van de mensenrechten, hoe je geweld kan voorkomen door onder andere de-escalatie technieken, mediation en effectieve communicatie. Ook moeten ze leren welke *less than lethal weapons* veiligere en effectievere alternatieven zijn voor vuurwapens en welke individuen of groepen mensen kwetsbaarder zijn voor bepaalde *less than lethal weapons*. Bovendien moeten de trainingen zowel een theoretische als praktische component bevatten, waarin ze ook in stressvolle en realistische situaties terecht komen en trainen (United Nations, 2020). De politie plaatst nog wel een belangrijke kanttekening bij het belang van trainen: de kans op ernstig of dodelijk letsel bij het juist gebruik van niet-penetrerende projectielen en goede training en opleiding is zeer beperkt, maar nooit volledig uit te sluiten (Politie, 2021a).

Tot slot pleiten Adang, Mali en Timmer (2019) voor een permanente commissie voor de politiebewapening. Deze commissie moet de keuze voor nieuwe geweldsmiddelen voor de goede uitvoering van de politietaak verkennen en afwegen. Een belangrijke voorwaarde voor het maken van de juiste keuze is het ontwikkelen van een politieke visie op de hantering van geweld. Deze visie zal er volgens Adang, Mali en Timmer (2019) voor zorgen dat het politievak mee kan ontwikkelen in de voortdurende veranderende context van de samenleving.

2.6 Resumé

De opties die de ME heeft qua geweldsmiddelen zijn de wapenstok, pepperspray, de waterwerper, surveillancehonden, beredenen, traangas en het vuurwapen. In de Ambtsinstructie 1994 staat in welke situaties en op welke manier deze geweldsmiddelen ingezet mogen worden. In de kern komt het erop neer dat de inzet van een geweldsmiddel noodzakelijk, proportioneel en subsidiair moet zijn.

Er worden vijf typen *less than lethal weapons* onderscheiden die door de ME gebruikt kunnen worden: kinetische, chemische, akoestische, mechanische en overige *less than lethal weapons*. Op de vraag of een *less than lethal weapon* toegevoegd moet worden aan de bewapening van de ME, zijn voor- en tegenstanders te onderscheiden. De argumenten van voorstanders zijn:

- de kans op ernstige verwondingen onder ME-leden en burgers is groter wanneer de ME niet beschikt over geweldmiddelen die passen bij de weerstand tijdens grote openbare orde verstoringen,
- *less than lethal weapons* zorgt ervoor dat de ME meer op afstand kan optreden waardoor de kans op ernstige verwondingen onder ME-leden afneemt,
- *less than lethal weapons* hebben een afschrikkende en de-escalerende werking en
- met *less than lethal weapons* – en specifiek met kinetische *less than lethal weapons* – kunnen relschoppers gemarkeerd worden en lager aangehouden worden.

Een kanttekening bij de (verwachte) voordelen van *less than lethal weapons* is dat de voordelen enkel gelden wanneer de ME de *less than lethal weapons* conform hun training en vaardigheden gebruiken in de juiste situaties, waardoor geweldsituaties worden opgelost met zo min mogelijk geweld. De argumenten van de tegenstanders zijn:

- *less than lethal weapons* leiden tot meer politiegeweld, omdat ze ook gebruikt zullen gaan worden in situaties waarin voor de komst van *less than lethal weapons* geen politiegeweld zou zijn gebruikt,
- *less than lethal weapons* zorgen soms voor ernstig letsel en er zijn ook burgers overleden door een *less than lethal weapon*,
- *less than lethal weapons* kunnen een escalerende werking hebben wat op de lange termijn leidt tot een (verdere) verharding en wapenwedloop en
- de focus moet niet liggen op *less than lethal weapons*, maar op andere aspecten van het politiewerk zoals de inrichting van opleidingen en (de-escalatie)trainingen. In de gevallen waarin het vuurwapen is gebruikt door de politie, was er namelijk vrijwel altijd sprake van tekortkomingen in de voorbereiding en informatie vooraf, organisatie en capaciteits-toedeling.

Onderzoeken die de effectiviteit van *less than lethal weapons* hebben onderzocht, tonen aan dat *less than lethal weapons* minder effect hebben wanneer de geweldplegers onder invloed zijn van alcohol en/of drugs. Bovendien kan het als een rode lap werken en juist meer agressie oproepen. Ook geldt voor meerdere typen *less than lethal weapons* dat ze niet discrimineren, waardoor het risico bestaat dat onschuldige omstanders worden geraakt. Verder zijn politieambtenaren sneller geneigd om hun *less than lethal weapon* te gebruiken in plaats van dat ze eerst hun vaardigheden voor conflictoplossing tonen en met de verdachten communiceren. Tot slot is het gebruik van *less than lethal weapons* niet zonder risico's. Ondanks technologische innovaties is er namelijk nog steeds een risico op ernstig letsel of overlijden.

Specifiek voor kinetische *less than lethal weapons* is dit risico groter wanneer burgers op het hoofd, de nek en torso worden geraakt. Dit gebeurt sneller wanneer de afstand tussen de schutter en het beoogde doelwit groter wordt en hoe meer dynamisch en stressvol de operationele situaties zijn. Verder kan het verschieten van niet-penetrerende munitie leiden tot paniek in een menigte, omdat zij niet kunnen zien of er met een leetaal of *less than lethal weapon* wordt geschoten. Ook is het markeren van geweldplegers middels niet-penetrerende projectielen niet altijd effectief, omdat geweldplegers meerdere lagen met kleding aan kunnen doen en lagen kunnen uittrekken wanneer ze geraakt zijn. Een specifiek nadeel van traangas als chemisch *less than lethal weapon* is dat slechts een beperkt aantal leden van de ME getraind en opgeleid zijn in het gebruik van traangas, waardoor het niet altijd direct voorhanden is. Een ander nadeel is dat er veel tijd nodig is voordat het ingezet kan worden, omdat de ME zich moet voorbereiden op de inzet van traangas door bijvoorbeeld gasmaskers op te zetten.

Met het oog op de toekomst is geopperd dat wanneer er wordt gekozen om kinetische wapens aan de bewapening van de ME toe te voegen, dat het gebruik ervan belegd moet worden bij één of twee speciaal geselecteerde en opgeleide ME-leden van een groep. Omdat het gebruik van kinetische *less than lethal weapons* ook gevolgen heeft voor het optreden van de rest van een ME-groep, moet ook de ME-opleiding aangepast worden. De urgentie van deze aanbevelingen komt voort uit het feit dat tot dusverre de mate en wijze van trainingen voor het gebruik van wapens en fysieke technieken onvoldoende zijn.

Eindnoten

1. Grondwet, 24 augustus 1815.
2. Politiewet 2012, 's-Gravenhage, 12 juli 2012.
3. Besluit bewapening en uitrusting politie, 's-Gravenhage, 13 oktober 2012.
4. Besluit bewapening en uitrusting politie, 's-Gravenhage, 13 oktober 2012.
5. ControlAltDelete, 28 januari 2021.
6. Amnesty International, 3 oktober 2017.
7. France 24, 26 februari 2019.
8. Hoewel pepperspray een wapen is dat niet bedoeld is om te gebruiken tijdens grote openbare orde verstoringen, hebben ME-ers dit wapen wel aan de koppel hangen tijdens hun optreden. Dit is de reden waarom dit wapen wel wordt meegenomen in dit onderzoek.
9. France 24, 26 februari 2019.
10. ControlAltDelete, 28 januari 2021.
11. Centro de Estudios Legales y Sociales, 12 december 2019.
12. Scientific American, 23 juni 2020.

Foto: Politie

3

Analyse van mediaberichten

In dit hoofdstuk wordt uiteengezet wat in 27 voor dit thema relevante mediaberichten¹ wordt geschreven over *less than lethal weapons*. Meer specifiek opent dit hoofdstuk met een paragraaf over de mate waarin de Nederlandse en Belgische politie gebruik hebben gemaakt van geweldmiddelen. Tevens wordt ingegaan op welke typen geweldmiddelen in Nederland en meerdere buitenlandse landen zijn gebruikt. De paragraaf daarna gaat in op de argumentatie van voorstanders van aanvullende bewapening en worden nationale en/of internationale succesverhalen geschetst. De laatste paragraaf van dit hoofdstuk beschrijft de standpunten van tegenstanders en geeft nationale en/of internationale voorbeelden waaruit de risico's van het gebruik van *less than lethal weapons* naar voren komt.

3.1 De omvang van politiegeweld

De Nederlandse politie heeft in april 2022 cijfers naar buiten gebracht die betrekking hebben op het aantal incidenten in 2021 waar de politie geweld heeft gebruikt.² In totaal betreft het 18.477 incidenten. Voor iedere politie-eenheid – met uitzondering van de Eenheid Rotterdam – geldt dat het aantal incidenten waar geweld is gebruikt in 2021 hoger is dan in 2019. Een verklaring hiervoor is dat de coronatijd effect heeft gehad op de samenleving en daarmee ook op het politiewerk. Joop de Schepper (hoofd Operatiën Eenheid Noord-Nederland) zegt hierover:

We zagen het afgelopen jaar wel dat de lontjes van mensen in coronatijd wat korter zijn geworden. Groepen mensen zochten soms de confrontatie met elkaar, maar ook met ons. Bij contacten met burgers die normaal gesproken rustig verlopen, kwam regelmatig onderliggende irritatie naar boven. Praten is

meestal de beste manier om te voorkomen dat geweld moet worden ingezet. Als praten niet het gewenste effect heeft, mag de politie fysiek geweld gebruiken of geweldmiddelen inzetten.

In 2021 blijkt op basis van de cijfers van de Nederlandse politie dat de politie in 2021 in totaal 35.882 keer geweldmiddelen heeft gebruikt.³ In meer dan de helft (55%) van de gevallen betreft het fysiek geweld. Het richten van het vuurwapen is 2.861 keer geregistreerd (8%), waarvan de politie in 78 gevallen (1%) daadwerkelijk heeft geschoten. Deze cijfers zijn van toepassing op de gehele politieorganisatie en zeggen niets over het aantal incidenten waarin de ME gebruik heeft gemaakt van geweldmiddelen. Daarom wordt in het vervolg gekeken naar de geweldmiddelen waarover de ME exclusief beschikt. Daarin valt op dat de lange wapenstok, waterwerper, beredenen en het traangas in 2021 vaker zijn ingezet dan in 2020. Ook dit is te verklaren door de toegenomen demonstraties tegen de coronamaatregelen in 2021.

In België is in 2021 het gebruik van geweldmiddelen verdubbeld ten opzichte van 2018. Het meest gebruikte geweldmiddel in 2021 is pepperspray, namelijk in 318 van de 415 spuit- en schietincidenten. Ook het gebruik van de FN303 en de taser is toegenomen. Met slechts drie gevallen is het vuurwapen het minst vaak als geweldmiddel ingezet in 2021. De Belgische politie waarschuwt om op basis van deze statistieken harde conclusies te trekken. De reden is dat in 2020 intern een brief is rondgestuurd om de korpschefs eraan te herinneren dat zij een meldingsplicht hebben wanneer geweld en wapens zijn gebruikt. De stijgingen kunnen dus ook een meldingseffect zijn, maar dit is niet onderzocht. Nils Duquet – directeur bij het Vlaams Vredesinstituut – vindt echter dat uit deze statistieken wel degelijk conclusies getrokken kunnen worden:

Het lijkt erop dat de politie vaker naar niet-dodelijke wapens grijpt.

Hij vindt dit een goede ontwikkeling, maar hij nuanceert zijn tevredenheid:

We moeten oppassen dat agenten niet sneller een wapen gaan gebruiken net omdat het niet dodelijk is.

Britse media schrijven over een *less than lethal weapon* die in Nederland nog niet wordt gebruikt. Het *less than lethal weapon* waar het om gaat is door China gebruikt en werkt met elektromagnetische straling. Het wapen is ingezet tijdens een uit de hand gelopen ruzie over een langlopend grensconflict met India. De

werking van dit wapen is vergelijkbaar met de werking van een magnetron: het verwarmt vocht dat onder de huid zit waardoor aangestraalde tegenstanders een onaangenaam branderig gevoel krijgen. Volgens hoogleraar Jam Canrong die internationale wetenschappen doceert aan de Renmin Universiteit in Peking, hebben de Chinezen hierdoor Indiase troepen verdreven zonder een schot te lossen. In het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde stelden wetenschappers in 2005 dat de Amerikaanse variant van het wapen voor een verhoging van 50 graden binnen twee seconden zorgt. De proefpersonen die bij het testen van dit wapen werden aangestraft, voelden zich heel beroerd maar hielden geen blijvend letsel over. Criticasters zetten hier echter vraagtekens bij. Het wapen zou namelijk zorgen voor oogklachten, zoals grauwe staar.

3.2 Voorstanders van aanvullende bewapening

In 2021 vond op 19 november de meest heftige confrontatie tussen de politie en burgers plaats. Dit worden ook wel de Coolsingelrellen genoemd. Enkele dagen na deze rellen spreekt Burgemeester Aboutaleb zich in de media uit voor extra bewapening van agenten. Ook toenmalig demissionair minister Ferd Grapperhaus roept op om de politie uit te rusten met zogenoemde niet-dodelijke geweldmiddelen:

De impact op onze hulpverleners is groot. Dat sterkt mij in mijn vastberadenheid om dit samen met jullie op alle fronten aan te pakken.

De minister overweegt om de politie te bewapenen met wapens zoals *bean bags* en *sponge rounds* zodat deze ingezet kunnen worden tegen personen die de openbare orde in ernstige mate verstoren en niet direct aangehouden kunnen worden. Naast de burgemeester en minister geeft de politievakbond ACP ook aan dat de politie uitgerust moet worden met niet-dodelijke geweldmiddelen. De argumentatie van ACP is dat de politie steeds vaker te maken krijgt met gewelddadige escalaties, waarbij handhaving van de wet en openbare orde een buitengewoon grote opgave wordt. Politieagenten reageren hierop dat het hen meer en andere inspanningen vergt, mede omdat zij naar eigen zeggen onder druk staan van onderbezetting en bezuinigingen.

De mediaberichten wijzen ook op het gebruik van de Lanceur de Balles de Défense (LBD-40) in Frankrijk. Dit niet-dodelijke wapen van de Zwitserse firma Brügger-Thomet is vergelijkbaar met de FN-303. Het wapen kan rubberen kogels met een diameter van ongeveer vier centimeter afschieten. Dit *less than*

lethal weapon is in opspraak in Frankrijk, mede door de gevolgen die de inzet van het wapen heeft gehad tijdens protesten van de Gele Hesjes. Minister van Binnenlandse Zaken Christophe Castaner verwerpt alle kritiek en stelt:

Als we politieagenten hun verdedigingsmiddelen ontnemen, zullen ze vaker fysiek in contact komen met demonstranten en vallen er zeker meer gewonden.

De niet-dodelijke wapens moeten volgens Castaner voorkomen dat agenten gedwongen worden om hun pistool te trekken. Zijn ministerie heeft daarom eind 2018 1.200 nieuwe LBD's besteld.

3.2.1 Voorbeelden meerwaarde *less lethal* bewapening

De FN303 is in België geregeld gebruikt, maar het gebruik is grotendeels beperkt tot crisissituaties en interventies waarin een gevaarlijk – en vaak bewapend – persoon geneutraliseerd moet worden en dus niet in het kader van ME-inzet c.q. grote openbare ordeverstoringen. Een voorbeeld waarbij de FN303 is gebruikt in België was toen een geesteszieke man met een bijl aan het gooien was. De burgermeester van Antwerpen zegt over dit incident:

Criticasters vonden de aankoop van de FN303 destijds onverantwoord. Nu is aangetoond dat zo'n wapen bijzonder nuttig is. Het wapen beschermt de agenten en maakt moeilijke arrestaties mogelijk, zonder dat er slachtoffers vallen.

Een ander voorbeeld is de arrestatie van een agressieve motordief in het najaar van 2021. De dief dreigde met een schaar en werd uiteindelijk uitgeschakeld door met de FN303 een rubberen kogel op het been van de man te schieten, waarna hij ingerekend kon worden door de aanwezige agenten. De betreffende commissaris van Politiezone Gent legt uit:

Een wapen van het type FN303 gebruiken we enkel bij interventies waarbij een verdachte zelf een potentieel gevaarlijk wapen heeft. Zo kunnen onze mensen de persoon neutraliseren zonder dat die gewond raakt. Het gebruik van een FN303 komt niet vaak voor, maar kan handig zijn in crisissituaties zoals deze.

3.3 Tegenstanders van aanvullende bewapening

Er zijn ook tegenstanders van aanvullende bewapening van de ME. Zij vinden dat de Nederlandse ME nog steeds goed in staat is om met de beschikbare middelen het hoofd te bieden aan situaties waar zij mee geconfronteerd worden. Ook Otto Adang – gedragswetenschapper en verbonden aan de Politieacademie en aan de Rijksuniversiteit Groningen – is van mening dat *less than lethal weapons* niet of nauwelijks meerwaarde hebben. In het verleden is aan de Politieacademie – zoals in hoofdstuk 1 ook al is beschreven – onderzoek gedaan naar wapens die enkelvoudige en meervoudige pellet projectielen verschieten, waarbij de conclusie was dat de *less than lethal weapons* niet toegevoegd moesten worden aan de bewapening van de ME. Een reden die in hoofdstuk 2 is genoemd, is dat agenten al over zoveel wapens de beschikking hebben dat dit keuzestress oplevert. In de Verenigde Staten is een voorbeeld bekend die het vraagstuk over de hoeveelheid wapens problematiseert. In de Amerikaanse stad Minneapolis werd namelijk een 20-jarige man aan de kant gezet voor een verkeersovertreding. Toen agenten vaststelden dat er een aanhoudingsbevel voor de man bestond, probeerden ze hem aan te houden. De man probeerde hier aan te ontkomen en stapte in zijn voertuig, waarna de agente het vuur opende. Ze raakte de man en hij overleed ter plaatse. Later is gebleken dat de agente haar vuurwapen verwarde met de taser.

3.3.1 Voorbeelden risico's *less lethal* bewapening

Uit de mediaberichten komen verschillende incidenten in het buitenland naar voren die de conclusie van de Politieacademie staven, zoals in de Verenigde Staten, China, Chili, Palestina, Frankrijk, Spanje en in België. De incidenten hebben veelal plaatsgevonden tijdens uit de hand gelopen demonstraties en rellen, waarbij de lokale (oproer)politie met rubberen kogels op demonstranten of relschoppers heeft geschoten om de situatie onder controle te krijgen. Hieruit is gebleken dat het adequaat en nauwkeurig gebruik onder operationele omstandigheden zeer moeilijk is. Dit verhoogt de kans op ernstig letsel bij doelpersonen en omstanders, zelfs wanneer de projectielen worden verschoten door ervaren schutters. Zo zijn voorbeelden bekend waarin demonstranten in het gezicht of elders op het lichaam zijn geraakt door rubberen kogels en daardoor ernstig letsel hebben opgelopen, zoals in Myanmar, Barcelona en Minsk. In Minsk ziet NRC-correspondent Emilie van Outeren dat een demonstrant tijdens een protest op haar linker hiel wordt geraakt door een rubberen kogel, waarna de kogel haar onderbeen is binnengedrongen. In sommige gevallen is men zelfs een oog kwijtgeraakt en in enkele extreme gevallen zijn burgers overleden na geraakt te zijn door een rubberen kogel. In de Amerikaanse staat Boston is bijvoorbeeld een

demonstrante overleden nadat zij door de FN303 in haar oog werd geraakt. Dit heeft ervoor gezorgd dat er in de Verenigde Staten veelvuldig onderzoek is gedaan naar de werkzaamheid van het wapen. Daaruit is gebleken dat het minder accuraat richt na 300 schoten. Ook is geconcludeerd dat het wapen niet geschikt is om in te zetten bij massabijeenkomsten. De kans om het gezicht van mensen te raken, is namelijk te groot.

Verder komen uit de mediaberichten ook andere situaties dan uit de hand gelopen demonstraties en rellen naar voren waarin *less than lethal weapons* – meer specifiek de FN303 – zijn gebruikt. In 2015 rukken in België bijvoorbeeld leden van het Snelle Respons Team (SRT) uit naar een jeugdinstelling. Daar dreigt een 14-jarig Syrisch meisje zichzelf en anderen te verwonden met glasscherven. Het SRT heeft met de FN303 het meisje geraakt om de situatie zodoende onder controle te krijgen. Hoewel er op haar heup werd gemikt, heeft zij er een blauwe plek op haar buik aan overgehouden. De jeugdinstelling maar ook het Agentschap Jongerenwelzijn heeft de actie van het SRT afgekeurd. De directeur van de jeugdinstelling zegt bijvoorbeeld:

Wij doen soms een beroep op de politie en dat loopt altijd goed af, maar dit was toch drastisch. We moeten dit in de toekomst vermijden.

John Crombez sluit zich daar als voorzitter van SP.A (een socialistische politieke partij) bij aan:

Jeugdbescherming is er om kinderen te beschermen. Vaak is dat heel moeilijk voor hen die voor die bescherming moeten zorgen maar op kinderen schieten en dat normaliseren, is onaanvaardbaar.

Ook Wouter van Besien – Vlaams parlements lid en fractieleider van Groen in de Antwerpse gemeenteraad – deelt deze mening en zegt:

Het is zeer dringend tijd dat deze politiemensen niet alleen leren hoe ze moeten schieten, maar ook wanneer ze mogen schieten en vooral wanneer niet.

Ten aanzien van de LBD-40 blijkt uit een inventarisatie van een oud-journalist dat er in Frankrijk achttien mensen bij protesten hun oog hebben verloren en vier mensen een hand zijn kwijtgeraakt. Ook is in Marseille een 80-jarige vrouw aan haar verwondingen overleden nadat bij het sluiten van de luiken van haar bovenwoning een traangasgranaat – verschoten met de

LBD-40 – in haar gezicht ontplofte. De Franse ombudsman en oud-minister Jacques Toubon vindt dat de politie dit *verdedigingswapen* in de ban moet doen. Hij noemt het wapen gevaarlijk en problematisch. Socioloog en ordehandhavingsspecialist Fabien Jobard richt zich op munitie die met de LBD-40 wordt verschoten, namelijk de *flash-ball*. Volgens hem is dit type munitie voor gebruik bij demonstraties volledig ongeschikt en zou het alleen in gevallen van ultieme zelfverdediging gebruikt moeten worden. Jobard zegt dat de waterwerper en traangas zouden moeten volstaan tijdens demonstraties.

3.4 Resumé

Onder andere burgemeester Aboutaleb, voormalig minister Ferd Grapperhaus en politievakbond ACP hebben naar aanleiding van de Coolsingelrellen aangegeven dat de politie extra bewapend moet worden met *less than lethal weapons*. Eenzelfde wens had de voormalig Franse Minister van Binnenlandse Zaken Christophe Castaner. Uit de mediaberichten komen situaties naar voren waarin een *less than lethal weapon* – namelijk de FN303 – van meerwaarde is geweest. Dit betreft echter situaties waarin er sprake is van een crisissituatie of interventie waarin een gevaarlijk – en vaak bewapend – persoon geneutraliseerd moet worden en dus niet in het kader van ME-inzet c.q. grote openbare ordeverstoringen. Tegenstanders van *less than lethal weapons* zeggen dan ook dat de geweldmiddelen die ter beschikking staan van de Nederlandse ME nog steeds voldoende zijn om het hoofd te bieden aan situaties waarmee ze geconfronteerd worden. Daarbij staan er in mediaberichten geregeld incidenten beschreven waarin de lokale (oproer)politie met de FN303 of LBD-40 rubberen kogels op demonstranten of relschoppers heeft afgeschoten om de situatie onder controle te krijgen. Sommige demonstranten of relschoppers hebben hier ernstig letsel door opgelopen (bijvoorbeeld oogschade) of zijn overleden. Dit is onder andere gebeurd in de Verenigde Staten, China, Chili, Palestina, Frankrijk, Spanje en in België. Hieruit is gebleken dat het adequaat en nauwkeurig gebruik onder operationele omstandigheden zeer moeilijk is. Dit verhoogt namelijk de kans op ernstig letsel bij doel personen en omstanders, zelfs wanneer de projectielen worden verschoten door ervaren schutters. Volgens tegenstanders laat dit zien dat dergelijke *less than lethal weapons* niet geschikt zijn om te gebruiken tijdens massabijeenkomsten.

Eindnoten

1. De referenties naar de 27 mediaberichten zijn opgenomen in de literatuurlijst. Deze zijn te herkennen aan het feit dat wordt aangegeven dat de mediaberichten via LexisNexis zijn geraadpleegd.
2. Politie, 7 april 2022.
3. Kuin, Kriek en Timmer (2020) plaatsen in een eerder onderzoek een disclaimer bij dit aantal. Per incident gebruikt de politie namelijk meer dan één keer een geweldmiddel, waardoor het aantal voorvallen met politiegeweld kleiner is dan vaak wordt aangegeven.

4

Beschrijving van de survey

Dit hoofdstuk toont de resultaten van het vragenlijstonderzoek onder ME-commandanten. We benaderden alle groeps-, sectie, pelotons- en compagniecommandanten in het land. Dit zijn er 555, waarvan 315 commandanten de vragenlijst invulden. Daarmee is de respons 57 procent, waarmee de onderzoekers de resultaten representatief voor de populatie achten. Onduidelijk blijft of de niet responderende commandanten een heel andere input zouden hebben geleverd.

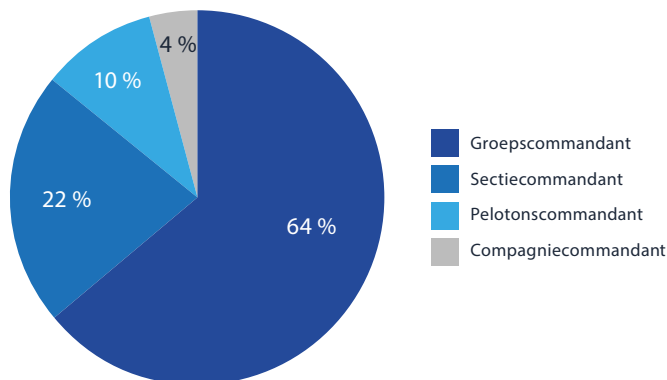
Eerst zal beschreven worden hoeveel ervaring de aan het onderzoek deelnemende ME-commandanten hebben en tijdens hoeveel inzetten ze in 2021 zijn ingezet. Daarna geven de respondenten aan in welke mate zij – of hun ME-leden – zich onveilig hebben gevoeld tijdens deze inzetten en hoe vaak zij hun vuurwapen hebben gebruikt. Tot slot wordt omschreven hoeveel ME-commandanten een noodzaak en wens ervaren voor verandering in de uitrusting en bewapening en waarom.

4.1 De ervaring en hoeveelheid inzetten per commandant

De ervaring van de 315 ME-commandanten loopt sterk uiteen. Zo heeft ruim een derde (34%) minder dan vijf jaar ervaring, terwijl twintig commandanten (6%) aangeven meer dan vijftien jaar ervaring te hebben. Gemiddeld hebben de 315 commandanten acht jaar ervaring. Aan de 315 commandanten is ook gevraagd welke rol zij in 2021 (bij de meeste inzetten) hebben vervuld. Twee derde van de respondenten (64%) is (met name) ingezet als groepscommandant, terwijl ruim een vijfde (22%) vooral als sectiecommandant is ingezet. De overige respondenten zijn (met name) ingezet als peloton- of compagniecommandant (zie figuur 4.1).

De rol van de commandanten blijkt afhankelijk te zijn van het aantal jaren ervaring. Compagniecommandanten hebben de meeste jaren ervaring en groepscommandanten de minste.¹

Figuur 4.1 – Rol commandanten (n=315)

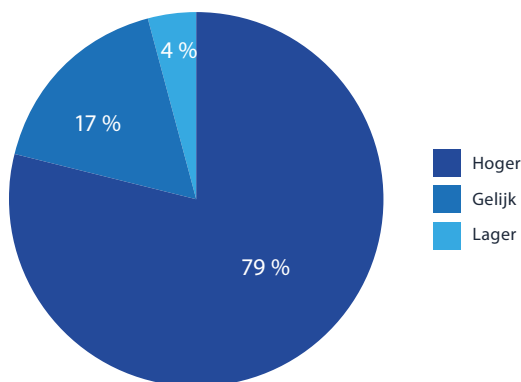
Met betrekking tot de hoeveelheid inzetten heeft ruim de helft van de commandanten 10 tot 25 inzetten gehad in 2021 (56%). Verder heeft ruim een vijfde (21%) van de respondenten 25 tot 50 inzetten gehad in 2021, tegenover twaalf respondenten (4%) met 50 inzetten of meer. De resterende 62 respondenten (20%) hadden minder dan tien inzetten als commandant in 2021. Dit betekent dat iedere commandant in 2021 gemiddeld achttien inzetten heeft gehad. Uit een nadere analyse blijkt dat groepscommandanten gemiddeld meer inzetten hadden dan de compagniecommandanten.²

4.2 De onveiligheidsgevoelens van ME-leden

In 2021 zijn er meerdere incidenten geweest waarin de ME te maken heeft gehad met geweld, zoals tijdens de avondklokrellen of bij uit de hand gelopen demonstraties tegen het coronabeleid. Bijna een kwart van de 315 respondenten geeft aan dat ME-leden zich in 2021 regelmatig (21%) of vaak (3%) onveilig hebben gevoeld tijdens dergelijke incidenten. Volgens het merendeel van de 315 ME-commandanten is dit incidenteel voorgekomen (62%) en vijftien procent van de ME-commandanten geeft aan dat ME-leden zich niet onveilig hebben gevoeld tijdens de inzetten.

De onveiligheidsgevoelens onder ME-leden zijn volgens de meeste ME-commandanten (79%) hoger dan in voorgaande jaren. Slechts enkele respondenten (4%) denken dat de onveiligheidsgevoelens van ME-leden lager is dan voorgaande jaren (zie figuur 4.2).

Figuur 4.2 – Verandering onveiligheidsgevoelens ME-leden in vergelijking met voorgaande jaren (n=315)

Van de ME-commandanten die hebben aangegeven dat de onveiligheidsgevoelens van ME-leden zijn toegenomen, geeft 91 procent aan dat dit komt doordat relschoppers zwaar vuurwerk naar ME-leden gooien. Verder geeft 89 procent aan dat dit komt omdat relschoppers agressief de aanval kiezen. In mindere mate – namelijk 59 procent – nemen de onveiligheidsgevoelens van ME-leden toe omdat ze worden bedreigd door relschoppers. Ruim een kwart van de respondenten (28%) geeft een andere reden voor de hogere onveiligheidsgevoelens. Hierna worden vier redenen benoemd. De reden die van deze vier het meest wordt genoemd, is *doxing*. Dit is een vorm van intimidatie waarbij relschoppers identificerende beelden van ME-leden maken en deze op sociale media verspreiden. Het doel hiervan is om privégegevens van de ME-leden te achterhalen, waardoor ze uit de anonimiteit worden gehaald. Een andere reden die ME-commandanten noemen voor de toegenomen onveiligheidsgevoelens van ME-leden, is dat de relschoppers steeds beter georganiseerd zijn en de werkwijze van de ME zijn gaan begrijpen. Hierdoor wordt het voor de ME moeilijker om effectief op te treden tegen de relschoppers. Tot slot zien respondenten een toename in het geweld tegen de ME en het inzetten van zwaardere gewelddmiddelen door relschoppers als redenen waarom de onveiligheidsgevoelens van ME-leden zijn toegenomen.

4.3 Het vuurwapengebruik door de ME

De 315 ME-commandanten is gevraagd of zij in 2021 situaties hebben meegemaakt waarin de ME heeft overwogen om het vuurwapen te trekken of het vuurwapen ook daadwerkelijk heeft gebruikt. Aangezien de respondenten meerdere situaties konden benoemen in de vragenlijst, is ervoor gekozen om iedere respondent in te delen in de 'zwaarste' situatie die hij of zij heeft meegemaakt. Indien een respondent in geen enkele situatie heeft overwogen het vuurwapen te trekken of heeft gebruikt, zijn deze respondenten tot de categorie 'Niet overwogen om het vuurwapen te trekken' gerekend. De zwaarte van de situaties is weergegeven in tabel 4.1.

Tabel 4.1 – Vuurwapengebruik commandanten (n=315)

Vuurwapengebruik	n	%
Niet overwogen om het vuurwapen te trekken	222	70%
Overwogen om het vuurwapen te trekken	62	20%
Vuurwapen getrokken, maar niet gebruikt	8	3%
Vuurwapen getrokken, en gebruikt voor waarschuwingsschoten	11	3%
Vuurwapen getrokken, en gebruikt om gericht te schieten	12	4%
Totaal	315	100%

Verreweg de meeste respondenten – namelijk 222 (70%) – geven aan dat zij in het afgelopen jaar geen situaties hebben meegemaakt waarin zij hebben overwogen om het vuurwapen te trekken (70%), tegenover 62 respondenten (20%) die deze overweging wel hebben gemaakt. Slechts voor het resterende tiende deel van de respondenten geldt dat het vuurwapen wel in een of meerdere situaties daadwerkelijk is getrokken en eventueel is gebruikt voor waarschuwingsschoten en/of gericht schieten.

Voorbeelden van situaties waarin ME-leden hebben overwogen om het vuurwapen te trekken maar dit niet daadwerkelijk hebben gedaan, zijn de avondklokrellen in Eindhoven (24 januari 2021) en Rotterdam (25 januari 2021). Verder worden ook de coronarellen in Amsterdam (17 januari 2021) en Barneveld (8 mei 2021) genoemd. Tot slot is ook tijdens voetbalrellen overwogen om het vuurwapen te trekken. Dit was onder andere het geval bij de in 2021 gespeelde wedstrijden Vitesse-FC Utrecht, Vitesse-Feyenoord, Feyenoord-Ajax en NAC-NEC. Voor de respondenten die hebben aangegeven dat het vuurwapen is getrokken maar niet gebruikt en dat het vuurwapen is getrokken plus dat waarschu-

wingsschoten zijn afgevuurd, geldt dat zij dezelfde situaties hebben benoemd: de Coolsingelrellen op 19 november 2021 en de coronarellen in Den Haag op 14 maart 2021.

Tot slot geldt voor de twaalf respondenten die hebben aangeven dat zij het afgelopen jaar een situatie hebben meegemaakt waarin door de ME gericht op relschoppers is geschoten, dat zij allemaal aangeven dat dit tijdens de Coolsingelrellen is geweest. Van de twaalf respondenten hebben drie respondenten ook andere situaties meegemaakt waarin gericht is geschoten door de ME. Aan de twaalf respondenten is ook gevraagd of het gericht schieten is gebeurd op bevel van hogerhand of dat ME-leden hier zelf toe hebben besloten. Van de twaalf respondenten geeft 80 procent aan dat er geen bevel van hogerhand is gegeven om gericht te schieten maar dat de schutters hiertoe zelf het initiatief hebben genomen.

4.4 Noodzaak en wensen voor veranderingen in de uitrusting en bewapening

De 315 ME-commandanten is gevraagd of zij van mening zijn dat er iets aan de huidige uitrusting en/of bewapening moet veranderen. Slechts vier ME-commandanten (1%) geven aan dat dit niet hoeft. Met betrekking tot de andere 311 ME-commandanten wordt in deze paragraaf eerst besproken hoeveel van de 311 ME-commandanten vinden dat de ME-uitrusting veranderd moet worden en op welke manier. Daarna gaat de paragraaf in op hoeveel ME-commandanten voor aanvullende bewapening zijn, waarom zij voor zijn en aan welke bewapening zij dan denken. De paragraaf besluit met de antwoorden die ME-commandanten hebben gegeven op een aantal stellingen.

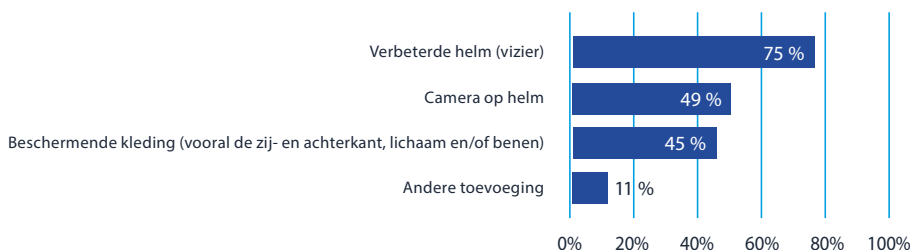
4.4.1 De behoefte aan een aangepaste uitrusting en/of bewapening

Van de 311 ME-commandanten zijn 280 ME-commandanten (90%) van mening dat er iets aan de huidige uitrusting toegevoegd moet worden. In figuur 4.3 staat weergegeven waar de ME-commandanten aan denken.

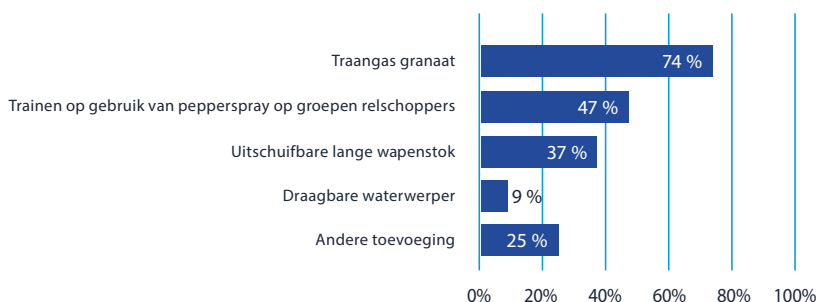
Driekwart van de 280 respondenten vindt dat een verbeterde helm (vizier) een nuttige toevoeging is aan de huidige uitrusting van de ME. Vrijwel de helft vindt dat een camera op de helm van meerwaarde is. Iets minder dan de helft is van mening dat er iets moet veranderen aan de beschermende kleding van ME-leden. Het gaat met name om de zij- en achterkant van het lichaam. Genoemde andere toevoegingen zijn verbeterde gehoorbescherming en een meer comfortabele uitrusting.

Naast de behoefte voor verbeterde uitrusting is er onder 262 van de 311 ME-commandanten (84%) behoefte aan aanvullende bewapening van de ME (zie figuur 4.4).

Figuur 4.3 – De wens voor toevoegingen aan de huidige uitrusting (n=280)

Figuur 4.4 – De wens voor toevoegingen aan de huidige bewapening (n=262)

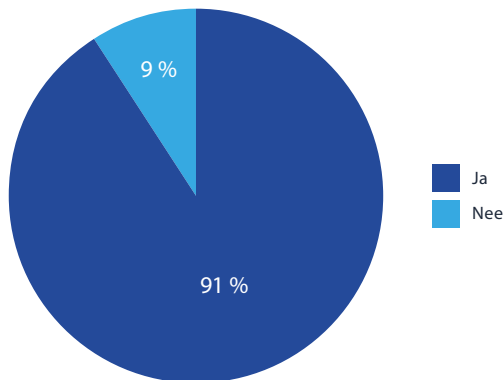

Ongeveer drie kwart van deze respondenten ziet meerwaarde in het toevoegen van een traangasgranaat. De minste respondenten (9%) zien heil in een draagbare waterwerper. Een kwart van de respondenten geeft aan behoefte te hebben aan andere toevoegingen, zoals markeringsmiddelen, een stroomstootwapen of pepperspraybal.

4.4.2 De voor- en tegenstanders van aanvullende bewapening

Uit het voorgaande is naar voren gekomen dat een deel van de ME-commandanten een *less than lethal weapon* als een toevoeging aan de huidige uitrusting ziet, gezien de behoefte voor bijvoorbeeld markeringsmiddelen. Om meer duiding te geven aan deze behoefte is aan alle respondenten gevraagd of *less than lethal weapons* aan de bewapening van de ME toegevoegd moet worden (zie figuur 4.5).

Figuur 4.5 – *Less than lethal weapons* toevoegen aan bewapening van de ME (n=315)

Figuur 4.5 laat zien dat negen op de tien ME-commandanten (91%) behoefte hebben aan *less than lethal weapons* als aanvulling op de huidige bewapening. Een belangrijke oorzaak voor dit grote aantal is dat de tegenpartij zich heeft ontwikkeld, aldus de respondenten. Deze ontwikkeling komt volgens de respondenten tot uiting doordat zij (lees: de ME) met steeds meer en heftigere geweldvormen te maken krijgen, onder andere doordat de relschoppers gebruik zijn gaan maken van uiteenlopende gewelddmiddelen. Daarnaast treden de relschoppers ook meer georganiseerd op, aldus de respondenten. Hierover zegt een respondent:

De bereidheid van relschoppers om gecoördineerd de aanval op de ME in te zetten waarbij grof geweld niet wordt geschuwd, is inmiddels een trend. Relschoppers passen gelijke tactieken toe als de ME. Ook dragen ze beschermende kleding en gebruiken ze voorafgaand aan de confrontatie veelvuldig verdovende middelen, waardoor de klappen van de lange wapenstok niet of nauwelijks effect hebben. Het voorgaande in combinatie met het feit dat we tegenwoordig vrijwel altijd in ondertal tegen een grote menigte moeten optreden, zorgt voor de noodzaak voor andere bewapening.

Gezien deze ontwikkeling ervaren veel ME-commandanten een gat tussen het vuurwapen en de overige bewapening. Het gebruik van het vuurwapen is in bepaalde situaties namelijk een te zwaar gewelddmiddel, maar de andere wapens (zoals de wapenstok, pepperspray en traangas) zijn ook ontoereikend. Dit gat kan volgens de respondenten opgevuld worden door een wapen toe te voegen waarmee rubberen kogels of *bean bags* kunnen worden verschoten. De eventuele gevolgen van het gebruik van dergelijke projectielen zijn minder groot dan

wanneer de ME met een vuurwapen schiet. Een van de respondenten duidt de behoefte voor een aanvullend wapen door zijn ervaring tijdens de avondklokrellen in Eindhoven te delen:

Tijdens de avondklokrellen in Eindhoven heb ik eigenhandig gezien dat de waterwerper werd uitgeschakeld en de paarden door omstandigheden niet inzetbaar waren, waardoor er in mijn optiek maar één middel overbleef: traangas. Dit middel is bedoeld om een grote menigte op afstand te houden en te spreiden. Het probleem is dat traangas niet altijd ingezet kan worden en de effectiviteit is erg afhankelijk van bijvoorbeeld de windrichting. Tijdens de avondklokrellen in Eindhoven werkte het omdat de omstandigheden goed waren. Echter, als de omstandigheden anders waren geweest, dan was enkel het zwaarste geweldsmiddel overgebleven: het vuurwapen.

De meeste voorstanders (87%) vinden dat de meerwaarde van *less than lethal weapons* is dat groepen relschoppers op afstand gehouden kunnen worden, onder andere omdat *less than lethal weapons* een afschrikwekkende werking hebben. Daarnaast pleit 86 procent van de voorstanders voor toevoeging van *less than lethal weapons* omdat het de ME wellicht de mogelijkheid biedt om relschoppers te markeren, waarna ze op een later moment aangehouden kunnen worden. Een deel van de voorstanders denkt ook dat deze wapens meerwaarde hebben omdat groepen relschoppers gesplitst kunnen worden (69%). Er zijn 48 respondenten (17%) die vinden dat *less than lethal weapons* ook meerwaarde hebben in andere situaties. Zij spreken bijvoorbeeld over het afwenden van gevaar, het creëren van afstand, het uitschakelen van relschoppers of het voorkomen van vuurwapengebruik.

Naast de voorstanders is één op de tien ME-commandanten (9%) tegen het toevoegen van *less than lethal weapons* aan de bewapening van de ME. De tegenstanders geven hier verschillende redenen voor. Sommigen denken bijvoorbeeld dat toevoeging van *less than lethal weapons* juist een reactie van burgers oproept waardoor situaties escaleren, in plaats van dat *less than lethal weapons* een de-escalerende werking hebben. Een andere reden is dat de voorkeur van tegenstanders uit blijft gaan naar wapens die toepasbaar zijn op groepen (zoals de waterwerper of traangas) in plaats van op individuen (zoals de voorgestelde *less than lethal weapons*). Een van de commandanten zegt hierover:

Vanuit de ME zijn we voldoende uitgerust en getraind om demonstraties te weerstaan. Er heeft zich in mijn geval in 2021 geen enkel incident voorgedaan

waarbij de inzet van less than lethal weapons noodzakelijk was. Daarbij maakt toevoeging van geweldmiddelen de keuze tot inzet van een van de beschikbare middelen ook lastiger. Ik ben daarom tegenstander van toevoeging van Less than lethal weapons, ook omdat uit oefeningen (en wellicht ook in de praktijk) blijkt dat traangas een effectief middel is.

4.4.3 Stellingen ten aanzien van less than lethal weapons

Om dieper in te kunnen gaan op hoe de standpunten van ME-commandanten zich tot elkaar verhouden ten opzichte van *less than lethal weapons*, is hen een aantal stellingen voorgelegd (figuur 4.6). Negen van de tien ME-commandanten

Figuur 4.6 – Stellingen met betrekking tot less than lethal weapons (n=315)

(91%) geeft aan dat er sprake is van een verharding waarbij de tegenpartij meer georganiseerd is en zich meer richt op het individuele ME-lid. Een belangrijk gegeven is dat ongeveer drie kwart van de respondenten (73%) tijdens inzetten in 2021 gebruik zou hebben gemaakt van *less than lethal weapons* wanneer zij hierover beschikking hadden gehad. Tot slot denkt slechts vier procent van de respondenten dat de wens voor meer en andere wapens voorbijgaat wanneer COVID-19 achter de rug is en de samenleving normaliseert.

4.5 Resumé

Bijna een kwart van de 315 commandanten geeft aan dat hun ME-leden zich regelmatig of vaak onveilig hebben gevoeld tijdens inzetten in 2021. Volgens het merendeel van de respondenten zijn de onveiligheidsgevoelens ook toegenomen ten opzichte van de jaren voor 2021. Redenen die hiervoor worden gegeven door respondenten, zijn dat de ME in 2021 met meer en heftigere geweldvormen te maken heeft gekregen dan in de jaren daarvoor en dat relschoppers ook meer georganiseerd optreden. Gezien de toegenomen onveiligheidsgevoelens vinden 311 respondenten dat er iets moet veranderen aan de uitrusting en/of bewapening van de ME. Met betrekking tot de uitrusting worden de volgende aanpassingen het meest genoemd: een verbeterde helm (vizier), beschikking hebben over een traangasgranaat, een camera op de helm, beschermende kleding op de zij- en achterkant van het lichaam, en het trainen op het gebruik van peperspray op groepen relschoppers. Verder heeft slechts tien procent van de 315 ME-commandanten aangegeven dat er zich in 2021 situaties hebben voorgedaan waarin de ME het vuurwapen heeft getrokken. Enkele agenten hebben gericht geschoten, namelijk tijdens de Coolsingelrellen op 19 november 2021. Een genoemde reden voor het feit dat ondanks de toegenomen onveiligheidsgevoelens in enkele situaties gericht is geschoten, is dat het vuurwapen in verreweg de meeste situaties een te zwaar gewelddmiddel is. Daarom zijn ongeveer negen op de tien ME-commandanten van mening dat *less than lethal weapons* aan de uitrusting van de ME toegevoegd moet worden, om zodoende het gat tussen het vuurwapen en de andere wapens in te vullen. De voorstanders zijn met name van mening dat dit helpt bij het op afstand houden van een menigte, het markeren van relschoppers en het splitsen van een menigte. Tegenstanders zijn van mening dat de huidige bewapening voldoet, dat een toevoeging van *less than lethal weapons* juist een escalerende in plaats van de-escalerende werking heeft op burgers en dat meer behoefte is aan wapens die toepasbaar zijn op groepen.

Eindnoten

1. Compagniecommandanten hebben gemiddeld 19,9 jaar ervaring, voor pelotonscommandanten is dit 12,9 en voor sectiecommandanten 8,5. Groepscommandanten hebben gemiddeld 6,6 jaar ervaring. Deze verschillen zijn significant ($p < 0,05$).
2. Groepscommandanten hebben gemiddeld 18,9 inzetten, sectiecommandanten 17,8 en pelotonscommandanten 14,2. Compagniecommandanten hebben gemiddeld 7,9 inzetten. Het verschil tussen de groepscommandanten en compagniecommandanten is significant ($p < 0,05$).

Foto: Politie

5

Interviews geanalyseerd

In dit hoofdstuk ligt de focus op hoe 44 respondenten denken over eventuele aanvullende bewapening van de ME. Het betreft een gemêleerd gezelschap waarvan het overgrote deel bij de politie werkt. De andere respondenten zijn burgemeester of wetenschappelijk onderzoeker, zijn werkzaam bij de KMar, politieke partijen of Amnesty International en werken bij leveranciers van veiligheidsmiddelen waaronder wapens. Met hen wordt eerst ingegaan op hoe het ME-optreden tijdens de coronaperiode is veranderd, om daarna de ervaren effectiviteit van de tot nog toe beschikbare wapens te bespreken. Vervolgens wordt er een tweedeling gemaakt tussen voor- en tegenstanders van aanvullende bewapening. De voorstanders beargumenteren waarom zij voor aanvullende bewapening zijn, bespreken wat voor type wapens een toevoeging zijn en zetten uiteen welke technologische innovaties er gaande zijn. De tegenstanders geven kritiek op aanvullende bewapening in het algemeen en op twee wapens die zijn voorgesteld als aanvullende bewapening. Ook opperen zij alternatieve onderzoeken die uitgevoerd moeten worden alvorens overgegaan kan worden op aanvullende bewapening en opperen zij andere middelen dan geweldmiddelen. Daarna worden belangrijke voorwaarden geschetst indien een nieuw wapen geïntroduceerd wordt. Het hoofdstuk sluit af met lessen voor de toekomst.

5.1 Het veranderde optreden tijdens en verwachte optreden na de coronacrisis

De coronaperiode wordt door ME-leden en burgemeesters omschreven als een exceptionele periode waarin de maatschappelijke onvrede en het wantrouwen in de overheid groot was. Bovendien bleek een deel van de Nederlandse samenleving gevoelig te zijn voor opruiende berichten op sociale media waardoor explosieve demonstraties hebben plaatsgevonden. Deze hebben in sommige gevallen

geleid tot een kokende climax. Dit kwam volgens respondenten onder andere door groepen die niet aanwezig waren om te demonstreren maar vanwege andere redenen, namelijk om in gevecht te gaan met de ME.

Voetbalhooligans gebruiken demonstraties om te rellen

Op 21 juni 2020 loopt een demonstratie tegen het coronabeleid uit de hand. Op voorhand zijn er al signalen dat supporters van verschillende Betaald Voetbal Organisaties (bvo's) elkaar hebben opgeroepen om die dag naar Den Haag te komen, wat aanleiding is voor de ME om paraat te staan. Volgens de politie betreft het zware hooligans die bekendstaan als *stelselmatige geweldplegers uit de ergste categorie*. Uiteindelijk worden meer dan vierhonderd personen aangehouden. Enkele dagen later maken de reischoppers bekend dat het niet bij één protest blijft, omdat zij in hun ogen worden beperkt in hun recht om te demonstreren. Op 4 juli 2020 wordt vervolgens een demonstratie in Utrecht verboden omdat de vrees voor rellen bestaat, waarna een grote groep demonstranten – die bestond uit een kern supporters van een groot aantal bvo's – naar Wageningen trekt. Hier leggen zij een spandoek neer met de tekst: 'Vrijheidsstrijders'. Ook hier leidt het tot confrontaties met de ME, met als gevolg dat 51 demonstranten worden aangehouden. Tot slot zijn ook bij de Coolsingelrellen voetbalhooligans aanwezig.¹

Zo is de ME tijdens optredens bekogeld met onder meer stenen, zwaar vuurwerk en messen. Een sectiecommandant omschrijft de ontwikkeling als volgt:

Vroeger hadden twee groepen ruzie en wij kwamen daar tussen te staan om de ruzie op te lossen. Tegenwoordig zijn wij zelf in een direct gevecht verwikkeld met groepen en wil men ons verwonden of erger.

Op basis van de geschetste ontwikkeling concluderen vrijwel alle respondenten dat er zich een verharding heeft voorgedaan. Het heeft er bijvoorbeeld toe geleid dat een sectie uit zelfbescherming anderhalf jaar lang volgens fase 3 heeft opgetreden. Dit betekent dat ze standaard uitgerust waren met beekappen, het schild en de lange wapenstok.² De verharding wordt ook erkend door een groepscommandant die zegt dat hij geregeld in dusdanig gewelddadige situaties terecht is gekomen dat hij met zijn groep niet de ME-bus uit is gegaan omdat het te gevaarlijk was. Een sectiecommandant vat de ontwikkelde verharding als volgt samen:

Vroeger sprong je gewoon je voertuig uit en ging je aan de slag. Nu denk je continu na over welke middelen je hebt, welke mensen je hebt en hoe snel je terug kunt zijn in je voertuig. Dat is tactisch gezien een groot verschil geworden.

5.1.1 Een meer georganiseerde tegenpartij

De verharding uit zich volgens ME-leden ten eerste in het feit dat de tegenpartij de gevechten tegenwoordig op meer georganiseerde wijze aangaat. Zo is er sprake van een hiërarchische structuur. Tijdens openbare orde verstoringen zijn er mannen die door groepen burgers heenlopen en wanneer zij hun handen omhoogsteken, is iedereen stil en geven de mannen aanwijzingen. Vervolgens gaan deze groepen op georganiseerde wijze het gevecht met de ME aan. Tijdens deze gevechten is niet alleen de mate van agressie toegenomen, maar ook worden de gevechten vaker uitgespeeld op het individuele ME-lid. Deze ontwikkeling heeft er verscheidene keren toe geleid dat ME-leden in het nauw zijn gedreven en ME-commandanten zich hebben afgevraagd of het allemaal wel goed ging aflopen. Een nieuwe trend is volgens respondenten *doxing*. Dit komt erop neer dat demonstranten en relschoppers tegenwoordig het individuele ME-lid proberen te intimideren, treiteren en bedreigen. Dit doen ze door foto's en video's te maken van het individuele ME-lid. Deze worden vervolgens op sociale media geplaatst in een poging de identiteit en/of het adres van het ME-lid te achterhalen. Het gevolg is dat verschillende ME-commandanten aangeven het bevel te geven om standaard de helm op te zetten, ondanks dat ze graag de verbinding willen houden met de burger.

5.1.2 Een meer professionele tegenpartij

De tweede uitingsvorm van de verharding is volgens respondenten dat de groepen zich ook op meer professionele wijze prepareren voor een gevecht. Zo beschermen de groepen bijvoorbeeld hun armen en schouders door kranten in hun kleding te stoppen en dragen ze verzwaarde handschoenen, waaruit blijkt dat ze met voorbedachten rade het gevecht aangaan. Een ander aspect waaruit blijkt dat de groepen professioneler zijn geworden, is dat ze anticiperen op de tactieken van de ME en daardoor in staat zijn om de ME te ontwrichten. Ook hebben de groepen geleerd van eerdere confrontaties met de ME. Wanneer zij tegenwoordig zien dat de ME zich aan het groeperen is, weet de tegenpartij dat er op korte termijn een actie volgt en zorgen zij ervoor dat ze daarvoor al verdwenen zijn. De ware relschoppers die de ME wil aanhouden gaan overigens op in de massa waardoor de ME vaak niet in staat is om hen aan te houden.

5.1.3 De (tekortkomingen van de) uitrusting

Meerdere ME-commandanten geven aan dat ME-leden onvoldoende bescherming hebben tijdens hun optreden. Ten eerste is er soms onvoldoende voorraad en beschikbaarheid van de uitrusting.

Ten tweede is het optreden van de ME veranderd, maar biedt de huidige uitrusting niet in alle situaties voldoende bescherming volgens meerdere ME-commandanten. Een ME-commandant zegt zelfs:

Als je onze uitrusting kritisch beoordeelt, neig ik te zeggen dat de oudere spullen vaak veiliger waren dan de spullen die we nu hebben.

Een zwakke plek is bijvoorbeeld de helm. Regelmatig gaan de vizieren kapot wanneer deze tijdens oefensituaties worden geraakt door houten blokjes, laat staan dat de ME te maken krijgt met zwaar vuurwerk en/of stenen. Een andere zwakke plek komt voort uit de veranderde tactieken van de tegenstander en het gedwongen veranderde optreden van de ME, namelijk dat de ME niet altijd meer van voren te maken krijgt met geweld. Hoewel de meest vitale delen van het lichaam worden beschermd door de huidige uitrusting, zijn de bovenbenen niet volledig beschermd en missen de ME-leden bescherming aan de zijkant en achterkant van het lichaam. Het gevolg is dat ME-leden sneller achter hun schild plaatsnemen, terwijl dit niet nodig is wanneer men goed beschermd is. Ook is de gehoorbescherming onvoldoende. Dergelijke veranderingen in de uitrusting zijn wel van belang, omdat tegenwoordig veelvuldig zwaar vuurwerk naar de benen van ME-leden wordt gegooid. Een ME-commandant zegt hierover:

Het zware vuurwerk zijn net explosieven. Vijf collega's hebben tijdens de jaarwisseling gehoorbeschadiging opgelopen terwijl zij hun oortjes in hadden die hen hiertegen moest beschermen. De druk van het vuurwerk is echter zo groot geworden, dat de oortjes niet meer voldoende bescherming bieden.

Naast de tekortkomingen van de uitrusting hebben verschillende ME-leden ook hun zorgen geuit over de ME-bussen. Deze zijn tijdens de verschillende demonstraties en rellen kwetsbaar gebleken en sommigen geven aan dat ze bang waren dat de ME-bussen het niet gingen volhouden. Zo zaten er bijvoorbeeld gaten in de bepantsering. Dit geeft ME-leden een onveilig gevoel. Een ME-commandant zegt:

Stel dat er een brandbaar projectiel in die gaten terecht zou zijn gekomen, dan hadden we echt een probleem gehad tijdens de Coolsingelrellen. We hadden dan namelijk wel moeten uitstappen, maar dat was met het oog op onze veiligheid ook niet verstandig.

5.2 De ervaren effectiviteit van de huidige bewapening

De ME wordt in opdracht en onder verantwoordelijkheid van de burgemeester ingezet ter handhaving of herstel van de openbare orde verstoringen (Besluit bewapening en uitrusting politie en Ambtsinstructie 1994). Concreet is de taak dan om zo mogelijk in een vroeg stadium aanwezig te zijn en om te voorkomen dat de openbare orde wordt verstoord. Lukt dat niet dan heeft ME onder meer tot taak om (groepen) ordeverstoorders tegen te houden, te splitsen en/of te verdrijven. Zoals eerder in dit onderzoek is geschreven, bestaat de bewapening van de ME momenteel uit de lange wapenstok, pepperspray, de inzet van surveillancehonden, de inzet van de waterwerper, de inzet van CS-traangas en het vuurwapen. Volgens meerdere respondenten – waaronder veel ME-commandanten – is de huidige bewapening onvoldoende.

5.2.1 De wapenstok

De ME beschikt uitsluitend over de lange wapenstok. Deze is 60 centimeter lang en gemaakt van harde kunststof met een rubber buitenbekleding. Naast slaan kan het ME-lid hiermee prikken en afstand creëren tussen de burger en hem- of haarzelf. De uitschuifbare wapenstok is primair voor de BPZ, maar wordt ook gedragen door de AE als die in burgerkleding opereert. De uitschuifbare wapenstok is van metaal en meet in uitgeschoven toestand 50 cm. Volgens een groepscommandant kan een klap met de uitschuifbare wapenstok venijniger zijn dan van een lange wapenstok, vooral doordat hij zwaarder en harder is.

5.2.2 Pepperspray

Pepperspray is eveneens een middel waarmee je mensen op korte afstand kan uitschakelen. Hierbij moet de gebruiker wel oppassen dat hij of zij het niet gebruikt wanneer hij of zij de wind tegen heeft, want anders is het niet effectief. Ook is het geen toegelaten middel tegen groepen mensen (Ambtsinstructie 1994).

5.2.3 Inzet van de waterwerper

De inzet van de waterwerper is een geweldmiddel waardoor (een groot deel van) het publiek in beweging komt en vertrekt. De beslissing om de waterwerper

beschikbaar te stellen en eventueel in te zetten is de exclusieve bevoegdheid van de burgemeester. Met de waterwerper worden mensen nat gespoten en krijgen ze het vrij snel koud. Dit ontmoedigt en leidt ertoe dat mensen weggaan. Het deel van de dat eventueel overblijft, is vaak uit op de confrontatie met de ME. Deze groep is volgens een groepscommandant dan een *stuk behapbaarder*. Verder is gebleken dat de waterwerper een aandachtstrekker is, waardoor het voertuig bekogeld wordt in plaats van ME-leden. Om de effectiviteit van de waterwerper te verhogen, is het toevoegen van kleurstof een door respondenten genoemde optie. Daarmee zouden mensen namelijk gemarkeerd kunnen worden, zodat zij niet langer anoniem zijn en zij op een later moment aangehouden kunnen worden. Ook noemen ME-commandanten een andere innovatieve ontwikkeling wat betreft de waterwerper, namelijk het ontwikkelen van een mobielere versie die minder log is. Dit kan er tijdens openbare orde verstoringen toe leiden dat de tegenpartij al rijdende gesplitst kan worden.

5.2.4 De inzet van CS-traangas

De beslissing om CS-traangas beschikbaar te stellen en eventueel in te zetten, is de exclusieve bevoegdheid van de burgemeester. Hetgeen is gezegd over de waterwerper is deels ook van toepassing op de inzet van CS-traangas. Ook dit is een geweldmiddel waardoor (een groot deel van) het publiek in beweging komt en vertrekt. Om effectief te zijn, moet het traangas in de menigte terechtkomen waardoor de menigte in beweging komt. Ook moet traangas niet tegen de wind in gebruikt worden. Traangas is op twee manieren beschikbaar, namelijk in de vorm van patronen die worden verschoten en in de vorm van handgranaten. Meerdere ME-commandanten pleiten er voor dat traangas-handgranaten standaard in de kluis van een ME-bus komen te liggen. Tijdens grote openbare orde verstoringen – waar de Coolsingelrellen ook onder worden geschaard door de respondent – kan dit namelijk helpen bij het uit elkaar drijven van groepen. Een groepscommandant zegt hierover:

Traangasgranaten hadden ons kunnen redden tijdens de Coolsingelrellen. Of ik dan een gasmasker op had of niet, dat had me dan echt niet geboeid. We hadden ze gegoooid en we hadden een grote menigte uit elkaar kunnen drijven.

Een nadeel van de granaatvorm is dat deze teruggegooid kan worden. Een oplossing is wanneer de granaten niet meer langzaam leeglopen, maar in de menigte in één keer tot ontploffing komen. Ongeacht of deze aanpassing er komt, blijft het volgens ME-commandanten van belang dat de ME traint met het gebruik van

de traangasgranaat. Wanneer het wordt ingezet, moet bijvoorbeeld ieder ME-lid bescherming dragen door een gasmasker op te zetten. Dit is van belang volgens een ME-commandant, omdat alleen dan een voordeel wordt gecreëerd omdat je zelf niet de nadelen ondervindt van blootstelling aan traangas.

5.2.5 De frequentie waarmee de geweldmiddelen worden ingezet

Meerdere ME-leden vinden dat de inzet van de huidige bewapening verbeterd kan worden wanneer de toestemmingslijn anders wordt ingericht. De mandatering van de beslisbevoegdheid zou volgens hen lager in de ME-hiërarchie moeten worden belegd. Een ME-commandant zegt hierover:

Nu moeten er soms wel twintig belletjes gepleegd worden voordat een wapen ingezet mag en kan worden.

Dit ligt volgens een andere ME-commandant overigens niet alleen aan bestuurlijke partijen, want ook de politieorganisatie is een stroperige organisatie.

Twee geweldmiddelen waar het bevoegd gezag (de burgemeester) toestemming voor moet geven alvorens ze ingezet kunnen worden, zijn de waterwerper en traangas. Dit is volgens sommige respondenten een reden waarom deze geweldmiddelen niet vaak worden ingezet. Zo zegt een ME-commandant over de waterwerper:

Regen is de belangrijkste ordehandhaver.

Een andere ME-commandant pleit daarom voor een onderzoek naar het veroorzaakte letsel nadat de waterwerper of het traangas zijn ingezet. Volgens hem is de kans op letsel klein, terwijl deze geweldmiddelen als de zwaarste geweldmiddelen voor ordehandhaving worden beschouwd. Wanneer uit het onderzoek inderdaad naar voren komt dat de kans op letsel klein is, kan dat er volgens deze respondenten wellicht voor zorgen dat de drempel om deze geweldmiddelen in te zetten lager wordt.

5.3 Voorstanders van aanvullende bewapening

Vooraf de geïnterviewde ME-commandanten en burgemeesters blijken voorstanders te zijn van aanvullende bewapening. Deze paragraaf bespreekt hun argumentatie en de ideeën die zij hebben over welk type en soort wapens toegevoegd moeten worden.

5.3.1 De motivatie voor aanvullende bewapening

Verscheidene ME-commandanten vinden dat winst te behalen valt in de preparatie en training. Echter, hoe goed de preparatie en training in de toekomst ook is, zullen er in hun ogen altijd spontaan explosieve situaties blijven ontstaan waar ze tegen een grote groep agressieve relschoppers komen te staan. Met de geschetste verharding in het achterhoofd (zie paragraaf 5.1) geven meerdere ME-commandanten aan in die gevallen een gemis te ervaren in de huidige bewapening. Ze missen de snelle beschikbaarheid van middelen waarmee een menigte in beweging kan worden gebracht, waardoor er ruimte wordt gecreëerd. De geïnterviewde burgemeesters zijn het op hoofdlijnen eens met deze ME-commandanten, omdat de ME volgens hen beter in staat is om een dergelijke afweging tot inzet te maken dan de burgemeester op grote afstand. De paar burgemeesters die zijn geïnterviewd vinden dat de ME voldoende uitgerust moet zijn om de taken te kunnen blijven uitoefenen. Daarbij is het van belang dat altijd tenminste één van de beschikbare gewelddmiddelen past bij de geweldsituatie die zich voordoet. Zo zegt een burgemeester:

Ik ben voorstander van een zoveel mogelijk gevulde gereedschapskist waarbij de situatie die zich voordoet, bepaalt welk wapen de ME inzet.

5.3.2 De aard van de aanvullende bewapening

Er zijn volgens de ME-commandanten gewelddmiddelen die het gemis aan snel beschikbare verdrijvingsmiddelen kunnen invullen en conform de beginselen noodzakelijkheid, proportionaliteit en subsidiariteit groepen kunnen tegenhouden, splitsen en/of verdrijven.

FN303

Het meest genoemde gewelddmiddel is een luchtdrukwapen: de FN303. De projectielen die de FN303 verschiet, penetreren het menselijk lichaam in beginsel niet. Een geraakt persoon ervaart het daarentegen als een harde stomp die te vergelijken is met een harde slag van een wapenstok. Het voordeel van de FN303 is dat de ME meer op afstand kan opereren. Er zijn verschillende typen projectielen: uitwasbare verfprojectielen, niet uitwasbare verfprojectielen en projectielen waar chemische middelen zoals traangas aan toegevoegd kunnen worden. Hiermee is de FN303 een soort paintball geweer. Het idee achter het verschieten van verfprojectielen is dat de burgers die trachten anoniem te blijven hierdoor gemarkeerd worden en niet langer anoniem zijn. Een burgemeester zegt hierover:

Wanneer een persoon verf op zijn of haar kleding heeft zitten, bewijst dat voor mij dat die persoon iets onwettigs heeft gedaan. Hij of zij moet daarom aangehouden worden.

Vrijwel alle gesproken respondenten zien de meerwaarde van verfprojectielen in. Om de meerwaarde te realiseren, is het van belang dat opvolging wordt gegeven aan het markeren van mensen en wel door deze mensen aan te houden en te vervolgen. Naast dat hierdoor burgers worden gestraft die iets onwettigs hebben gedaan, heeft het ook een preventieve werking. Andere burgers realiseren zich daardoor namelijk dat ze niet langer zo anoniem zijn als dat ze dachten. Enkel de aanwezigheid van de FN303 zou hierdoor mensen kunnen ontmoedigen om de openbare orde te verstoren. Een dergelijk effect wordt geschetst door een respondent. De respondent vertelt dat in België ooit twee agenten drie personen op hun borst hebben geraakt met projectielen die zijn verschoten met de FN303. Dit zag de rest van de groep gebeuren waarna zij op afstand van de politie zijn gebleven. Dit wordt ook wel een *force multiplier* genoemd.

Er zijn ook ME-commandanten die minder positief tegenover de introductie van de FN303 staan. Deze mening is gevoed door voorbeelden uit het buitenland waarin het verschieten van niet-penetrerende munitie middels de FN303 heeft geleid tot ernstig letsel of overlijden van geraakte burgers (zie het intermezzo 'Gewonden en doden door het gebruik van de FN303' in paragraaf 2.4.2). Een van de burgemeesters geeft aan in hoeverre zijn standpunt over het wel of niet introduceren van een nieuw wapen hierdoor verandert:

Dit soort keuzes moet niet afhangen van incidenten. Als de politie dreigt met wapens te gaan schieten, heb je als burger simpelweg iets verkeers gedaan. Daarbij is de keuze tussen een less than lethal weapon die niet-penetrerende verfprojectielen verschiet of een vuurwapen simpel, want de kans op een dodelijke afloop is nog steeds kleiner bij niet-penetrerende verfprojectielen.

HK69

Een andere optie voor een aanvullend wapen is de Heckler & Koch HK69A1. Dit is een 40mm granaatwerper. Dit wapen is al langer bij de ME in gebruik om traangasprojectielen mee te verschieten. Voor dit kaliber biedt de markt zeer veel uiteenlopende soorten *less lethal* projectielen, waaronder ook projectielen van een zachte kunststof die zo groot zijn als een tennisbal. Het betreft de zogeheten sponsbal of *sponge ball*. De energieoverdracht van dit projectiel is groot, maar de

kans op penetratie is klein. Wel is het zo krachtig dat een persoon achterover kan vallen wanneer hij of zij op de borst wordt geraakt. Ook dit wapen heeft als voordeel dat de ME er wat meer afstand mee kan creëren. De effectieve dracht is immers ongeveer 40 meter. Respondenten verwachten dat de HK69 een preventieve werking heeft en wel wanneer burgers zich ervan bewust zijn dat je neervalt wanneer je door dergelijke munitie wordt geraakt. Burgers zullen dan niet meer zo snel op een ME-lid af rennen wanneer het ME-lid dit wapen in handen heeft. Het wapen heeft ook een bewezen nadeel, namelijk het ballistische aspect van het projectiel. Deze vertoont namelijk een tamelijk onvoorspelbare baan en is daarmee weinig nauwkeurig. Daarmee is deze optie weinig beter dan de kaliber 12 shotgun met de zogeheten *bean bag*, die een effectieve dracht heeft van maximaal 20 meter. Dit laatste wapensysteem is in gebruik bij de arrestatieteams van de politie ten behoeven van de aanhouding van gevaarlijke verdachten onder levensbedreigende omstandigheden. Ook voor deze zeer goed getrainde specialisten is het in één-op-één situaties niet altijd eenvoudig om een effectief raak schot te plaatsen met dit wapen.

Naast enkelvoudige 40 mm projectielen kan de HK69 ook meervoudige projectielen verschieten, zogeheten multi-pellet projectielen. Volgens meerdere respondenten is en blijft dit wapen echter enkel interessant voor het verschieten van traangasprojectielen, omdat het een onnauwkeurig wapen is. Dit komt onder andere omdat het wapen niet gecombineerd kan worden met een richtmiddel en er uit het buitenland voorbeelden bekend zijn waarin het rubberen 40 mm projectiel tot oogschade heeft geleid.

Andere geopperde gewelddmiddelen

Er zijn nog meer gewelddmiddelen omschreven, waaronder een wapen met geluidseffecten en een flashbang. Ook noemen ME-commandanten – ter vervanging van verfprojectielen – DNA-spray die verwerkt is in een te verschieten projectiel. Dit zorgt voor onzichtbare markeringen, waardoor de geraakte personen zelf niet weten dat ze gemarkeerd zijn. Dit kan na aanhouding door de politie wel zichtbaar gemaakt worden. Dit weerlegt het tegenargument voor het verschieten van verfprojectielen omdat geraakte personen anders hun gemarkeerde kleding uittrekken en zich zo alsnog aan hun aanhouding kunnen onttrekken. De *Bola Wrap* is een wapen dat momenteel in Engeland wordt getest en door een respondent is genoemd. Het is een touw dat wordt afgeschoten en zich als een soort lasso om een persoon wikkelt. Het nadeel van de *Bola Wrap* is dat het niet functioneel is om groepen tegen te houden.

5.3.3 Technologische innovaties

Er is met betrekking tot *less than lethal weapons* weinig innovatie. In deze subparagraaf worden enkele kleine technologische innovaties genoemd. Deze kleine technologische innovaties zorgen ervoor dat het gebruik van de wapens wordt vergemakkelijkt en/of de efficiëntie verbeterd. Volgens meerdere respondenten is de grootste technologische innovatie de ontwikkeling van verbeterde richtmiddelen. Een voorbeeld van zo'n richtmiddel is het roodpunt vizier dat op de FN303 kan worden geplaatst. Daardoor kan munitie meer accuraat worden verschoten. Dit richtmiddel kan de accuratesse van een schot tot enkele tientallen meters waarborgen. Ook kan een laserunit – een groene laser – toegevoegd worden aan de FN303. Naast dat dit het richten vergemakkelijkt, kan het ook zichtbaar een lijn trekken waardoor relschoppers weten welke grens zij niet over mogen gaan. Er is ook een ontwikkeling gaande waarin een dergelijke laser de afstand tot bepaalde objecten kan meten. Zodoende kan de ballistische curve bepaald worden. Wanneer hier in de toekomst nog sensoren aan worden toegevoegd – sensoren die bijvoorbeeld de luchtdruk en wind kunnen meten – kan dit er volgens een respondent voor zorgen dat nagenoeg het perfecte schot afgevuurd kan worden. Men moet daar evenwel geen al te hoge verwachtingen van koesteren. Ook bij de huidige, moderne vuurwapens van de Nederlandse politie mist meer dan de helft van de afgevuurde, gerichte schoten doel (Timmer, 2005). Bij schieten met welk wapen dan ook tijdens grootschalige ordeverstoringen is de kans op het raken van onschuldigen des te groter.

Ook schetst een respondent een project dat in Engeland plaatsvindt. Daar zijn een kijker en andere sensoren toegevoegd aan een wapen waarmee onder andere warmte gemeten kan worden. Bovendien zit op dat wapen een *vision overlay* waardoor de gegevens die de sensoren ophalen, ingezien kunnen worden. Hier wordt een *command control* aan toegevoegd. Dit zorgt ervoor dat voordat een schot wordt gelost, geverifieerd kan worden of de juiste persoon beschoten gaat worden.

Een laatste ontwikkeling die lijkt op het voorgaande, is het systeem *smart shooter*. Dit systeem wordt al op drones geplaatst zodat die bijvoorbeeld ergens traangas kunnen laten landen of een hoogfrequent geluid kunnen uitzenden. De politie kan dan in de auto blijven zitten totdat de drone zijn werk heeft gedaan en de politie enkel nog een of meerdere personen moet aanhouden. Momenteel wordt getracht *smart shooter* ook op geweren te plaatsen. Het voordeel van het systeem *smart shooter* is dat de trekker blokkeert wanneer het systeem waarneemt dat de gebruiker van het geweer niet op het onderlichaam van het doelwit richt.

Een kanttekening bij al deze ontwikkelingen, is dat de werking ervan veelal wordt getest in specifieke situaties. Het betreft situaties die significant afwijken van grote openbare orde verstoringen waarin sprake is van veel hectiek, chaos en mogelijk slecht weer waardoor het zicht minder goed is. Mogelijk zijn deze technologische innovaties daarom minder effectief dan wordt gedacht. Voordat een dergelijk wapen geïntroduceerd wordt, moet daar volgens een respondent dan ook gedegen scenariotraining aan voorafgaan. Dan nog is het volgens respondenten zo dat ondanks de training en alle technologische innovaties er altijd een kleine kans blijft bestaan dat er iemand gewond raakt of zelfs overlijdt na geraakt te zijn door een niet-penetrerend projectiel.

5.4 Tegenstanders van aanvullende bewapening

Een deel van de respondenten is tegen de uitbreiding van het wapenarsenaal. Dit zijn vooral respondenten die niet werkzaam zijn als ME-commandant en geen burgemeester zijn. Zij hebben een verklaring voor het feit dat veel ME-commandanten een gemis ervaren. De ME-commandanten zijn namelijk verantwoordelijk voor de veiligheid van hun personeel en daarom is de behoefte naar een uitgebreid wapenarsenaal logisch volgens de tegenstanders. Deze paragraaf beschrijft eerst de kritische kanttekeningen ten aanzien van aanvullende bewapening in het algemeen, om vervolgens meer specifiek in te gaan op de kritische kanttekeningen bij de FN303 en de HK69. Daarna worden enkele andere onderzoekslijnen en middelen besproken

5.4.1 Kritiek op aanvullende bewapening in het algemeen

De tegenstanders plaatsen verscheidene kritische kanttekeningen bij aanvullende bewapening. Gezien het geringe aantal voorvallen waarin de politie het vuurwapen heeft getrokken en gericht heeft geschoten op burgers tijdens grote openbare orde verstoringen, is er volgens hen geen noodzaak voor het introduceren van een nieuw wapen. Dit wordt benadrukt doordat respondenten aangeven dat al deze incidenten terug te herleiden zijn naar onvolkomen informatie, onvolkomen bestuurlijke beslissingen en onvolkomen politieke beslissingen en inzet. Een respondent die werkzaam is bij een van de leveranciers van veiligheidsmiddelen – ook van de hier besproken *less lethal* wapensystemen – zegt:

Ik heb niet het gevoel dat één van onze producten per direct het verschil gaat maken in de discussie van onderhavig onderzoek.

Verwant aan het voorgaande is het tweede kritiekpunt dat na incidenten altijd wordt gekeken naar aanvullende bewapening, maar dat onvoldoende wordt gekeken naar hoe de opleidingen en trainingen zijn vormgegeven en ook hoe trouw die worden gevolgd. Volgens meerdere respondenten – waaronder ook ME-commandanten – is momenteel zowel het aantal trainingen als de kwaliteit daarvan onvoldoende. Een ME-commandant zegt hierover:

Vroeger hadden we iedere maand twee trainingsdagen en waren we echt goed getraind. Nu gaan we vier keer per jaar even naar de schietbaan. We zijn abso-luut niet meer getraind. We vinken simpelweg alles af wat we af moeten vinken.

Het gevolg hiervan is dat onderhavig onderzoek in feite is gestart vanuit de onbekwaamheid van ME-leden, aldus respondenten. Daarom oppert een andere ME-commandant:

Ik heb liever een grotere bus dan een wapen zodat ik me veilig kan ophouden indien nodig. De quick win zit hem wat mij betreft in het trainen op de manier waar we in de praktijk tegenaan lopen.

Een andere ME-commandant zegt iets soortgelijks:

Ik ben geen voorstander van extra bewapening, maar wel van extra trainen met de middelen die we nu hebben.

Indien dit gebeurt, is het volgens respondenten ook van belang dat betere opvolging gaat worden gegeven aan het gebruik van de middelen die nu voorhanden zijn. ME-leden hebben bijvoorbeeld getraind met traangas, maar tijdens spoedin-zetten is gebleken dat men geen traangas had meegenomen.

Volgens verscheidene respondenten is het derde kritiekpunt dat wanneer de ME gaat beschikken over een nieuw wapen, ook de neiging zal bestaan dit eerder te gebruiken. Volgens een respondent komt dit omdat een aanvullend wapen als een vrijbrief gezien gaat worden voor een minder goede voorbereiding:

We hoeven ons niet goed voor te bereiden want wanneer het uit de hand loopt, hebben we altijd het nieuwe wapen nog.

Dit terwijl preparatie en een goede informatiepositie van wezenlijk belang zijn voor goed politieoptreden. Wanneer dit namelijk niet goed is, zal de politie vaker

onverwacht tegen grotere groepen komen te staan. Daardoor zal het wapen ook gebruikt gaan worden in situaties waarvoor het niet is bedoeld. Een respondent noemt dit ook wel *function creep*. Dit effect is volgens deze respondenten sterker wanneer ME-leden niet goed getraind zijn. Het gevolg daarvan is dat de vraag naar aanvullende bewapening wordt aangewakkerd, terwijl dit wellicht niet nodig is als aan de voorkant sprake is van goede informatie, training, preparatie en sturing.

Verder zeggen enkele respondenten dat de relatie tussen de politie als overheidsinstantie enerzijds en burger anderzijds is veranderd in het jaar 2021. Volgens hen is er sprake van polarisatie, onder andere omdat de politie in enkele gevallen op onreglementaire wijze geweldmiddelen heeft ingezet in situaties waarin dit niet noodzakelijk en proportioneel was. Vervolgens zijn deze situaties niet geëvalueerd en heeft er niemand naar buiten toe verantwoordelijkheid genomen. Daarnaast hebben zich verschillende schandalen voorgedaan, zoals de toelagenaffaire die de overheid in een kwaad daglicht hebben gesteld. Door al deze voorvallen is de polarisatie tussen de politie en burger toegenomen. Echter, over het feit dat de politie tijdens de Coolsingelrellen gericht op burgers heeft geschoten zijn weinig wanklanken gehoord. Blijkbaar is het gebruik van het vuurwapen in zeldzame situaties maatschappelijk geaccepteerd, aldus respondenten. Wel denken meerdere respondenten – waaronder leden van de politieorganisatie – dat de eerder beschreven verharding en de zojuist beschreven polarisatie verder kunnen toenemen wanneer een nieuw wapen geïntroduceerd gaat worden. Zo zegt een ME-commandant:

Hoe harder wij ons gaan uitrusten qua geweldmiddelen, des te harder we het gaan terugkrijgen.

Dit komt volgens meerdere respondenten neer op een wapenwedloop. Volgens een respondent is een negatief neveneffect van zo'n wapenwedloop dat het indirect de invoering van aanvullende bewapening legitimeert. Daarnaast zullen burgers zich dusdanig gaan prepareren op het aanvullende wapen dat ze achter de zwakke kanten van dat wapen proberen te komen. Een respondent verwacht bijvoorbeeld dat burgers snel weten dat de FN303 pas vanaf een bepaalde afstand tot de burger gebruikt mag worden, omdat het risico op ernstig letsel anders te groot is. Zij zullen zich dan mogelijk zodanig op gaan stellen dat de ME niet met het wapen mag schieten. Al met al vraagt een deel van de respondenten zich af of het introduceren van een nieuw wapen bijdraagt aan het behalen van het gewenste effect.

Het vijfde algemene kritiekpunt heeft een praktische invalshoek. Volgens een ME-commandant moet er namelijk geen onderzoek plaatsvinden naar aanvullende wapens, omdat dit wapen ook weer meegedragen moeten worden, terwijl ME-leden al veel moeten meedragen. Deze respondent pleit daarom voor andersoortige middelen zoals een drone als technisch middel. Daarmee kan bijvoorbeeld live worden uitgekeken waar mensen zijn, wie het zijn en waar een tactische voorsprong te behalen valt.

Tot slot wijzen verschillende respondenten er op dat bepaalde situaties geëscaleerd zijn door onvoldoende tijdige personele capaciteit. Tijdens de Coolsingelrellen heeft de ME bijvoorbeeld geschoten, doordat ze met maar één sectie tegenover een grote groep gewelddadige en brandstichtende relschoppers stonden. Volgens een respondent kan je je afvragen of het trekken van het vuurwapen nodig was geweest als er geen sectie maar een peloton of meer aan politiepersoneel ter plaatse was.

5.4.2 Kritiek op FN303 en HK69

Respondenten geven ook specifiek kritiek op de mogelijk te introduceren wapens die enkelvoudige en meervoudige pellet projectielen verschieten. Het eerste kritiekpunt is dat de voorwaarden voor het gebruik van de FN303 en HK69 zoals deze in de Ambtsinstructie 1994 staan, niet conform de vereisten van proportionaliteit en subsidiariteit zijn. Nu mag niet-penetrerende munitie namelijk worden gebruikt tegen zowel personen die goederen vernielen als tegen personen die geweld plegen. Omdat hierdoor niet-penetrerende munitie gebruikt mag worden tegen mensen die bijvoorbeeld een bushokje vernielen, voldoet dat volgens respondenten niet aan de vereisten van proportionaliteit en subsidiariteit. Aangezien niet-penetrerende munitie toch enige risico op ernstige verwondingen oplevert, is het gebruik van niet-penetrerende munitie niet toelaatbaar op de manier zoals het nu in de Ambtsinstructie 1994 staat.

Het tweede kritiekpunt is dat de FN303 en vooral de HK69 en de projectielen daarvoor onnauwkeurig kunnen zijn. De HK69 uit 1969 is ook nogal verouderd. Door de onnauwkeurigheid van de FN303 en HK69 bestaat het risico dat de projectielen de verkeerde personen raken of dat personen worden geraakt op plekken waar dat niet moet vanwege de kans op ernstig letsel. Voorbeelden die door respondenten worden genoemd, zijn de oogkassen en de hals hetgeen het risico geeft dat het strottenhoofd wordt verbrijzeld. Het risico om iemand op een verkeerde plek te raken of om een verkeerd iemand te raken, is groter in situaties waar een grote menigte op chaotische wijze door elkaar heen beweegt en de schutter zelf ook in beweging is. Volgens respondenten is het een nadeel dat

wanneer een burger wordt geraakt en daardoor zorg nodig heeft, de ME verplicht is deze zorg te leveren. De ME verliest hierdoor capaciteit in het optreden tegen de rest van de menigte. Een ME-commandant zegt hierover: *Dat is bijna niet wenselijk*. Met betrekking tot het risico op letsel door de onnauwkeurigheid van de FN303 en HK69 geeft één respondent een wat genuanceerder beeld. Volgens deze respondent moet het genoemde risico op letsel niet uit het oog verloren worden, maar moeten we ons ook bewust zijn van het feit dat het risico op letsel ook bij andere *less than lethal weapons* aanwezig is:

Wanneer iemand de sonde van een taser in zijn of haar oog krijgt, iemand pepperspray in zijn of haar mond krijgt of iemand op zijn of haar hoofd geslagen wordt met de wapenstok, kan dat ook gepaard gaan met (ernstig) letsel. Zo zijn er voorbeelden van mensen die met schedelbasisfracturen in het ziekenhuis terecht zijn gekomen na geraakt te zijn door de uitschuifbare wapenstok.

Het derde kritiekpunt is dat de introductie van de FN303 of HK69 geen passend antwoord is op de behoefte die er is. Tijdens de Coolsingelrellen hebben namelijk ook reguliere agenten geschoten. De eventuele alternatieve wapens zijn niet bedoeld en ook niet geschikt voor de BPZ. Daarnaast hebben ME-commandanten behoefte aan manieren waarop zij hun personeel kunnen beschermen tegen het zware vuurwerk waarmee zij vaak worden geconfronteerd. De wapensystemen FN303 en HK69 zijn volgens de respondenten hier geen geschikte middelen tegen. Het met een *less than lethal weapons* neerschieten van een persoon die op het punt staat om zwaar vuurwerk af te steken en weg te gooien, levert forse risico's op voor de persoon zelf en voor zijn omgeving.

Tot slot plaatsen respondenten vraagtekens bij de verwachte effectiviteit van markeerprojectielen. Zij denken dat burgers meerdere kledingstukken zullen aantrekken, waardoor zij deze kledingstukken kunnen uittrekken wanneer zij daarop geraakt zijn. Dan is niet meer te achterhalen wie geraakt is en kan diegene dus niet op een later moment aangehouden worden. Verder geven respondenten aan dat het risico bestaat dat een verkeerd iemand wordt aangeschoten met verf. Mocht deze persoon het kledingstuk niet uittrekken, wordt de verkeerde persoon aangehouden. Met betrekking tot de projectielen waarin chemische middelen zoals traangas zitten verwerkt, benoemen respondenten het risico op gezondheidsproblemen wanneer de geraakte persoon te lang wordt blootgesteld aan het middel. Een voorbeeld wanneer dit gebeurt, is wanneer een persoon conform de fight-flight-freeze-reactie bevriest wanneer hij of zij wordt geraakt.

5.4.3 Ander onderzoek eerst

Alvorens er een nieuw wapen geïntroduceerd wordt, vinden meerdere respondenten het belangrijk dat eerst verschillende onderzoekslijnen uitgelopen worden. Zo zegt een ME-commandant:

Ik heb nog geen antwoord op de vraag of de oplossing zit in een nieuw wapen of bijvoorbeeld in het aanpassen van onze tactiek.

Een eerste onderzoekslijn is dat moet blijken of de verharding die zich tijdens de coronaperiode heeft voorgedaan iets tijdelijks was of iets blijvends is. Wanneer het namelijk iets tijdelijks is, moeten we ons volgens deze respondenten afvragen of aanvullende bewapening nodig en gerechtvaardigd is.

Ook vinden respondenten dat – als tweede onderzoekslijn – onderzocht moet worden hoeveel ME-leden (ernstig) gewond zijn geraakt tijdens de rellen en in hoeverre dit voorkomen had kunnen worden wanneer ze beschikking hadden over andere bewapening. Wanneer hier geen duidelijkheid over is, is het introduceren van een nieuw wapen incorrect en wordt de noodzaak ook niet ingezien.

De derde onderzoekslijn staat in relatie tot het tweede kritiekpunt uit paragraaf 5.4.1. Een respondent pleit namelijk voor een onderzoek naar de effecten van onvoldoende opleiding en training op de effectiviteit van het politietoetreden, in plaats van dat opnieuw onderzoek wordt gedaan naar welke wapens mogelijk toegevoegd kunnen worden aan het wapenarsenaal van de ME. Voor deze respondent moeten drie aspecten anders ingericht gaan worden: werving, selectie en training. Hij zegt hierover:

We moeten de juiste mensen op de juiste plek krijgen met de juiste vaardigheden.

De vierde en laatste onderzoekslijn die door veel respondenten is genoemd, is het evalueren van het politietoetreden voorafgaand aan, tijdens en na de Coolsingelrellen op 19 november 2021. Tot nog toe is dit namelijk nog niet gebeurd terwijl door het uitvoeren van een evaluatie wordt onderzocht wat de politie onder andere in de voorbereiding, operationeel, tactisch en in de communicatie anders had kunnen doen. Zolang hier geen duidelijkheid over is, moet volgens respondenten de oplossing niet worden gezocht in aanvullende bewapening. De komst van aanvullende bewapening is dan namelijk gestoeld op emoties en dit mag nooit zo zijn. Wanneer de Coolsingelrellen alsnog geëvalueerd gaan worden, zegt een ME-commandant dat wel geleerd moet worden van de evaluatie. Hij geeft het volgende voorbeeld:

In Eindhoven is in september 2021 echt heel veel misgegaan, zo is uit een evaluatie naar voren gekomen. Toen Koningsdag 2022 voor de deur stond, zijn de evaluatiepunten van toen niet meegenomen in de preparatie van dat evenement. Waarom zijn we dan aan het evalueren als er toch geen opvolging aan wordt gegeven? Er zijn bijvoorbeeld ook een paar kleine inzetten geweest waarin structureel verkeerde beslissingen zijn gemaakt, omdat de evaluatiepunten niet zijn meegenomen. Dit terwijl de veiligheid van mij en mijn mensen wordt bepaald door de voorfase. Ik vind het dan ook de taak van de hogere legerleiding om onze veiligheid te garanderen door een gedegen evaluatie uit te voeren en de punten die daaruit voortkomen mee te nemen. Je kunt namelijk wel allemaal nieuwe middelen invoeren, maar wanneer er bovenaf geen dingen veranderen dan blijven wij ploeteren in de modder.

5.4.4 Een geopperd middel anders dan geweldmiddelen

Naast de bewapening zijn veel respondenten ook van mening dat de uitrusting veranderingen behoeft. Enkele respondenten spreken over een alternatief uitrustingsstuk die ook effectief kan zijn in plaats van aanvullende bewapening, namelijk de bodycam. Deze moet toegevoegd worden aan de ME-uitrusting. Volgens een respondent is uit eerder onderzoek bekend dat de bodycam een de-escalerende werking kan hebben en daarom vindt deze respondent het vreemd dat de ME hier nog niet over beschikt. Een andere respondent – politiemedewerker – sluit zich hierbij aan en stelt dat het toevoegen van de bodycam wellicht meer van belang is dan aanvullende bewapening.

Een eerste voordeel is dat de bodycam een preventieve werking kan hebben op burgers die van plan zijn om de confrontatie aan te gaan met de ME. Ten tweede verschaffen bodycams de politie beelden die kunnen bijdragen aan de bewijsvoering tegen relschoppers na een ordeverstoring. De politie heeft dan met andere woorden een antwoord op de suggestieve beelden die door burgers worden verspreid op sociale media. Een ME-commandant noemt dit *contra-communicatie*. Sociale media wordt ook door een burgemeester genoemd als problematische factor, vanwege het soms opruiende karakter dat het verspreiden van live-beelden (van het politieoptreden) tijdens demonstraties en rellen heeft. Bovendien werven degenen die de live-beelden maken en verspreiden op deze manier sympathisanten, mede omdat zij niet laten zien wat er voorafgaand aan de beelden is gebeurd.

Een kanttekening bij de bodycam is volgens een respondent van de politieorganisatie dat moet worden nagedacht over waar de bodycam wordt geplaatst op de uitrusting van ME-leden. Een plaatsing op de borst zorgt er namelijk

voor dat het schild ervoor zit tijdens het optreden, waardoor de bodycam geen goede beelden kan verzamelen. Het plaatsen van de bodycam op de helm lijkt een goede optie.

5.5 Voorwaarden voor een eventueel nieuw wapen

Wanneer zou worden besloten om een nieuw wapen te introduceren, moet dat volgens voor- en tegenstanders uitsluitend gebeuren onder een aantal voorwaarden. Volgens verschillende respondenten wordt in een of meer van deze nader te bespreken voorwaarden momenteel niet voorzien, waardoor het ongewenste effect zal zijn dat de wapens onrechtmatig kunnen worden gebruikt.

Een voorwaarde is dat er duidelijke wetten en regels opgesteld moeten worden in welke situaties en onder welke omstandigheden een eventueel alternatief geweldd middel door wie gebruikt mag worden, zodat het gebruik ervan goed is gereguleerd. Incidenten in het buitenland laten dit belang zien, omdat de keuze voor bepaalde wapens daar heeft geleid tot onbedoelde en mogelijk onnodige confrontaties en gewonden. Respondenten zeggen ook dat het van belang is dat de professionals in het veld voldoende kennis, expertise en inzicht hebben om na toestemming van het bevoegd gezag te beoordelen of de inzet van een bepaald geweldd middel daadwerkelijk noodzakelijk is. Tevens moet duidelijk zijn wie is aangewezen om na gebruik van een wapen hierover verantwoording af te leggen. Meerdere respondenten geven aan dat dit de burgemeester moet zijn, net zoals dat de burgemeester – evenals bij de inzet van de waterwerper en traangas – moet instemmen met het daadwerkelijk gebruik ervan.

Meerdere respondenten spreken zich ook uit over onder welke voorwaarden een alternatief geweldd middel geïntroduceerd mag worden. Zo zou bijvoorbeeld de kleur van dit wapen niet zwart moeten zijn, maar bijvoorbeeld geheel of gedeeltelijk geel. Uit onderzoek is volgens een respondent bekend dat de gele kleur een positief effect heeft op de burger, omdat hij of zij ziet dat het geen vuurwapen is. Een grote mediacampagne kan hier ook een bijdrage aan leveren. Door deze kennis wordt de samenleving behoed voor de angst om beschoten te worden met een vuurwapen, omdat het verschil tussen de wapens duidelijk zichtbaar en bekend is. Hierdoor gaan ze ook niet paniekeren in situaties waarin sprake is van een grote openbare orde verstoring en de wapens worden getrokken.

Verder is het idee geopperd om een eventueel alternatief geweldd middel aan één of twee personen in een ME-groep toe te kennen die hier specifiek intensieve

trainingen voor hebben gevolgd. Een respondent geeft een reden waarom training van belang is:

De gebruiker moet zich ervan bewust zijn dat er luchtdruk op moet zitten en dat er een magazijn in moet zitten. Je moet dus herladen wanneer het magazijn op is en de gasfles vervangen wanneer je zes of zeven magazijnen hebt verschoten.

Een andere respondent geeft aan dat niet alleen de schutters opgeleid en getraind moeten worden, maar ook de gehele groep. Het samenspel tussen de groep en de schutters is namelijk erg belangrijk. Een respondent is het niet eens met het geopperde idee dat bijvoorbeeld de FN303 aan één of twee ME-leden toegekend wordt, omdat diegene de FN303 een dusdanig *highly trained weapon* vindt dat het überhaupt niet bij de ME belegd moet worden. Tot slot zegt weer een andere respondent dat wanneer bijvoorbeeld de FN303 inclusief markeerpatronen wordt geïntroduceerd, de wetgeving hierop moet aansluiten. Wanneer een persoon gemarkeerd wordt, maakt dat die persoon namelijk verdacht en moet diegene vervolgd worden. Deze respondent zegt:

Er moet onderzocht worden of de huidige wetgeving deze intentie dekt.

5.6 Lessen voor de toekomst

In de laatste paragraaf van dit hoofdstuk worden meerdere lessen voor de toekomst beschreven. Gezien de verhardende omstandigheden waarmee de ME tegenwoordig te maken krijgt tijdens optredens, vinden veel respondenten dat de kwaliteit van en veiligheid tijdens het ME-optreden niet alleen geholpen zijn bij eventueel een aanvullend wapen maar dat hier meer voor nodig is. Hierover zegt een ME-commandant:

Er moet aan meerdere schuifjes worden gezeten om het totaalpakket te veranderen. Tijdens de ene inzet heb je namelijk meer aan een wapen dat mensen kan markeren, terwijl je bij de andere inzet gebaat bent bij betere protectie. Een andere respondent zegt: Wanneer enkel wordt gesproken over nieuwe wapens heb je het naar ons inziens echt niet over hetgeen waar we het eigenlijk over zouden moeten hebben.

Een respondent vat deze discussie samen met de vraag: *Wat voor politie wil je zijn?*. In feite is het een zoektocht naar oplossingen die voorkomen dat de-escalatie

nodig is. Het is volgens respondenten immers een utopie om te denken dat met aanvullende bewapening alles te regelen is, want aanvullende bewapening roept ook weer reacties op.

De oplossing zit hem volgens respondenten in meerdere aspecten, waaronder in de tactieken en strategieën die gehanteerd worden. De ME doet anno 2022 namelijk alles nog hetzelfde als twintig jaar geleden. Een ME-commandant beschrijft het als volgt:

We zijn heel voorspelbaar geworden in ons optreden. Wij hanteren nog steeds dezelfde tactische danspasjes die wij vroeger ook hanteerden. Nieuwe ME-leden krijgen deze danspasjes ook nog steeds ingehamerd. De tegenstander heeft zich daarentegen wel ontwikkeld en dus staan we tactisch gezien al 1-0 achter. Er moet meer ruimte komen voor flexibiliteit, maatwerk et cetera. Dat betekent dat de opleiding in 2022 anders moet zijn dan de opleiding in 2021. Er moet beter gekeken worden naar wat de tegenpartij doet en hoe we ons daarop kunnen voorbereiden.

Dit vergt ook een andere vormgeving van trainingen, namelijk dat tijdens trainingen ook situaties worden getraind waarin sprake is van onvoorspelbaarheid en dat ME-leden in het nauw komen te zitten. Een ander aspect is dat moet worden nagedacht over de wijze van optreden. De wijze van optreden tijdens bijvoorbeeld demonstraties beïnvloedt immers ook de uitkomst van de desbetreffende demonstratie. Een respondent oppert het idee dat de politie überhaupt niet aanwezig hoeft te zijn wanneer uit een goede preparatie blijkt dat de kans op escalatie en geweld nihil is. In het verleden heeft de aanwezigheid of komst van de politie namelijk regelmatig een escalerende werking gehad. De achtergrond van een ander idee is dat de ME tot nog toe met name wordt ingezet wanneer een situatie al is geëscaleerd. Respondenten vinden dat dit moet veranderen door en om de relatie tussen de burgers en overheid te verbeteren. Het (kunnen) aangaan van de dialoog zonder direct op te schalen en te escaleren is hierin volgens hen belangrijk. Dit kan door een bestaand concept vaker in te zetten, namelijk de flexibele mobiele eenheid. Dit wordt de FLEX-ME genoemd.

De FLEX-ME is opgebouwd volgens de aloude ME-hiërarchie. Het heeft getrapte verschijningsvormen van “platte pet” – dus BPZ die zich onder de burger bevolking begeeft via een iets robuustere verschijningsvorm – tot volledig “omgehangen”. In het geval van volledig “omgehangen” zijn ME-leden voorzien van been-, arm- en lichaamsbescherming, helm, schild, lange wapenstok en eventueel ook CS-traangasmasker. De FLEX-ME hanteert vier basisprincipes:

faciliteren, communiceren, differentiëren en informeren. Het doel van de FLEX-ME is om in een vroeg stadium de openbare orde proactief en preventief te bewaren en handhaven. Het accent ligt namelijk op het zichtbaar en aanspreekbaar zijn voor burgers en het onderhouden van relaties, met ruimte voor het uiten van meningen en emoties. Door hun aanwezigheid proeven ze welke sfeer er hangt en wanneer er iets verandert in die sfeer. Pas wanneer de situatie escaleert, schalen zij op en doen zij hun helmen op en schilden voor. Een ME-commandant zegt:

Ik denk dat de FLEX-ME 80 procent van de escalerende incidenten voorkomt. Incidenten klein houden als het nog klein is, is veel belangrijker dan met je uitrustig aan de bus uitstappen omdat een situatie al uit de hand is gelopen. Een andere ME-commandant zegt: Een beter less than lethal weapon kan je niet krijgen. De FLEX-ME is een machtig wapen.

Voor het gegeven dat de FLEX-ME tot dusverre weinig wordt ingezet, geven verschillende respondenten aan dat dit past bij een trend die in de afgelopen jaren heeft plaatsgevonden. Het betreft een trend waarin de politie steeds vaker handelt naar controle en repressie. Een respondent zegt hierover:

De komst van een less than lethal weapon kan deze trend versterken. Dit is echter een doodlopende weg en daar komen we vanzelf met z'n allen achter.

Een andere reden dat de FLEX-ME weinig wordt ingezet en gebruikt zoals bedoeld, is volgens respondenten dat het bevoegd gezag onvoldoende bekend is met het concept en de gedachten erachter en de bedoeling ermee. Volgens de respondenten zou bij een meerderheid van het bevoegd gezag namelijk nog het idee heersen dat de ME komt om te vechten met burgers. Echter, ME-leden zijn politieagenten die als neventaak lid zijn de ME. Volgens respondenten is het dan ook belangrijk dat het bevoegd gezag meer meegenomen gaat worden in het concept, zodat het vaker ingezet gaat worden. Overigens hebben alle gesproken burgemeesters aangegeven voorstander te zijn van de inzet van FLEX-ME. Zo geeft één burgemeester aan:

Ik vind het fout om de ME als strategische reserve achter de hand te houden. Het zijn namelijk goed opgeleide agenten die op een betere manier ingezet kunnen worden.

Tot slot zijn meerdere respondenten van mening dat het capaciteitsvraagstuk deels opgelost kan worden wanneer de KMar onderdeel wordt van de totaal beschikbare capaciteit, in plaats van dat het als een *last resort* gezien blijft worden. Een ME-commandant zegt hierover:

De KMar is getraind en heeft de middelen voor de mate van geweld waar we soms mee te maken krijgen, maar de KMar valt onder een andere tak. Ze zouden het onder Justitie moeten laten vallen, net zoals wij dat doen. Dan kunnen alle middelen, waar zij wel over beschikken en wij niet, ingezet gaan worden. Zij zijn daar ook al voor getraind. Ik denk dat het een uitdaging is om hen erbij te betrekken, want dat is een politiek spel.

Überhaupt vragen twee ME-commandanten zich af of de ME überhaupt nog wel de juiste partij is om op te treden tijdens excessen. Zo zegt een ME-commandant:

Ik denk dat corona het verhardende karakter heeft veroorzaakt, maar dat de piek is geweest waarvan de Coolsingelrellen een exces was. Ik denk daarom dat we het niet in aanvullende bewapening moeten zoeken, maar nadenken over of de ME nog wel moet optreden tijdens zulke excessen of dat andere eenheden ter plaatse moeten komen.

Naast de KMar wordt ook gesproken over de DSI als mogelijke partij die tijdens excessen optreedt in plaats van de ME.

5.7 Resumé

In de coronaperiode heeft de ME te maken gehad met een verharding. Sommige groepen demonstranten zijn de ME bijvoorbeeld meer dan voorheen gaan bekogelen met onder andere stenen, zwaar vuurwerk en messen. Daarnaast zijn die groepen op meer georganiseerde wijze te werk gegaan en hebben zij zich op meer professionele wijze geprepareerd op bewuste confrontaties. Niet alleen is de agressie toegenomen, maar ook is het meer gericht op het individuele ME-lid. De huidige ME-uitrusting biedt onvoldoende bescherming tegen deze ontwikkeling. Specifieke onderdelen die worden genoemd, zijn de helm (het vizier), de beenbescherming en de achter- en zijkanten van het lichaam. Ook goede gehoorbescherming is belangrijk, want veel agenten lopen nu gehoorschade op door het zware vuurwerk dat dichtbij hen wordt afgestoken of naar hen wordt gegooid. Naast de tekortkomingen van de uitrusting hebben verschillende ME-leden ook

hun zorgen geuit over de ME-bussen, omdat deze tijdens de verscheidene rellen kwetsbaar zijn gebleken.

De bestaande bewapening van de ME helpt volgens veel respondenten van de ME onvoldoende om tijdens openbare ordeverstoringen groepen tegen te houden, te splitsen en/of te verdrijven. Degenen die dit vinden, zijn van mening dat er gewelddiddelen bestaan die in de lacune kunnen voorzien om relschoppers op afstand te houden. De geopperde gewelddiddelen zijn bijvoorbeeld de FN303, HK69, een middel met ultrageluid ter verjaging van een menigte, een *flash bang* en projectielen met daarin DNA-spray ter markering en herkenning achteraf. Voor het luchtdrukwapen de FN303 zijn verbeterde richtmiddelen beschikbaar. Daarmee wordt het wapen nauwkeuriger en is de kans dat de verkeerde persoon of de juiste persoon op de verkeerde plek wordt geraakt kleiner geworden. Ook is het idee geopperd om de kleur van de FN303 te veranderen, zodat burgers zien dat het geen vuurwapen is. Daarnaast is het volgens respondenten goed om de FN303 aan één of twee personen in een peloton toe te kennen die hier specifiek intensieve trainingen voor hebben gevolgd. Ook de eenheid moet worden meegenomen in de trainingen, want het samenspel tussen de schutters en eenheid is belangrijk.

Er zijn in dit onderzoek ook respondenten met kritische kanttekeningen bij eventuele aanvullende bewapening voor de ME. Ten eerste is er volgens hen geen noodzaak voor aanvullende bewapening, omdat er in tientallen jaren slechts enkele incidenten zijn geweest waarin de politie gericht heeft geschoten bij de handhaving van de openbare orde. Ten tweede was het gerichte schieten in die gevallen te herleiden naar onvolkomen informatie, onvoldoende voorbereiding, onvolkomen bestuurlijke beslissingen en/of onvolkomen politieke beslissingen en onvoldoende middelen en personele capaciteit. Een derde kanttekening is dat de opleiding en training van ME kwantitatief en kwaliteit onvoldoende zijn. Een vierde kanttekening betreft het risico op *function creep*, dat wil zeggen dat een eventueel nieuw geweldd middel na verloop van tijd wordt gebruikt voor doelen en situaties waarvoor het niet is bedoeld. Ten vijfde wijzen de criticasters op de kans dat een eventueel aanvullend geweldd middel een wapenwedloop teweegbrengt tussen de politie en tegenstanders. De tegenstanders zullen zich tegen pijnprikkels gaan beschermen door middel van opvulling van de kleding of zelfs wapens. Ten zesde wijzen de critici op de onnauwkeurigheid van deze wapens. Ten zevende dragen de critici aan dat bij de drie incidenten waar de politie gericht op burgers heeft geschoten tijdens grootschalige openbare ordeverstoringen de BPZ en niet de ME heeft geschoten. Hetgeen betekent dat ME uitrusten met de FN303 of de HK69 geen passend antwoord is. Een achtste kanttekening betreft de te ver-

wachten effectiviteit van markerende projectielen. De kans bestaat dat relschoppers verschillende jassen of truien zullen aantrekken die zij kunnen uittrekken en weggooiden wanneer zij zijn geraakt. Mede vanwege deze kanttekeningen stellen de critici dat er eerst meer onderzoek moet worden gedaan alvorens nieuwe geweldsmiddelen te gaan invoeren.

Tot slot spreken veel respondenten met een ME-taak over de meerwaarde van het concept van de FLEX-ME. Het concept houdt in dat de ME in kleinere groepen en voertuigen mét gewone politie-striping opereert. Zij zijn voorafgaande aan een evenement zonder helm en andere herkenbare ME-elementen aanwezig op straat en maken contact met het publiek. Dat kan een preventief de-escalerende werking hebben. Immers, het ME-personeel is ook politievrouw of -man en is juist daar ook goed in. De kenmerkende ME-middelen blijven in de bus tot het moment dat er aanleiding is om toch te gaan “omhangen”. Veel respondenten met een ME-taak zijn van mening dat het bevoegd gezag het FLEX-concept niet of onvoldoende kennen en huiverig zijn dat het averechts werkt. Echter, volgens deze respondenten ontstaan door het onderbenutte concept FLEX-ME juist onnodig escalaties en rellen.

Eindnoten

1. Algemeen Dagblad, 21 juni 2020; Algemeen Dagblad, 23 juni 2020; De Gelderlander, 4 juli 2020; RTL Nieuws, 4 juli 2020; De Gelderlander, 5 juli 2020; RTV Rijnmond, 23 november 2021.
2. Fase 1 betreft de fase waarin de ME optreedt in ME-kleding zonder bescherming, terwijl in fase 2 de bescherming wel is toegevoegd aan de ME-kleding.

6

Conclusie

In 2018 heeft de Politieacademie onderzoek gedaan naar de meerwaarde van twee verschillende niet-penetrerende projectielen. De conclusie was dat het geweld waarmee de Nederlandse politie in de periode voor 2018 te maken had in de handhaving van de openbare orde, geen aanleiding gaf om de niet-penetrerende projectielen – *less than lethal weapons* – te gaan gebruiken. In de jaren 2020 en 2021 is de politie geconfronteerd met ernstige en complexe openbare ordeverstoringen. De ervaring van de politie is dat tijdens deze openbare ordeverstoringen de intensiteit en gerichtheid van het tegen agenten gebruikte geweld in verhevigd is. Het geweld van relschoppers heeft er zelfs toe geleid dat leden van de BPZ en van de ME zich tijdens de zogenoemde Coolsingelrellen op 19 november 2021 genoodzaakt hebben gevoeld om gericht op burgers te schieten. Daarbij is het goed om te memoreren dat de Nederlandse politie sinds de Tweede Wereldoorlog bij slechts vier ordeverstoringen gericht heeft geschoten op burgers:

1. Bouwvakkersrellen, juni 1966, Amsterdam (2 gewonden);
2. Kampioensrellen, april 1999, Rotterdam (4 gewonden);
3. Strandrellen, september 2009, Hoek van Holland (1 dode, 6 gewonden);
4. Coronarellen, november 2021, Rotterdam (5 gewonden).

Het voorval op 19 november 2021 was de aanleiding om de conclusies van de Politieacademie uit 2018 te heroverwegen. Politie en openbaar bestuur hebben evenwel nagelaten om dit voorval door middel van een onafhankelijk extern onderzoek te laten evalueren. Daardoor is er onvoldoende betrouwbare informatie beschikbaar op grond waarvan verstrekkende conclusies over dit voorval zijn te trekken. Laat staat dat er beleids- of wetswijzigingen op zijn te baseren, zoals de aanschaf van een aanvullend ME-wapen. Onderhavig onderzoek is bedoeld om toch enige kennis en inzichten te leveren voor een nadere overweging in dezen. Daarbij is het goed om te memoreren dat onderhavig onderzoek betrek-

king heeft op de Mobiele Eenheid (ME) te voet. Het onderzoek heeft dus geen betrekking op voertuig gebonden oplossingen. Er zijn verschillende onderzoeksmethodieken gebruikt: 1) een deskresearch, 2) een analyse van mediaberichten, 3) een survey die door 315 ME-commandanten is ingevuld en 4) individuele en groepsinterviews met in totaal 44 respondenten en werkbezoeken. Dit onderzoek heeft niet tot doel om de eerder grondige en omvangrijke opeenvolgende onderzoeken van TNO en Politieacademie uit 2017 respectievelijk 2018 over te doen, maar uitsluitend om een antwoord te vinden op de vraag:

Zijn er veranderde omstandigheden ten opzichte van 2018 die leiden tot een heroverweging van de conclusies en aanbevelingen van het Police Technology Assessment uit 2018 van de Politieacademie met de titel 'Niet-penetrerende projectielen ten behoeve van ordehandhaving'?

Vanuit de hoofdvraag zijn er drie deelvragen geformuleerd:

1. Geeft de ervaring met openbare orde-incidenten in 2021 aanleiding om kinetische projectielen aan de bewapening van de ME toe te voegen?
2. Zijn er nieuwe technologieën te onderscheiden die mogelijk *Less lethal* bij kunnen dragen aan de ordehandhaving door de ME?
3. In hoeverre is de maatschappelijke acceptatie van het gebruik van deze *Less lethal* middelen door de ME veranderd ten opzichte van 2018?

Onder verwijzing naar de presentatie van de onderzoekbevindingen in de eerdere hoofdstukken volgt hieronder de beschouwende beantwoording van de deelvragen om daarmee te komen tot de beantwoording van de hoofdvraag.

6.1 Openbare orde in 2021

In deze paragraaf wordt antwoord gegeven op de eerste deelvraag. Tijdens de coronacrisis vonden er op uiteenlopende plaatsen in het land regelmatig demonstraties plaats tegen de coronabeperkingen. Deze demonstraties kenmerkten zich door een relatief hoog escalatieniveau waardoor het geregeld heeft geleid tot verstoringen van de openbare orde. Dit had een tweetal redenen. Ten eerste heerste er onder demonstranten veel onvrede over de coronabeperkingen. Vanwege deze onvrede is een deel van de demonstranten bewust de confrontatie aangegaan met de politie als vertegenwoordiger van de door hen gewantrouwde overheid. Ten tweede waren er bij verstoringen van de openbare orde ook geregeld voetbalhooligans aanwezig die – bij gebrek aan voetbalwedstrijden wegens de coronabe-

perkingen – de demonstraties kaaptten om met voorbedachten rade het gevecht aan te gaan met de ME. Hier bereidden zij zich ook op meer professionele wijze op voor. Ze stopten bijvoorbeeld kranten in hun kleding om zodoende hun armen en schouders te beschermen en ze droegen verzwaarde handschoenen. Ook gingen ze op meer georganiseerde wijze het gevecht aan en anticipeerden ze op de tactieken van de ME, waardoor ze in staat waren om de ME te ontwrichten. Vanuit het oogpunt van de ME had de ME niet alleen te maken met een meer professionele tegenpartij, maar ook was er sprake van een verharding. De mate van agressie waar de ME mee te maken kreeg, was namelijk zwaarder dan voorheen. Daarnaast werden de gevechten vaker uitgespeeld op het individuele ME-lid en werd er veel zwaar vuurwerk naar de politie gegooid. Het vuurwerk heeft bij veel agenten tot (blijvende) gehoorschade geleid.

De ernst van voornoemde ontwikkelingen werd versterkt doordat de demonstranten en hooligans zich bedienden van onderlinge (sociale) media die voor de politie door beperkte bevoegdheden en middelen moeilijk toegankelijk zijn. Dit benadeelde de informatiepositie van de politie en daarmee de kwaliteit van de analyse en de preparatie in ruime zin van het woord. Dat maakte het voor het openbaar bestuur en de politie in de adviesrol én in de uitvoerende rol lastig om adequate voorbereidingen te verrichten en handelingskaders op te stellen. Daarnaast lijkt ook het begrijpen van de informatie die wel beschikbaar is en de interpretatie daarvan ten behoeven van bestuurlijke en operationele besluitvorming in de recente jaren moeilijker te zijn geworden. Hierdoor heeft de ME meerdere keren tegen een onverwacht grote tegenpartij gestaan waarbij een ervaring was dat de bestaande bewapening onvoldoende in staat is om op te kunnen treden tegen de verhardende en professionelere tegenpartij.

Het is de vraag of *less than lethal weapons* het gat in de huidige bewapening kunnen opvullen. Een kinetisch wapensysteem is een geweldd middel waarmee een of meer projectielen met kracht worden afgeschoten richting een of meer personen met als doel die persoon of personen te laten stoppen met handelen. Er bestaan *less lethal* middelen die kinetische projectielen verschieten, zoals de FN303 en HK69. Deze projectielen penetreren het menselijk lichaam in beginsel niet. Het doel van de FN303 is om een individuele burger een pijnprikkel toe te brengen, tijdelijk handelingsonbekwaam te maken en/of te markeren middels verf. Hiervoor zijn met de FN303 drie soorten projectielen van harde kunststof te verschieten. Er is een standaard projectiel dat alleen een pijnprikkel geeft. Twee varianten van dat projectiel zijn voorzien van een uitwasbare dan wel een niet-uitwasbare kleurstof. De HK69 wordt doorgaans gebruikt om het gedrag van een groep of een menigte te veranderen en verschiet primair traangasgranaten en

less than lethal projectielen met een korte dracht. Het voordeel van de FN303 en HK69 is dat de ME er wat meer afstand ten opzicht van de tegenstrevers mee kan creëren. Een ander voordeel is dat door voorstanders wordt verwacht is dat wanneer burgers zich bewust zijn van de werking van de FN303 en HK69, dat dit hen kan ontmoedigen om de openbare orde verder te verstoren.

De (te verschieten) projectielen met de FN303 en HK69 hebben ook nadelen. Met betrekking tot de markeerprojectielen voor de FN303 geldt bijvoorbeeld dat burgers meerdere kledingstukken kunnen aantrekken en een van deze kunnen uittrekken als ze geraakt zijn. Hierdoor is het niet mogelijk om de betreffende persoon in een later stadium aan te houden. Een nadeel van de FN303 en HK69 is dat indien een burger wordt geraakt en daardoor zorg nodig heeft en de ME verplicht is deze zorg te leveren. Hierdoor verliest de ME capaciteit om tegen de rest van de menigte op te kunnen treden. Daarnaast is de nauwkeurigheid van de te verschieten projectielen laag, waardoor het risico bestaat dat de verkeerde personen worden geraakt of dat personen worden geraakt op plekken waar dat niet moet vanwege de kans op ernstig letsel of erger. Vanuit het buitenland zijn meerdere incidenten bekend waar het verschieten van niet-penetrerende munitie middels de FN303 en HK69 tijdens grote openbare ordeverstoringen heeft geleid tot ernstig letsel (zoals oogletsel) of overlijden van geraakte burgers. Naar aanleiding van zo'n dodelijk voorval zijn bij de politie in Boston (Verenigde Staten) alle FN303's ingenomen en vernietigd en heeft de Europese Raad er bij Frankrijk op aangedrongen om politiewapens die 40 mm granaten verschieten af te schaffen. Vanuit deze achtergrond is het antwoord op de deelvraag dat het toevoegen van *less lethal* middelen aan de bewapening van de ME geen meerwaarde heeft, zeker niet vanwege één incident (de Coolsingelrellen) dat waarschijnlijk is ontstaan door een combinatie van een onvolkomen informatiepositie, (bestuurlijke) onderschatting, onvoldoende middelen en capaciteit en een inadequate preparatie en aansturing.

Met andere woorden zijn er voldoende aanknopingspunten die het optreden van de ME kunnen verbeteren en daarmee komt de behoefte voor een aanvullend *less lethal* middel meer op de achtergrond te staan. Hoewel bekend is dat de capaciteit beperkt is, is dit een lastig aspect om te veranderen. Dit geldt niet voor de manier waarop de ME traint. Dat het nodig is om de trainingswijze te veranderen, blijkt uit het feit dat de ME nog gebruikmaakt van dezelfde tactieken als 20 jaar geleden terwijl de tegenpartij geprofessionaliseerd is en anticipeert op de tactieken van de ME. Hierdoor staat de ME bijvoorbeeld niet meer altijd recht tegenover de tegenpartij, maar komt de dreiging ook vanaf de zij- en achterkant. Daarom moet de ME nadenken over een veranderde manier van optreden.

Dit vergt ook een andere manier van trainen. Dit is een onderschat en ondergewaardeerd element van politieoptreden. Wapensystemen behoren te zijn ingebed in een visie op en een concept van optreden, in een pakket van onderling samenhangende wijzen van optreden, procedures zo men wil. Eenvoudigweg een wapen toevoegen aan een of meer individuele groepsleden is niet alleen zinloos, maar ook riskant voor zowel agenten als burgers. Überhaupt laat de kwaliteit en kwantiteit van politieopleidingen en -trainingen te wensen over. In de laatste jaren is de duur van de ME-opleiding bijvoorbeeld ingekort en gaat dat gepaard met kritiek op de vaardigheden van ME-leden. Een kritiekpunt is bijvoorbeeld dat de huidige wapens niet altijd op de juiste momenten worden gebruikt. De eventuele invoering van nieuwe wapensystemen zal dit probleem alleen maar groter maken. Overal in de wereld, ook in Nederland, leidt de invoering van nieuwe geweldsmiddelen aan *function creep*: hoewel ingevoerd voor een bepaald specifiek doel en toepassingspectrum wordt een geweldsmiddel na verloop van tijd steeds meer ingezet waar het niet voor was bedoeld. Het is dus eerst zaak om de trainingen voor het gebruik van de huidige bewapening beter in te richten, alvorens wordt gedacht aan aanvullende bewapening. Dit zal de effectiviteit van de huidige bewapening verbeteren.

Er bestaan ook geweldsmiddelen die nog beperkt worden ingezet – zoals de waterwerper en traangas – omdat het openbaar bestuur hier soms geen voorstander van is. Echter, in de gevallen dat deze geweldsmiddelen zijn ingezet, zijn ze vaak wel effectief gebleken. Het verdient dan ook overweging om nader te kijken naar de eventueel frequentere inzet van deze geweldsmiddelen alvorens een wapen toe te voegen.

Een ander aanknopingspunt die het ME-optreden kan verbeteren, is het aanpassen van de huidige uitrusting. Specifiek gaat het om een verbeterde helm omdat de vizieren regelmatig kapot gaan, meer bescherming aan de zij- en achterkant van het lichaam en verbeterde gehoorbescherming. Hiermee zijn ME-leden beter beschermd tegen bijvoorbeeld het zware vuurwerk waar ze tegenwoordig mee te maken krijgen en zal het vertrouwen tijdens het optreden hoger zijn. Het toevoegen van een bodycam aan de uitrusting is overigens ook als idee geopperd. Dit zou namelijk een preventieve werking kunnen hebben op burgers die van plan zijn om de confrontatie aan te gaan met de ME. Wanneer de burgers toch besluiten het gevecht aan te gaan, levert een bodycam bewijsmateriaal op en heeft de politie een antwoord op de suggestieve beelden die door burgers worden verspreid op sociale media.

Het laatste aanknopingspunt om het ME-optreden te verbeteren, is het verbeteren van de informatiepositie. Er valt namelijk nog veel te winnen in de kwa-

liteit van de sturing op kwaliteit, capaciteit en beschikbaarheid van personeel. Uitbreiding dan wel betere benutting van de bevoegdheden om te kijken in de (sociale media) communicatie van personen en groepen die bekend zijn als relschoppers zou hierbij waarschijnlijk ook kunnen helpen. Daarnaast is het beter benutten van het concept FLEX-ME ook genoemd als middel om de informatiepositie te verbeteren en eerder geweldloos te kunnen interveniëren. Tot nog toe wordt het concept FLEX-ME onvoldoende gebruikt, waardoor geregeld onnodige escalaties plaatsvinden en onnodig rellen ontstaan en uit de hand lopen.

Kortom: in plaats van gebruik te gaan maken van *less lethal* kinetische wapens zijn er veel andere knoppen waaraan gedraaid kan of moet worden om het ME-optreden tijdens demonstraties en tegen relschoppers te verbeteren. Het gaat om het verbeteren van de informatiepositie, de besluitvorming, de aansturing, de opleiding, training en tactieken, de capaciteit en de paraatheid van het ME-personeel, de beschermende middelen en (het gebruik van) de bestaande *less lethal* middelen vooraleer te gaan omzien naar een aanvullend gewelddmiddel voor de ME. Veel respondenten in dit onderzoek constateren dat de politie nu meer dan ooit te maken heeft met (goed) georganiseerde groepen demonstranten en vooral relschoppers als tegenstrevers. Het valt te betwijfelen of een toegevoegd wapen hierop een adequate reactie is. De politie en vooral de ME zal het eerder moeten zoeken in een betere eigen voorbereiding en organisatie. De relschoppers zijn tegenwoordig goed georganiseerd; nu de politie nog.

6.2 Nieuwe technologieën

Deze tweede paragraaf geeft antwoord op de deelvraag of nieuwe technologieën te onderscheiden zijn die mogelijk *less than lethal* bij kunnen dragen aan de ordehandhaving door de ME. Wat betreft *less than lethal weapons* waarmee projectielen worden afgeschoten om de openbare orde te handhaven, zijn recentelijk nauwelijks technologische ontwikkelingen. Wel worden (elektronische) richtmiddelen allengs beter, maar dan alleen voor het luchtdrukwapen FN303 en bijvoorbeeld niet voor de 40mm granaatwerper. De richtmiddelen kunnen bijdragen aan de betrouwbaarheid en accuratesse van schoten met *less than lethal* projectielen. Niettemin wegen die voordelen niet op tegen de vele nadelen, zoals in de vorige paragraaf is besproken.

Verder worden elders in de wereld magnetronachtige apparaten en ultraluidapparaten ontwikkeld en er wordt geëxperimenteerd of deze *less than lethal weapons* menigten in beweging kunnen krijgen zodat ze zich gaan verspreiden en/of weggaan. Echter, dergelijke middelen zijn (1) meestal voertuig-gebonden

dus niet door de individuele ME-er te dragen, (2) zijn nog (lang) niet operationeel en (3) nog niet onderzocht op nadelen als mogelijke verborgen (medische) gevolgen en blijvend letsel. Buiten de categorie kinetische en voertuig-gedragen geweldmiddelen is er mogelijk wel enige toekomst in middelen die in te zetten zijn met behulp van drones, zoals bijvoorbeeld hoogfrequent geluid en traangas.

Kortom: er zijn geen nieuwe technologieën ontwikkeld en geen relevante innovaties die een dermate verschil maken dat deze bijdragen aan een verbeterde ordehandhaving door de ME.

6.3 Maatschappelijke acceptatie

De derde deelvraag die in deze paragraaf getracht wordt te beantwoorden, is of en hoe de maatschappelijke acceptatie ten aanzien van het gebruik van *less than lethal weapons* door de ME is veranderd ten opzichte van 2018. Deze vraag is echter op basis van dit onderzoek niet goed te beantwoorden. De respons op de survey en op de (groeps)interviews onder politiemensen was groot. Onder hen was er behoefte aan een verbeterde uitrusting en steun voor aanvullende bewapening. Met betrekking tot deze twee thema's werden ook veel relativeringen genoemd en bedenkingen geuit. De belangstelling vanuit het openbaar bestuur en de landelijke politiek voor deelname aan dit onderzoek was gering. Maar één van de zes benaderde fracties in de Tweede Kamer heeft onze vragen beantwoord en twee burgemeesters van de 25 grootste gemeenten hebben wij kunnen interviewen. Van één gemeente heeft een relevante ambtenaar een schriftelijke reactie op onze vragen gegeven. Een breed bevolkingsonderzoek was geen onderdeel van de beperkte onderzoekopdracht en vanuit de media-analyse is deze vraag ook niet te beantwoorden. Wel hebben enkele maatschappelijke organisaties zoals Amnesty International hun inzichten met de onderzoekers gedeeld.

Niettemin is te stellen dat de maatschappelijke belangstelling voor en het maatschappelijk debat over politieoptreden in het algemeen en politiegeweld in het bijzonder de laatste jaren in intensiteit zijn toegenomen. De maatschappelijke eisen en verwachtingen ten aanzien van de kwaliteit van het politieoptreden zijn gestegen, zowel wat betreft het resultaat c.q. de effectiviteit ("vangen die boeven") als wat betreft zorgvuldigheid ("geen klap teveel hoor!"). Dat betekent enerzijds dat de maatschappelijke en politiek-bestuurlijke tolerantie ten aanzien van onrust, schade en onrecht ten gevolge van ordeverstoringen geringer lijkt te zijn geworden. Anderzijds ligt eventuele schade, letsel of onrecht ten gevolge van politieoptreden voortdurend onder het maatschappelijke en politiek-bestuurlijke vergrootglas.

Risico's op direct letsel en ook gevolgen op langere termijn die kunnen voortkomen uit het gebruik van gewelddmiddelen verdienen ook daarom steeds alle aandacht. Het gaat dan bijvoorbeeld ook om eventuele markerende en/of prikkelende en andere (chemische) toevoegingen aan *less lethal* projectielen. Het is te overwegen om bij de verkenning en voorbereiding van en besluitvorming over de invoering van vernieuwingen in de bewapening van de politie het maatschappelijk draagvlak voortaan een onderwerp van wetenschappelijk onderzoek te maken.

Kortom: over de maatschappelijke acceptatie van eventuele aanvullende *less lethal* gewelddmiddelen voor ME-ers is op basis van dit onderzoek dus geen concrete uitspraak te doen. Wel is vast te stellen dat discussie over de legitimiteit van politieoptreden en van politiegeweld in het bijzonder de laatste jaren is verbreed en verdiept, mede doordat maatschappelijke organisaties én de media dit onderwerp kritisch volgen. Het is niet te verwachten dat alleen naar aanleiding van enkele recente ontwikkelingen (vooral coronademonstraties) en één niet onafhankelijk onderzocht en geëvalueerd, zeldzaam voorval (Coolsingel, Rotterdam, 19 november 2021) een besluit tot invoering van een voor op-de-man te dragen *less lethal* gewelddmiddel gemakkelijk maatschappelijk en/of politiek-bestuurlijk draagvlak zal vinden.

6.4 Naar een antwoord op de hoofdvraag

De jaren 2020 en 2021 zijn voor de partijen die de openbare orde moeten handhaven uitzonderlijke jaren geweest. Er waren in het hele land meer demonstraties dan in eerdere jaren waarbij de politie vaker tegenover nieuwe en deels meer gewelddadige en georganiseerde groepen kwam te staan. Of de gewelddincidenten in 2020 en 2021 in aard en aantal daadwerkelijk ernstiger en omvangrijker waren dan in eerdere jaren, is aan de hand van cijfers niet goed vast te stellen. Wel waren de Coolsingelrellen op 19 november 2021 en de aanleiding waarom BPZ-ers en ME-ers gericht op burgers hebben geschoten met vijf gewonden tot gevolg verontrustend. Een en ander was een goede reden om te onderzoeken of de conclusies en aanbevelingen van het Police Technology Assessment van de Politieacademie heroverwogen moeten worden. De aandacht in dit onderzoek was gericht op een door ME-ers te dragen en te gebruiken *less lethal* gewelddmiddel ter aanvulling op de bestaande aangewezen ME-bewapening.

Behalve verbeterde richtmiddelen zijn in en voor op-de-man te dragen *less lethal* gewelddmiddelen geen relevante innovaties. Men moet daar geen hoge verwachtingen koesteren. Ook bij de huidige, moderne vuurwapens van de

Nederlandse politie mist meer dan de helft van de afgevuurde, gerichte schoten doel. Bij schieten met welk wapen dan ook tegen ordeverstoringen is de kans op het raken van onschuldigen des te groter. Buiten de categorie kinetische gewelddmiddelen is er mogelijk wel enige toekomst in middelen in te zetten met behulp van drones, zoals bijvoorbeeld hoogfrequent geluid en traangas.

Over eventueel maatschappelijk draagvlak voor een aanvullend *less lethal* gewelddmiddel voor ME-ers is op basis van dit onderzoek niet veel te zeggen. Wel is duidelijk dat de discussie over de legitimiteit van politieoptreden en van politiegeweld de laatste jaren is verbreed en verdiept. Het is daarom onwaarschijnlijk dat de eventuele invoering van een voor op-de-man te dragen *less lethal* ME-gewelddmiddel naar aanleiding van enkele recente ontwikkelingen en slechts één geïsoleerd voorval op veel maatschappelijk draagvlak kan rekenen.

De niet-letale wapensystemen die nu mogelijk worden heroverwogen voor de Nederlandse politie, worden elders in Europa en in de Westerse wereld zwaar bekritiseerd of zijn alweer zelfs afgeschaft vanwege de ongewenste gevolgen en risico's. Daar komt bij dat het voorval op 19 november 2021 in Rotterdam het vierde in zijn soort is in Nederland in 55 jaar. Het nu invoeren van een of meer *less than lethal weapons* in Nederland en dan ook nog met deze aanleiding is politiek-bestuurlijk niet logisch.

Veel respondenten in dit onderzoek, waaronder ook politierespondenten, zien wel veel mogelijkheden tot verbeteringen van de ordehandhaving via versterking van de informatiepositie van de politie, van de (bestuurlijke) besluitvorming, van de aansturing, van opleiding, training en tactieken (zoals het concept FLEX-ME), van de capaciteit en de paraatheid van het ME-personeel en verbetering van de beschermende middelen en van (het gebruik van) de bestaande *less lethal* gewelddmiddelen. Het ligt meer voor de hand om eerst daar in te investeren vooraleer te gaan omzien naar een aanvullend gewelddmiddel voor de ME-er.

Het antwoord op de hoofdvraag is daarom tweeledig:

1. Er is geen aanleiding om de conclusies en aanbevelingen van de Politieacademie uit 2018 te heroverwegen.
2. Er is alle aanleiding om de handhaving van de openbare orde door de Mobiele Eenheid te versterken en door te ontwikkelen.

6.5 Handreikingen

Naar aanleiding van de beantwoording van de hoofdvraag volgen in deze paragraaf een aantal handreikingen die zijn gebaseerd op de bevindingen van dit onderzoek. De handreikingen zijn geordend van algemeen naar specifiek en van bestuurlijk naar operationeel niveau.

6.5.1 Politiek-bestuurlijk

1. De survey onder en de (groeps)interviews met ME-commandanten laten zien dat de meesten van hen van mening zijn dat het concept FLEX-ME onderbenut wordt. Dat concept houdt in dat de ME in een vroeg stadium zichtbaar maar in licht tenue (fase 1) aanwezig is in een gebied waar een manifestatie gaat plaatsvinden en contact maakt met het publiek. Opschaling in verschijningsvorm en eventueel optreden vindt pas plaats als daar aanleiding toe is en in overleg met de leiding. De meeste ME-commandanten hebben de ervaring dat de ME te lang buiten beeld moet blijven en pas daadwerkelijk wordt ingezet als de manifestatie escaleert. De de-escalerende kwaliteit van de FLEX-ME wordt hiermee niet benut.

Handreiking: Het openbaar bestuur en de politieleiding doen er goed aan om het concept FLEX-ME in de breedte beter te benutten ten behoeve van de-escalatie en uiteindelijk betere facilitering van demonstranten én betere ordehandhaving.

2. Ook breed gedeeld onder de burgemeesters én de ME-commandanten is de overtuiging dat zowel de besluitvorming voor de daadwerkelijke inzet van een van de zes waterwerpers als van CS-traangas over teveel schijven en daarmee te traag verloopt. Dit leverde in voorkomende gevallen de paradox op dat door het uitblijven van het geringere geweldmiddel het meer indringende geweldmiddel (politiehonden, politiepaard of zelfs politiepistolen) eerder moest worden ingezet.

Handreiking: Openbaar bestuur en politieleiding doen er goed aan om te bewerkstelligen dat de daadwerkelijke inzet van de beschikbare niet-letale geweldmiddelen zijnde de waterwerper en CS-traangas lager wordt gemandateerd.

3. Uit dit onderzoek blijkt dat veel ME-commandanten de indruk hebben dat veel gemeenten en burgemeesters zich niet altijd goed raad weten met ordeverstoringen en met de rol als bevoegd gezag en de inzet van de politie daarbij.

Handreiking: Het verdient aanbeveling om nader te onderzoeken of en eventueel hoe er professionalisering te bewerkstelligen is in de aansturing van ordeverstoringen.

4. Zoals bij al het politiewerk is het ook bij ordehandhaving zo dat verwerking, verwerking, veredeling en vooral gebruik van goede informatie cruciaal is (zie ook hieronder). Met behulp van een betere informatiepositie kunnen openbaar bestuur en politie in een vroeger stadium betere besluiten nemen over en voorbereidingen treffen voor de handhaving van de openbare orde. De wet biedt waar nodig dan ook de mogelijkheid om lieden met minder goede bedoelingen bestuurlijk op te houden teneinde ordeverstoringen te kunnen beperken of voorkomen.

Handreiking: Openbaar bestuur en politieleiding doen er goed aan om een betere informatiepositie te bewerkstelligen.

5. Blijkens de survey en de (groeps)interviews voor dit onderzoek is het zeer zware en illegale vuurwerk een groeiende bedreiging voor de gezondheid van hulpverleners. In het bijzonder politiemensen hebben in de recente periode geregeld (blijvende) gehoorschade opgelopen door dit vuurwerk. Daarnaast komen ook andere verwondingen en schade door zwaar vuurwerk steeds vaker voor.

Handreiking: Openbaar bestuur en politieleiding doen er goed aan om voortdurend en bij herhaling te pleiten voor strengere regels én handhaving ten aanzien van zwaar vuurwerk.

6. In de laatste jaren werden bij verscheidene ordeverstoringen politie en bevoegd gezag verrast door acties van demonstranten en relschoppers. Bij de ordeverstoringen in Rotterdam op 19 november 2021 die zijn uitgemond in politieschietincidenten heeft de late en geringe aanwezigheid van de ME daar waarschijnlijk ook mee te maken gehad. De informatie uit open bronnen en de ogen en oren van de politie boden op dit vlak kennelijk onvoldoende inzicht.

Handreiking: De overheid doet er goed aan om te laten onderzoeken of en hoe de politie ten behoeve van de handhaving van de openbare orde onder

bepaalde omstandigheden van het OM toestemming kan krijgen tot het tappen van sociale media en ander berichtenverkeer van groepen demonstranten en relschoppers.

7. Adang, Mali & Timmer (2018) schreven over het onderzoek dat zij hadden uitgevoerd: “De aanzet voor het onderzoek kwam voort uit een rapport van de commissie Modernisering Programma Bewapening, Uitrusting en Kleding. Deze commissie is opgeheven nadat de keuze voor het nieuwe politiepistool Walther P99 was afgewikkeld. Dit is een herhaling van de historische vergissing om de Bewapeningscommissie rond 1980 op te doeken na de keuze voor het vorige dienstpistool Walther P5. De verkenning en afweging van en de keuze voor nieuwe geweldsmiddelen voor de goede uitvoering van de politietaak vereist een goede en permanente commissie voor de politiebewapening. Daarnaast is de ontwikkeling van een duidelijke visie van de politie op de hantering van geweld voorwaardelijk voor de uitvoering van de politietaak. Dat is van belang om het gebruik van geweld in de voortdurende veranderende context van de samenleving en van het politievak te kunnen laten mee ontwikkelen.” Deze conclusie geldt onverminderd voor de politietaak in de huidige en toekomstige Nederlandse samenleving.

Handreiking: De minister van Justitie & Veiligheid én de politie doen er goed aan om een permanente Bewapenings- en uitrustingscommissie in te stellen met daarin ter zake kundige mensen van binnen en buiten de politie die de ontwikkelingen in de samenleving, in het politievak en in de wereld van politiebewapening en -uitrusting op de voet volgt en voorziet van reflectie en eventueel van adviezen.

6.5.2 Organisatie en personeel

1. De capaciteit van de politie en de verdeling van deze schaarste is een voortdurend punt van aandacht, zeker ook bij de handhaving van de openbare orde. Dat kan onder omstandigheden ook consequenties hebben voor de veiligheid van onder meer politiepersoneel in situaties waar de politie zich niet kan en mag terugtrekken, waardoor ze overgaan tot politiegeweld met potentiële ernstige gevolgen. Dit onderzoek is geïnitieerd met als doel om dergelijk ingrijpend politiegeweld mogelijk te voorkomen door middel van een aanvullend *less than lethal* geweldmiddel. Echter, waarschijnlijk had de eerdere beschikbaarheid van voldoende ME-personeel ter plaatse

de politieschietincidenten op 19 november 2021 in Rotterdam kunnen helpen voorkomen.

Handreiking: De politie doet er goed aan om te onderzoeken of en hoe andere organisatievormen en andere methoden van capaciteitsmanagement mogelijk kunnen bijdragen aan een betere en snellere beschikbaarheid van voldoende ME-personeel om te kunnen reageren op onverwachte ordeverstoringen.

2. Veel ME-commandanten in dit onderzoek wijzen erop dat er veel te verbeteren valt qua opleiding, training en aansturing van het ME-personeel. Dat kan helpen in adequater optreden. Dat kan ook helpen in eerder en meer de-escaleren, waardoor ernstiger vormen van politiegeweld dan wenselijk mogelijk ook voorkomen worden.

Handreiking: De politie doet er goed aan om te onderzoeken te entameren naar de recent opgedane inzichten en ervaringen van uitvoerend en leidinggevend ME-personeel met als doel opleiding, training en aansturing verder te verbeteren.

6.5.3 Materieel

1. Veel ME-commandanten in dit onderzoek pleiten voor verbetering van de beschermende middelen over de volle breedte. Dat betreft dan de voertuigen, de kleding en de bescherming daarin, de helmen en vooral ook sterke verbetering van de gehoorbescherming wegens het zeer zware vuurwerk dat het personeel om de oren krijgt.

Handreiking: Het is aan te bevelen om de huidige uitrusting van ME-ers en de voertuigen onder de loep te nemen en te verbeteren.

2. In de praktijk blijkt dat de waterwerper een aandachtstrekker en “stenen-trekker” is, waardoor het voertuig bij verschijning bekogeld wordt in plaats van ME-leden ordehandhaving.

Handreiking: De politie doet er goed aan om te onderzoeken hoe met afleidingen en meer onvoorspelbaarheid tactisch voordeel op de tegenstrevers is de behalen.

3. De burgemeesters in dit onderzoek hechten sterk aan de verbeterde beschikbaarheid en inzetbaarheid van de waterwerper. Veel ME-commandanten in dit onderzoek pleiten ook voor beter gebruik van de reeds beschikbare (geweld)middelen voor ordehandhaving.

Handreiking: De politie doet er goed aan om nader onderzoek te doen naar de volgende geweldsmiddelen:

- a. Vervanging van de lange wapenstok door een langere uitschuifbare wapenstok, die zwaarder en harder is en daardoor meer effect sorteert.
- b. Meer, kleinere, wendbaarder en sneller inzetbare waterwerpers, eventueel voorzien van extra koud water.
- c. Grotere beschikbaarheid van CS-traangas, zowel in de vorm van 40 mm projectielen als in de vorm van traangashandgranaten. Deze laatste zouden anders moeten worden afgesteld zodat zij sneller het CS-gas laten ontsnappen en relschoppers zo niet de tijd krijgen om de granaat terug te gooien.

6.5.4 Tot slot

De wettelijke geweldbevoegdheid is geen rustig bezit. Het gebruik ervan is onherroepelijk, vergt voortdurend onderhoud én verantwoording en is in het huidige tijdgewricht voortdurend zichtbaar. Handhaving van de openbare orde bij grondrechtelijk geborgde demonstraties in een democratische rechtsstaat is een groepsdans van tegenstrevers waarbij alle danspartners in zeer uiteenlopende verschijningsvormen het toneel betreden. Ondanks dat zij verschillende rollen en belangen hebben, is de gemeenschappelijkheid dat zij allemaal hun punt willen maken en heel uit de strijd willen komen. De ME ligt daarbij onder het vergrootglas van de media en de publieke opinie. Daarbij zijn zij geholpen bij de juiste voorbereiding, toerusting en aansturing. Dit is een grote verantwoordelijkheid van de politieleiding en het openbaar bestuur. Uit dit onderzoek blijkt dat er geen aanleiding is om de ME uit te rusten met een nieuw geweldsmiddel, maar dat er wel aanleiding is om de voorbereiding, toerusting en aansturing van de Mobiele Eenheid te versterken en door te ontwikkelen.

Geraadpleegde bronnen

Wetenschappelijke literatuur

Adang, O.M.J., & J.S. Timmer (2005). *Beheersing van gevaar. Praktijkboek voor de opleiding van vuurwapendragenden en de toetsing van geweldstoepassing*. 's-Gravenhage: Elsevier Overheid.

Adang, O, B. Mali & J.S. Timmer, B. (2018). *Politiegeweld in zicht: Naar een visie op de hantering van het politieke geweldmonopolie*. Apeldoorn: Politieacademie.

Adang, O., Mali, B. & Timmer, J. S. (2019). Politiegeweld in zicht: zijn nieuwe geweldsmiddelen nodig? *Tijdschrift voor de politie*, (1), 22-26.

Adang, O., Mali, B. & Vermeulen, K. (2018). Het stroomstootwapen in de basispolitiezorg? Bijlagen. Apeldoorn: Politieacademie.

Adang, O., Vermeulen, K. & Mali, B. (2018). *Niet-penetrerende projectielen ten behoeve van ordehandhaving? Een Police Technology Assessment naar wapens voor single en multi pellet munitie*. Apeldoorn: Politieacademie.

Amnesty International (2004). *United States of America. Excessive and lethal force? Amnesty International's concerns about deaths and ill treatment involving police use of TASERS*. London: Amnesty International.

Amnesty International (2015a). *The human rights impact of less lethal weapons and other law enforcement equipment*. London: Amnesty International.

Amnesty International (2015b). *Use of Force. Guidelines for implementation of the UN basic principles on the use of force and firearms by law enforcement officials*. Amsterdam: Amnesty International.

Amnesty International (2019). *France: Call for suspending the use of rubber bullets fired with the LBD40 and for banning grenades GLI-F4 in the context of policing protests*. London: Amnesty International.

Amnesty International (2020). *Eyes on Chili: Police violence and command responsibility during the period of social unrest*. Amsterdam: Amnesty International.

Amnesty International (2021). *Chemical irritants in law enforcement. An Amnesty International Position Paper*. Amsterdam: Amnesty International Netherlands.

Benjamin, A. J., Jr., Kepes, S., & Bushman, B. J. (2018). Effects of weapons on aggressive thoughts, angry feelings, hostile appraisals, and aggressive behavior: A meta-analytic review of the weapons effect literature. *Personality and Social Psychology Review*, 22, 347-377

Carlson, M., Marcus-Newhall, A., & Miller, N. (1990). Effects of situational aggression cues: A quantitative review. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 622-633

Chauvin, A., Bourges, J. L., Korobelnik, J. F., Paques, M., Lebranchu, P., Villeroy, F., Chiquet, C., Arndt, C., Fournier, P., Villian, M., Mouriaux, F., Thuret, G., Cochereau, I., Burillon, C., Kodjikian, L., Sahel, J., Gaudric, A. & Bodaghi, B. (2019). Ocular injuries caused by less-lethal weapons in France. *The Lancet*, 394(10209), 1616-1617.

Commissie Enschede (1967). Commissie van Onderzoek Amsterdam. Eerste interim-rapport van de commissie van onderzoek Amsterdam. *Onderzoek naar de ordeverstoringen te Amsterdam op 13 en 14 juni 1966*. Den Haag: Staatsuitgeverij.

Coupland, R. M. & Meddings, D. R. (1999). Mortality associated with use of weapons in armed conflicts, wartime atrocities, and civilian mass shootings: literature review. *Bmj*, 319, 407-410.

Desmond, M., Papachristos, A. V. & Kirk, D. S. (2016). Police violence and citizen crime reporting in the black community. *American Sociological Review*, 81(5), 857-876.

Frini, A., Stemate, L., Larochelle, S., Toussaint, G. & Lecocq, R. (2008). *Crowd Confrontation and Non-Lethal Weapons. A literature review and conceptual model*. Valcartier: Defence R&D Canada.

Goh, L. S. (2021). Did de-escalation successfully reduce serious use of force in Camden County, New Jersey? A synthetic control analysis of force outcomes. *Criminology & Public Policy*, 20(2), 207-241.

Haar, R. J., Iacopino, V., Ranadive, N., Dandu, M. & Weiser, S. D. (2017). Death, injury and disability from kinetic impact projectiles in crowd-control settings: a systematic review. *BMJ open*, 7(12), 1-9.

- Hickman, M. J., Strote, J. N., Scales, R. M., Parkin, W. S., & Collins, P. A. (2021). Police use of force and injury: Multilevel predictors of physical harm to subjects and officers. *Police Quarterly*, 24(3), 267-297.
- Hine, K., Porter, L., Westera, N. & Alpert, G. (2016). The understated ugly side of police-citizen encounters: Situation, suspect, officer, decision-making, and force predictors of officer injuries. *Policing and Society*, 28(6), 665-683.
- Hogerhuis, L. E. van (2011). *Minder dodelijk, meer effect. Onderzoek naar een minder-dodelijk wapen dat ingezet kan worden door de Nederlandse politie bij ernstige ordeverstoringen* [afstudeerscriptie]. Rotterdam: Politie Rotterdam-Rijnmond.
- Ifantides, C., Deitz, G. A., Christopher, K. L., Slingsby, T. J., & Subramanian, P. S. (2020). Less-lethal weapons resulting in ophthalmic injuries: a review and recent example of eye trauma. *Ophthalmology and therapy*, 9(3), 1-7.
- Jennings, W. G., Hollis, M. E., & Fernandez, A. J. (2020). Deadly force and deadly outcome: Examining the officer, suspect, and situational characteristics of officer-involved shootings. *Deviant Behavior*, 41(8), 969-976.
- Kapeles, J. A., & Bir, C. A. (2019). Human Effects Assessment of 40-mm Nonlethal Impact Munitions. *Human Factors and Mechanical Engineering for Defense and Safety*, 3(1), 1-11.
- Kester, M. (2006). *The effectiveness of tasers when compared to other non-lethal weapons and where they belong in the use of force continuum*. Texas: Harlingen Police Department.
- Kjellman, T. M. (2016). *Less Lethal Weapons: An Effectiveness Analysis [thesis]*. Lynchburg: Liberty University.
- Koplow, D. A. (2015). Red-teaming NLW: a top ten list of criticisms about non-lethal weapons. *Case Western Reserve Journal of International Law*, 47(1), 229-238.
- Kruize, P., & Gruter, P. (2012). *Politiële bewapening in perspectief. Over gebruik en effectiviteit van pepperspray & wapenstok*. Den Haag: WODC.
- Kuin, M., Kriek, F. & Timmer, J. S. (2020). *Met gepast geweld: Politiegeweld in Nederland in 2016*. Den Haag: SDU.
- MacDonald, J. M., Kaminski, R. J. & Smith, M. R. (2009). The effect of less-lethal weapons on injuries in police use-of-force events. *American Journal of Public Health*, 99(12), 2268-2274.

- Mahfud, Y., & Adam-Troian, J. (2019). "Macron demission!": Loss of significance generates violent extremism for the Yellow Vests through feelings of anomia. *Group Processes & Intergroup Relations*, 24(1), 108-124.
- Mesloh, C., Henych, M., Houglan, S., & Thompson, F. (2005). TASER and *Less Lethal Weapons*: An Exploratory Analysis. *Law Enforcement Executive Forum*, 5(5), 67-79.
- Mesloh, C., Henych M., and Wolf R. (2008). Less lethal weapon effectiveness, use of force, and subject & officer injuries: A five-year analysis. *NCJRS*, 1-31.
- Mesloh, C., Wolf, R., Henych, M., & Thompson, F. L. (2008). *Less Lethal Weapons for Law Enforcement: A Performance Based Analysis*. Orlando: University of Central Florida.
- Moyer, M. B. (2015). *Police/Citizen Encounters: An Examination of Less Lethal Weapons, Their Effectiveness, and Officer Decision Making* [Theses and Dissertations]. Fayetteville: University of Arkansas.
- Muller, E., Rosenthal, U, Zannoni, M., Ferwerda, H. & Schaap, S. (2010). *Strandellen in Hoek van Holland*. Dancefestival Veronica Sunset Grooves, 22 augustus 2009. COT en Bureau Beke. COT-reeks nr. 25. Boom Juridische uitgevers.
- OMEGA Foundation (2000). *Crowd control technologies: an assessment of crowd control technology options for the European Union*. Brussel: Europees Parlement.
- Orbons, S. (2011) Non-lethal weapons: peace enablers or troublesome force? Assessing the role of CS and baton rounds in the Northern Ireland conflict. *Small Wars & Insurgencies*, 22(3), 467-494.
- Paulissen, J. J. M., Soullié, T. & Horst, M. J. van der (2017). *Selectie van Less than Lethal Weapons voor de Mobiele Eenheid*. TNO rapport nummer TNO 2017 R10222. Rijswijk: TNO.
- Petty, C. S. (2004). *Deaths in police confrontations when oleoresin capsicum is used: Final Report*. Washington DC: National Institute of Justice.
- Polhuijs, M., Noort, D., Rumley-van Gurp, R. A., Langenberg, J. P., Toet, A., Linders, M. J. G & Horst, M. J. van der (2012). *Geur als alternatief 'non-lethal' weapon – Eindrapportage*. Rijswijk: TNO.
- Rappert, B. (2004). A framework for the assessment of non-lethal weapons. *Medicine, Conflict and Survival*, 20(1), 35-54.

- Rettig, R. & Farmer, A. (2021). Effectiveness of Less than Lethal Weapons. *Criminal Justice Sciences*.
- Robinson, P. H. (2009). A Right to Bear Firearms but Not to Use Them-Defensive Force Rules and the Increasing Effectiveness of Non-Lethal Weapons. *Boston University Law Review*, 89, 251-264.
- Sheppard, K. G., & Welsh, B. C. (2022). Can police use of less-than-lethal weapons reduce harm during violent police-citizen encounters? A systematic review and directions for future research. *Aggression and Violent Behavior*, 1-10.
- Smith, M. R., Kaminski, R. J., Alpert, G. P., Fridell, L. A., MacDonald, J. & Kubu, B. (2010). A multi-method evaluation of police use of force outcomes: Final report to the National Institute of Justice. *Survey Methodology*, 3, 1-173.
- Timmer, J., Naeyé, J. & Steeg, M. van der (1996). *Onder schot. Vuurwapengebruik van de politie in Nederland (1978-1995)*. Deventer: Gouda Quint.
- Tumbarska, A. (2018). Remotely controlled non-lethal weapon systems in the context of law enforcement. *Security & Future*, 2(3), 102-105.
- Wolf, R., Mesloh, C. & Henych, M. (2008). Cumulative force factor: Examining resultant suspect and officer injuries. *Law Enforcement Executive Forum*, 8(4), 65-79.
- Wolf, R., Mesloh, C., Henych, M., & Thompson, L. (2009). Police use of force and the cumulative force factor. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 32(4), 739-757.

Grijze literatuur

- American Civil Liberties Union of Massachusetts (2007). Less lethal force: Proposed Standards for Massachusetts Law Enforcement Agencies.
- Adviescommissie Internationaal Recht en Conventioneel Wapengebruik (AIRCW) (2021a, 13 augustus). Advies 8 Gebruik Brügger en Thomet Rubber Shot Cartridge 40 mm. Geraadpleegd via: <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-defensie/documenten/rapporten/2021/08/13/advies-8-gebruik-brugger-en-thomet-rubber-shot-cartridge-40-mm>
- Adviescommissie Internationaal Recht en Conventioneel Wapengebruik (AIRCW) (2021b, 13 augustus). Advies 7 Gebruik FN-303. Geraadpleegd via: <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-defensie/documenten/rapporten/2021/08/13/advies-7-gebruik-fn-303>

Amnesty International (2018, 9 juli). *Amnesty-briefing ivm wijziging Ambtsinstructie 1994 voor politie, Koninklijke Marechaussee en buitengewoon opsporingsambtenaren*. Amsterdam: Amnesty International.

Besluit bewapening en uitrusting politie (2012, 13 oktober). Geraadpleegd via: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0032136/2021-10-01>

Council of Europe (2019, 26 februari). Memorandum on maintaining public order and freedom of assembly in the context of the “yellow vest” movement in France. Geraadpleegd via: <https://rm.coe.int/commmdh-2019-8-memorandum-france-en/1680932f57>

FN Herstal (2021, 2 september). FN Herstal introduces it's new compact and modular FN303 Tactical Less Lethal Launcher. Herstal: FN Herstal.

France 24 (2019, 26 februari). Council of Europe urges France to halt use of rubber bullets. Geraadpleegd via : <https://www.france24.com/en/20190226-france-council-europe-urges-halt-use-rubber-bullets-yellow-vest-protests>.

Grapperhaus, F.B.J. (2018). Ontwerp toelichting. Nota van toelichting Ambtsinstructie tweede tranche. Geraadpleegd via: <https://www.internetconsultatie.nl/ambtsinstructie>.

Grapperhaus, F.B.J. (2021). Besluit van 26 januari 2021, houdende wijziging van de Ambtsinstructie voor de politie, de Koninklijke marechaussee en andere opsporingsambtenaren, het Besluit bewapening en uitrusting politie en het Besluit reis-, verblijf- en verhuiskosten politie in verband met de wijziging en invoering van voorschriften omtrent het gebruik van geweldmiddelen en vrijheidsbeperkende middelen. Staatsblad 2021, 46.

Grondwet (1815, 24 augustus). Geraadpleegd via: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001840/2018-12-21>

Opstelten, I. W. (2014, 4 juni). Bewapening en kleding politie.

Paauw, F. (2021, 9 december). Interne memo. Geweldsmiddelen Coolsingelrellen 19 november 2021.

Physicians for Human Rights (2020). *Crowd-control weapons and social protest in the United States*. Boston: Physicians for Human Rights.

Politie (2014). Overdrachtsdocument commissie Bewapening, Uitrusting en Kleding. Niet gepubliceerd.

Politie (2021a). Factsheet. Gebruik Less Lethal bij ernstige ordeverstoringen.

Politie (2021b). Factsheet traangas.

Politiewet 2012 (2012, 12 juli). Geraadpleegd via:
<https://wetten.overheid.nl/BWBR0031788/2021-01-01>

Raad van State (2021, 5 februari). Wijziging van de Ambtsinstructie en het Besluit bewapening en uitrusting politie in verband met het gebruik van vrijheidsbeperkende middelen, gewelddmiddelen en mechanisme middelen. Geraadpleegd via:
<https://www.raadvanstate.nl/actueel/nieuws/@120491/w16-20-0051-ii/>

United Nations (2020). *Guidance on less-lethal weapons in law enforcement*. Geneva: United Nations Human Rights.

United Nations (2015). Public Order Management. Less than Lethal Weapons. Geraadpleegd via: <http://repository.un.org/bitstream/handle/11176/387390/Less%20Than%20Lethal%20Weapons.pdf?sequence=24&isAllowed=y>

Websites

Algemeen Dagblad (2020, 21 juni). Hooligans uit heel het land maakten plannen voor Haagse rellen: 'Ze wilden vechten met politie'. Geraadpleegd via: <https://www.ad.nl/binnenland/hooligans-uit-heel-het-land-maakten-plannen-voor-haagse-rellen-ze-wilden-vechten-met-politie~ae48e624/>

Algemeen Dagblad (2020, 23 juni). Hooligans waarschuwen overheid voor vervolgacties tegen coronabeleid: 'Het eindigt hier niet'. Geraadpleegd via: <https://www.ad.nl/binnenland/hooligans-waarschuwen-overheid-voor-vervolgacties-tegen-coronabeleid-het-eindigt-hier-niet~a3173bfb2/>

Algemeen Dagblad (2022, 13 januari). Agressieve man (26) die agenten bedreigde met mes onder controle gebracht met nieuw stroomstootwapen. Geraadpleegd via: LexisNexis.

Amnesty International (2017, 3 oktober). Spain: Excessive use of force by National Police and Civil Guard in Catalonia. Geraadpleegd via: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2017/10/spain-excessive-use-of-force-by-national-police-and-civil-guard-in-catalonia/>

Brabants Dagblad (2021, 21 februari). Rellen na opsluiting Spaanse rapper Pablo Hasél houden aan. Geraadpleegd via: LexisNexis.

Centro de Estudios Legales y Sociales (2019, 12 december). The consequences of less-lethal weapons in Chile. Geraadpleegd via: <https://www.cels.org.ar/web/en/opinion/the-consequences-of-less-lethal-weapons-in-chile/>

ControlAltDelete (2021, 28 januari). Wat staat er in de nieuwe ambtsinstructie? Geraadpleegd via: <https://controlealtdelete.nl/articles/wat-staat-er-in-de-nieuwe-ambtsinstructie>

De Gelderlander (2020, 4 juli). ME houdt tientallen voetbalsupporters aan na demonstratie in Wageningen; enorme politie-inzet. Geraadpleegd via: <https://www.gelderlander.nl/wageningen/me-houdt-tientallen-voetbalsupporters-aan-na-demonstratie-in-wageningen-enorme-politie-inzet~aec718b5/>

De Gelderlander (2020, 5 juli). Burgemeester Wageningen geschokt na demonstratie: 'Dit zijn we niet gewend hier'. Geraadpleegd via: <https://www.gelderlander.nl/wageningen/burgemeester-wageningen-geschokt-na-demonstratie-dit-zijn-we-niet-gewend-hier~a3df842d/>

De Morgen (2021, 16 januari). Politie gebruikte rubberkogels bij protesten. Geraadpleegd via: LexisNexis.

De Standaard (2015, 10 november). Jongerenwelzijn heeft vragen bij schietincident jeugdinstelling. Geraadpleegd via: LexisNexis.

De Stentor (2022, 13 januari). Man in Zwolle getaserd nadat hij weigerde hond af te staan. Geraadpleegd via: LexisNexis.

De Telegraaf (2020, 25 januari). Franse politie onder vuur. Geraadpleegd via LexisNexis.

De Telegraaf (2020, 18 november). Chinees magnetronwapen. Geraadpleegd via: LexisNexis.

De Telegraaf (2022, 12 januari). Extra wapenvoer agent; Stroomstootwapen vanaf nu breed ingezet. Geraadpleegd via: LexisNexis.

De Volkskrant (2016, 19 mei). We worden gezien als landverraders. Geraadpleegd via: LexisNexis.

De Volkskrant (2019, 19 januari). Rubberkogels kleuren gele hesjes rood. Geraadpleegd via: LexisNexis.

Het Laatste Nieuws (2018, 25 mei). SRT-team schakelt razende man uit met rubberkogel. Geraadpleegd via: LexisNexis.

Het Nieuwsblad (2016, 7 september). Cipier bijna onthoofd door radicale gevangene. Geraadpleegd via: LexisNexis.

Het Nieuwsblad (2017, 3 januari). Gewapende man overmeesterd met acht plastic kogels. Geraadpleegd via: LexisNexis.

Het Nieuwsblad (2019, 9 september). Protest eindigt met traangas en rubberkogels. Geraadpleegd via: LexisNexis.

Het Nieuwsblad (2021, 13 april). Zwarte man sterft nadat agente zich vergist tussen taser en pistool. Geraadpleegd via: LexisNexis.

Het Nieuwsblad (2021, 10 december). Schoten met speciaal wapen gelost tegen dief met schaar. Geraadpleegd via: LexisNexis.

Knack (2022, 26 april). Politie meldt fors meer gebruik van pepperspray. Geraadpleegd via: LexisNexis.

Noordhollands Dagblad (2022, 25 april). Vechtafspraken steeds vaker in openbare ruimte. Geraadpleegd via: LexisNexis.

NRC Handelsblad (2015, 5 februari). Polite in Ferguson experimenteert met niet-dodelijke kogel. Geraadpleegd via: LexisNexis.

NRC Handelsblad (2017, 2 februari). Zelfs een zwangere vrouw kun je taseren. Geraadpleegd via: LexisNexis.

NRC Handelsblad (2019, 31 januari). Woede over vele gewonden wakkert proest 'gele hesjes' aan; De Franse politie pakt 'gele hesjes' hard aan. Geraadpleegd via: LexisNexis.

NRC Handelsblad (2021, 3 december). Een politieprojectiel dat alleen een klap geeft, is onnodig. Geraadpleegd via: LexisNexis.

NRC Handelsblad (2021, 31 december). Katapulten, drankflessen en vuurwapens. Geraadpleegd via: LexisNexis.

Politie (2022, 7 april). Cijfers politiegeweld Noord-Nederland 2021: meer incidenten waar geweld nodig was. Geraadpleegd via: <https://www.politie.nl/nieuws/2022/april/7/01-gewelddcijfers-politie-noord-nederland-2021.html#:~:text=Het%20aantal%20incidenten%20waarbij%20geweld,211%20meer%20dan%20vorig%20jaar.>

PZC (2019, 9 juli). Politie schiet man dood die conciërge neerstak. Geraadpleegd via: LexisNexis.

PZC (2022, 18 januari). Aboutaleb wil paintballgeweer toevoegen aan uitrusting van politieagenten. Geraadpleegd via: LexisNexis.

RTL Nieuws (2020, 4 juli). Tientallen aanhoudingen bij demonstratie in Wageningen. Geraadpleegd via: <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/5169463/wageningen-me-voetbalsupporters-hooligans-politie-rellen>

RTV Rijnmond (2021, 23 november). Wie zorgden voor de chaos tijdens de rellen op de Coolsingel? Geraadpleegd via: <https://www.rijnmond.nl/nieuws/1433403/wie-zorgden-voor-de-chaos-tijdens-de-rellen-op-de-coolsingel>

Scientific American (2020, 23 juni). What 'Less Lethal' Weapons Actually Do. Rubber bullets and tear gas are not as innocuous as they sound. Geraadpleegd via: <https://www.scientificamerican.com/article/what-less-lethal-weapons-actually-do/#>

Trouw (2019, 18 november). Miguel (16) verloor zijn rechteroog bij de protesten in Chili, en hij is niet de enige. Geraadpleegd via: LexisNexis.

Tubantia (2021, 14 december). Noodkreet politiebond: ME moet beter bewapend worden door onrust in samenleving. Geraadpleegd via: LexisNexis.

VPRO (2020, 9 juni). Stroomstootwapen op basis van oneigenlijke argumenten ingevoerd. Geraadpleegd via: <https://www.vpro.nl/argos/lees/onderwerpen/artikelen/2020/stroomstootwapen-nieuws.html>

Bijlage 1 – De survey

Bureau Beke en de Vrije Universiteit Amsterdam voeren momenteel een onderzoek uit naar *less than lethal weapons*. Een van de onderdelen van het onderzoek is deze online vragenlijst waarin wij alle ME-commandanten in het land vragen om hun ervaringen uit 2021 met ons te delen. Het invullen van deze vragenlijst is belangrijk, anoniem en duurt ongeveer tien minuten.

Algemene gegevens

1. In welke eenheid bent u werkzaam?

- Amsterdam
- Den Haag
- Limburg
- Midden-Nederland
- Noord-Holland
- Noord-Nederland
- Oost-Brabant
- Oost-Nederland
- Rotterdam
- Zeeland-West-Brabant
- Landelijke Eenheid

2. Hoeveel jaar bent u actief als commandant? Het gaat om uw ervaring als commandant in alle rollen.

3. Wat was uw rol in 2021? Indien u meerdere rollen vervulde, vul deze survey dan in voor de rol waar u de meeste inzetten mee had in 2021.

- Groepscommandant
- Sectiecommandant
- Peletonscommandant
- Compagniecommandant

4. Hoe vaak had u in 2021 een inzet als commandant?

Onveiligheidsgevoelens

5. Kunt u aangeven in welke mate ME-leden zich bij de inzetten in 2021 – waar u commandant was – in ernstige mate onveilig hebben gevoeld?

- Dat is niet voorgekomen
- Dat is incidenteel voorgekomen
- Dat is regelmatig voorgekomen
- Dat is vaak voorgekomen

6. Hoe is de mate van onveiligheidsgevoel bij ME-leden in vergelijking met de vorige jaren?

- Lager
- Gelijk
- Hoger

7. Wat is de reden – of wat zijn de redenen – dat er sprake is van een afname van onveiligheid onder ME-leden?

8. Wat is de reden – of wat zijn de redenen – dat er sprake is van een toegenomen onveiligheidsgevoel onder ME-leden? Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

- Relschoppers kiezen agressief de aanval
- Relschoppers gebruiken zwaar vuurwerk
- Relschoppers bedreigen ME-leden
- Anders, namelijk: -----

Vuurwapengebruik

De volgende vragen gaan over ME-inzetten in 2021 waar u commandant was en waarin het overwogen of het daadwerkelijk gebruik van een vuurwapen aan de orde is geweest.

9. Hoe vaak is er in 2021 sprake geweest van situaties – waar u commandant was – waarin overwogen is om het vuurwapen te trekken?

- Geen enkele keer
- Eén keer
- Twee keer
- Meer dan twee keer, namelijk: -----

Wilt u voor die situatie – of voor de situatie die u het meeste bijstaat – onderstaande vragen beantwoorden?

10. In welke maand was dit?

- Keuze januari t/m december

11. Op welke dag was dit?

- Keuze uit 1 t/m 31
- Weet ik niet

12. In welke eenheid was dit?

- Amsterdam
- Den Haag
- Limburg
- Midden-Nederland
- Noord-Holland
- Noord-Nederland
- Oost-Brabant
- Oost-Nederland
- Rotterdam
- Zeeland-West-Brabant
- Landelijke Eenheid

13. Was dit op bevel of op eigen initiatief van één of meerdere groepsleden?

- Op bevel
- Op eigen initiatief van één of meerdere groepsleden

14. Hoe vaak is er in 2021 sprake geweest van situaties – waar u commandant was – dat het vuurwapen is getrokken, maar niet gebruikt?

- Geen enkele keer
- Eén keer
- Twee keer
- Meer dan twee keer, namelijk: _____

Wilt u voor die situatie – of voor de situatie die u het meeste bijstaat – onderstaande vragen beantwoorden?

15. In welke maand was dit?

- Keuze januari t/m december

16. Op welke dag was dit?

- Keuze van 1 t/m 31
- Weet ik niet

17. In welke eenheid was dit?

- Amsterdam
- Den Haag
- Limburg
- Midden-Nederland
- Noord-Holland
- Noord-Nederland
- Oost-Brabant
- Oost-Nederland
- Rotterdam
- Zeeland-West-Brabant
- Landelijke Eenheid

18. Was dit op bevel of op eigen initiatief van één of meerdere groepsleden?

- Op bevel
- Op eigen initiatief van één of meerdere groepsleden

19. Hoe vaak is er in 2021 sprake geweest van situaties – waar u commandant was – dat er één of meerdere waarschuwingsschoten zijn afgevuurd?

- Geen enkele keer
- Eén keer
- Twee keer
- Meer dan twee keer, namelijk: _____

Wilt u voor die situatie – of voor de situatie die u het meeste bijstaat – onderstaande vragen beantwoorden?

20. In welke maand was dit?

- Keuze Januari t/m december

21. Op welke dag was dit?

- Keuze 1 t/m 31
- Weet ik niet

22. In welke eenheid was dit?

- Amsterdam
- Den Haag
- Limburg
- Midden-Nederland
- Noord-Holland
- Noord-Nederland
- Oost-Brabant
- Oost-Nederland
- Rotterdam
- Zeeland-West-Brabant
- Landelijke Eenheid

23. Was dit op bevel of op eigen initiatief van één of meerdere groepsleden?

- Op bevel
- Op eigen initiatief van één of meerdere groepsleden

24. Hoe vaak is er in 2021 sprake geweest van situaties – waar u commandant was – dat het vuurwapen is gebruikt en er gericht mee is geschoten op één of meer personen?

- Geen enkele keer
- Eén keer
- Twee keer
- Meer dan twee keer, namelijk: _____

Wilt u voor die situatie – of voor de situatie die u het meeste bijstaat – onderstaande vragen beantwoorden?

25. In welke maand was dit?

- Keuze januari t/m december

26. Op welke dag was dit?

- Keuze 1 t/m 31
- Weet ik niet

27. In welke eenheid was dit?

- Amsterdam
- Den Haag
- Limburg
- Midden-Nederland
- Noord-Holland
- Noord-Nederland
- Oost-Brabant
- Oost-Nederland
- Rotterdam
- Zeeland-West-Brabant
- Landelijke Eenheid

28. Was dit op bevel of op eigen initiatief van één of meerdere groepsleden?

- Op bevel
- Op eigen initiatief van één of meerdere groepsleden

Huidige uitrusting en bewapening

29. Zou er iets toegevoegd moeten worden aan de persoonlijke uitrusting/bewapening van de ME? Let op! Deze vraag gaat nog niet over *less than lethal weapons*. Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

- Niets, de uitrusting is prima
- Een camera op de helm
- Beschermende kleding (vooral de zij- en achterkant; lichaam en/of benen)
- Verbeterde helm (vizier)
- Trainen op het gebruik van pepperspray op groepen relschoppers door de ME
- Draagbare waterwerper
- Traangas granaat
- Uitschuifbare lange wapenstok
- Anders, namelijk: _____

Less than lethal weapons

Bij het beantwoorden van de volgende vragen gaat het om het gebruik van niet-voertuig-gebonden *less than lethal weapons* door de ME. Te denken valt aan een wapen waarmee een schutter – die wordt toegevoegd aan een ME-groep – min-

der dodelijke munitie (verf, rubber) kan afvuren. In feite is er dan sprake van een groepswapen.

30. Is er volgens u noodzaak om een niet-voertuig-gebonden *less than lethal weapon* toe te voegen aan de bewapening van de ME?

- Nee
- Ja

31. Wat is de belangrijkste reden dat u geen noodzaak ziet voor *less than lethal weapons*?

32. Wat is de belangrijkste reden of wat zijn de belangrijkste redenen om een *less than lethal weapon* aan de bewapening van de ME toe te voegen?

33. Een *less than lethal weapon* heeft vooral meerwaarde in de volgende situaties... Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

- Als personen/groepen daarmee gemarkeerd kunnen worden, om ze later te kunnen aanhouden
- Als groepen daarmee gesplitst kunnen worden
- Als groepen daarmee tegengehouden kunnen worden
- Anders, namelijk: _____

34. Hieronder worden een aantal stellingen voorgelegd. Kunt u deze beoordelen?

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Helemaal mee eens	Weet ik niet
Door het gebruik van <i>less than lethal weapons</i> door de ME zullen relschoppers hier op anticiperen en zich wellicht ook anders beschermen						
Door het gebruik van <i>less than lethal weapons</i> door de ME zullen relschoppers hier op anticiperen en zich wellicht ook anders bewapenen						

Als wij bij mijn inzetten in 2021 over <i>less than lethal weapons</i> hadden beschikt, waren die zeker gebruikt						
Er is sprake van een verharding waarbij de groepen waar we tegenover staan meer georganiseerd en op de persoon te werk gaan						
Als corona achter de rug is en de samenleving normaliseert, zal de wens voor meer en andere wapens voor de ME ook voorbij gaan						

35. Kunt u onderstaande stellingen ook beoordelen?

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Helemaal mee eens	Weet ik niet
Er is soms nog veel te winnen in de preparatiefase van een inzet van de ME. Als dit beter gaat, zijn extra wapens niet nodig						
Doordat de nieuwe groepen reischoppers andere strategieën gebruiken, zal ook de ME – los van bewapening – haar strategie moeten aanpassen						
Het schieten met een <i>less than lethal weapon</i> op een menigte door de ME is slecht voor de beeldvorming						
Meer en betere training kan de eventuele behoefte aan een aanvullend <i>less than lethal weapon</i> wegnemen						

Tot slot

36. Met een aantal commandanten willen we – in groepsbijeenkomsten via Microsoft Teams – doorpraten over het onderwerp *less than lethal weapons* en ME. Indien u daarin wilt meewerken (wat wij hopen) laat dan uw e-mailadres en blauwonline adres achter.

E-mailadres

Blauwonline adres

37. Heeft u nog aanvullende opmerkingen of suggesties?

Bijlage 2 – Met dank aan

In dit onderzoek zijn diverse personen ons behulpzaam geweest en daarvoor willen we hen hartelijk bedanken. Ze werkten als respondent mee aan een interview en/of werkbezoek (*) of hebben ons op een andere manier gefaciliteerd in de uitvoering van het onderzoek (+). In het volgende overzicht geven we weer om wie het gaat en waar ze werken.

Ahmed Aboutaleb*	Burgemeester
Jerry Achthoven*	Politie
Otto Adang*	Politieacademie
Guus Akerboom*	Politie
Peter Beuns*	Politie
Anja Bienert*	Amnesty International
Aurelie Bogaerts+	Politie
Alexander Bonhof*	Politie
Jehan de Bont*	Politie
Edwin in den Bosch*	Politie
Harmen van Dijk*	Politie
Sander Emeis*	Koninklijke Marechaussee
Dennis Hardenbol*	TBM Technisch Bureau H.A. Muller B.V.
Marieke van der Horst*	TNO
Joost Keemink+	Nederlands Genootschap van Burgemeesters
Gerbrig Klos*	Amnesty International
Raymond Knops*	CDA
Tom Koedam*	Politie
Vincent Koningen*	Politie
Wander Koopmans*	Stafadviseur Veiligheidsdomein
Karim Kridene*	Condor Arnhem
Remco Kromkamp*	Politie
Albert Kuas*	Politie
Albert Lahdo*	Politie
Paul Lambrechts*	Politie
Werner Leenders*	Politie
Henri Lenferink*	Burgemeester
Bas Mali*	Wetenschappelijk onderzoeker
Gerben van der Meer*	Politie

Pieter Moot*	Politie
Songül Mutluer*	PvdA
Andres van Nieuwamerongen*	Politie
Susann Nobbe+	Openbaar Ministerie
Ron Oosterwijk*	Politie
Robin Oprel*	Politie
Stefan Papendrecht+	Politie
Pascal Paulissen*	TNO
Roeland Schenk+	Bureau Regioburgemeesters
Rodney Sillmann*	Politie
Edwin Stigter*	Politie
Guus van Thiel*	Politie
Marcel Vink*	Politie
Hilbert Voogd*	Koninklijke Marechaussee
Arjan de Vries*	Politie
Frans Weerkamp+	Nationale Ombudsman
Anton Wesseling*	Politie
Gideon Zandstra*	Politie
Nienke van Zelst+	CCV
Anoniem (2)*	Gemeentefunctionaris OOV
Anoniem*	Politie

Verschenen in de Bekereeks

2008

Ambtscriminaliteit aangegeven?

Een onderzoek naar het opvolgen van en kennis over de wettelijke verplichting tot aangifte van artikel 162 Sv misdrijven

Verborgene problemen

Een onderzoek naar (de aanpak van) criminaliteit onder Antillianen in Nederland

Bont en Blauw

Een onderzoek naar de strafrechtelijke behandeling van geweldszaken tegen politieambtenaren en de bejegening van slachtoffers daarvan door de politie en het openbaar ministerie

Uitsstel van behandeling?

Een verkennend onderzoek naar TBS-gestelden met en zonder een combinatievonnis en de mogelijke effecten van detentie

2009

Huwelijksdwang: Een verbintenis voor het leven?

Een verkenning van de aard en aanpak van gedwongen huwelijken in Nederland

Inpakken niet nodig

Een profiel van straatrovers en straatrovers in Almere

Back on Track?

Een evaluatieonderzoek naar de onthemende projecten van de Bijzondere Jeugdbijstand in Vlaanderen

CoVa volgens plan?

Een vooronderzoek naar de mogelijkheden en reikwijdte van een effectonderzoek van de cognitieve vaardigheidstraining

Achter de schermen

Een verkennend onderzoek naar downloaders van kinderporno

2010

Tot de dood ons scheidt

Een onderzoek naar de omvang en kenmerken van moord en doodslag in huiselijke kring

Kwetsbaar beroep

Een onderzoek naar de prostitutiebranche in Amsterdam

Cameratoezicht in beweging

Ervaringen met nieuwe vormen van cameratoezicht bij de Nederlandse politie

2011

Los van drank

Procesevaluatie Haltafdoening Alcohol

Lastige verhalen

Een exploratief onderzoek naar valse aangiften van zedenmisdrijven door meisjes van 12-18 jaar

Wapenfeiten

Een onderzoek naar overvallen en overvallers in Nijmegen

Snelle jongens

Een onderzoek naar drugsrunners en daaraan gerelateerde problematiek in Limburg-Zuid

2012

De schade hersteld?

Een onderzoek naar herstelbemiddeling bij jeugdige delinquenten in Vlaanderen

Onder Controle?

Een procesevaluatie van de gedragsinterventie 'Korte Leefstijltraining voor verslaafde justitiabelen'

Planmatig en flexibel

Procesevaluatie gedragsinterventie CoVa+

Oosterse Teelt

Vietnamezen in de hennepteelt

Dierenwelzijn in het vizier

De aard en omvang van dierenwelzijnszaken en de stand van zaken van de handhaving van de regelgeving op dat gebied in Nederland

2013

Over leven na de moord

De gevolgen van moord en doodslag voor de nabestaanden van de slachtoffers en de ondersteuning door Slachtofferhulp Nederland

Met scherp schieten

Een onderzoek naar een aantal veiligheidsrisico's met betrekking tot de schietsport in Nederland

Georganiseerde voertuigcriminaliteit in Nederland

Een beeld van de omvang, kenmerken, werkwijzen en aanpak anno 2013

Het warme bad en de koude douche

Een onderzoek naar misstanden in nieuwe religieuze bewegingen en de toereikendheid van het instrumentarium voor recht en zorg

2014

Portretten van notoire ordeverstoorders

Kenmerken en achtergronden van notoire ordeverstoorders binnen het voetbal

Gelegenheidsordeverstoorders?

Analyse van rondom grootschalige rellen aangehouden verdachten

Ondergaan of ondernemen

Ontwikkelingen in de aard en aanpak van afpersing van het bedrijfsleven

Raak geschoten?

Een onderzoek naar de werking van maatregelen tegen geweld en overlast rondom het betaald voetbal

Doordringen of doordrinken

Effectevaluatie Halt-straft Alcohol

Prostitutie in Nederlandse gemeenten

Een onderzoek naar aard en omvang, beleid, toezicht en handhaving in 2014

2015

Aangifte onder nummer

Implementatie, toepassing en eerste resultaten van de nieuwe regeling 'Aangifte onder nummer'

Papier en werkelijkheid

Een hypothesevormend onderzoek naar de invloed van registratie-effecten op de omvang van de geregistreerde jeugdcriminaliteit

Grensoverschrijdend slachtofferschap

Een inventarisatie van aard, omvang en aandachtspunten in verband met de effectuering van slachtofferrechten

2016

Dieren Verboden

De toepassing van het houdverbod als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke straf

Kijk op jeugdcriminaliteit

Handvatten voor het opstellen van een periodieke trendrapportage jeugd- en jongerencriminaliteit en een overzicht van veelbelovende aanpakken

Stijging meldingen verwarde personen in de regio Rotterdam

Een onderzoek naar mogelijke verklaringen en wenselijke oplossingen

Missen we iets?

Een gebiedsanalyse in Rotterdam naar de omvang en aanpak van de jeugdcriminaliteit en eventuele 'witte vlekken' in dat beeld

De draad weer oppakken

Een follow-up onderzoek onder nabestaanden van slachtoffers van levensdelicten

Hoe lopen de hazen?

De stand van zaken in de aanpak van dierenmishandeling en dierenverwaarlozing

Focus op heling

Een onderzoek naar het functioneren van de helingmarkt, het beleid tegen en de gevolgen van heling

Van cijfers naar interpretatie

Een duiding van de kwantitatieve ontwikkelingen van de jeugdcriminaliteit

Wie is het slachtoffer?

Kenmerken van de doelgroep van het Schadefonds Geweldsmisdrijven en strategieën voor een beter doelgroepbereik

Radicalisering in de gemeente Arnhem

Resultaten van onderzoek onder mentoren, welzijnswerkers en jongeren

2017

Duiding van problematisch jeugdgroepengedrag

Een theoretische verkenning en een praktische handreiking voor het veld

Prostitutie in beeld gebracht

Een onderzoek naar aard en omvang van zichtbare en onzichtbare prostitutie in Arnhem

De achterblijvers

Een evaluatie van het maatwerk voor achterblijvers van vermiste personen

2018

Realiteit of registratie-effect?

De invloed van registratie-effecten op de daling van de geregistreerde jeugdcriminaliteit

Links-extremisme in beeld

Een verkennend onderzoek naar links-extremistische groeperingen in Nederland

Na het beslag

Een onderzoek naar door RVO inbeslaggenomen voorwerpen onderdeel Natuur en de afhandeling daarvan

Slachtoffers zoeken en vinden

Een onderzoek naar het werk van de kinderpornorechercheurs

Straatprostitutie in Nijmegen

Een evaluatie van de tippelzone en huiskamer aan de Nieuwe Marktsstraat in Nijmegen

Opschakelen

Onderzoek naar ongewenste gedragingen in de wielersport

Betonrot

Een kwalitatief onderzoek naar het fenomeen ondermijnende criminaliteit in Brabant-Zeeland, de effecten van en richtingen voor de overheidsaanpak

2019

Hoog-risico honden, een bijtend probleem?

Een fenomeenonderzoek naar bijtincidenten en hondengevechten

De politieaanpak van etnisch profileren in Amsterdam

Een onderzoek naar effecten, criteria en meetbare indicatoren

Zo ziek als een hond?

Gezondheids- en socialisatieproblemen bij puppy's in Nederland in relatie tot de herkomst

Minderjarige slachtoffers van zedenmisdrijven gehoord

Een kwalitatief onderzoek naar de verhoorpraktijk

Downloaders van kinderporno;

een literatuuronderzoek

Criminelen achter het stuur

Aard en omvang van het gebruik van huurmotorvoertuigen voor criminele activiteiten

Asielzoekers in het gareel?

Plan-, proces en effectevaluatie werking extra begeleiding- en toezichtlocaties

2020

Afspraak is afspraak?

Evaluatie van de eenduidige landelijke afspraken rondom opsporing en vervolging van geweld tegen werknemers met een publieke taak

Panden met een luchtje

Een inventarisatie van aanpakken om verhuur van panden voor criminele doeleinden tegen te gaan

Ondermijning op en rond luchthaven Schiphol

Black Box?

Een onderzoek naar opslagboxen in relatie tot criminaliteit: fenomeen en aanpak

Fietsdiefstal in Nederland

Van fenomeen naar aanpak

Sterk spul

Aard, omvang en ernst van de dopinghandel in Nederland

Voor de verandering

Een exploratief onderzoek naar pogingen tot het veranderen van seksuele gerichtheid en genderidentiteit in Nederland

2021

Werken aan werk

Een evaluatie van penitentiare arbeid

Medische missers

De gevolgen en nasleep van medische incidenten en ervaringen met de ondersteuning van de gedupeerden door het Casemanagement Medische Incidenten

Jeugdproblematiek in Zwolle

Een onderzoek naar de omvang, aard en aanpak

Misdrijven in kinderschoenen

Een onderzoek naar de aanpak van 12- en 13-jarige misdrijfverdachten binnen en buiten het strafrecht

Misdaadcarrières voorkomen en doorbreken

Van analyse van het netwerk naar aanpak

Taxi

Malafide activiteiten en (ondermijnende) criminaliteit in de Amsterdamse taxibranche

Monitor leefbaarheid volkstuinen Rotterdam

Van beeld naar suggesties voor de aanpak

Van inzicht naar aanpak

Een onderzoek naar ondermijning in de amateursport in de regio Rotterdam

2022

Grenzeloos!?

Een verkennend onderzoek naar het instrumentarium in relatie tot (veroordeelde) plegers van transnationaal seksueel kindermisbruik

Fatale politie-incidenten

Patronen bij fatale incidenten binnen de context van politieoptreden

Beelden van burgers over bejegening door de politie

Een herhalingsonderzoek naar meningen en ervaringen van Rotterdamse burgers inzake bejegening door de politie

Beïnvloed geweld

Evaluatie Wet middelenonderzoek bij geweldplegers (WMG)

Do or don't

Kennis synthese ingroeimechanismen en rekruteringsprocessen van jongeren in de georganiseerde criminaliteit

Jongeren en georganiseerde drugscriminaliteit in de regio Den Haag

Een onderzoek naar aard, omvang, voedingsbodems en preventie

Voor meer informatie over uitgaven in deze reeks: bureaubeke.nl.

Less Than Lethal Weapons zijn geweldsmiddelen die bij juist gebruik onder de juiste omstandigheden in beginsel geen dodelijke letsels veroorzaken.

In 2018 heeft de Politieacademie een zogenoemde *Police Technology Assessment* uitgevoerd naar een tweetal *Less than Lethal Weapons* – niet penetrerende projectielen – om na te gaan of deze eventueel door de Mobiele Eenheid gebruikt zouden kunnen worden.

De onderzoekers van de Politieacademie kwamen tot de conclusie dat de voordelen van de inzet van niet-penetrerende projectielen niet opwegen tegen de nadelen. Het geweld waarmee de Nederlandse politie in de periode voor 2018 werd geconfronteerd in de handhaving van de openbare orde gaf geen aanleiding voor de inzet van dergelijke middelen. Ook gaven de ervaringen in het buitenland met deze wapens aanleiding om er vanaf te zien. Daarbij ging het bijvoorbeeld om onbedoeld dodelijke gevolgen van het enkelvoudige projectiel en ernstige (oog) verwondingen veroorzaakt door het meervoudige projectiel.

In 2020 en 2021 hebben er rellen plaatsgevonden in Nederland die aanleiding geven om de conclusies van de Politieacademie te heroverwegen. Zowel reguliere politie als leden van de Mobiele Eenheid voelden zich tijdens de rellen van vrijdag 19 november 2021 in Rotterdam gedwongen gebruik te maken van hun vuurwapen. Politieagenten ervaren dat de intensiteit en gerichtheid van openbare orde incidenten in korte tijd sterk verhevigd is.

Op basis van voorgaande ontwikkelingen hebben de Staf Korpsleiding van de politie én de landelijke portefeuille Conflict en Crisisbeheersing aan Bureau Beke en de Vrije Universiteit Amsterdam gevraagd om een onderzoek uit te voeren met de volgende hoofdvraag: 'Zijn er veranderde omstandigheden ten opzichte van 2018 die leiden tot een heroverweging van de conclusies en aanbevelingen van het *Police Technology Assessment* uit 2018 van de politieacademie met de titel: 'Niet-penetrerende projectielen ten behoeve van ordehandhaving'?

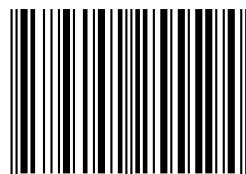
In dit rapport doen we verslag van dit onderzoek, beantwoorden we de onderzoeksvraag en geven we diverse handreikingen die zich richten op politiek en bestuur, op organisatie en personeel en op het materieel.

Bureau **Beke**

ISBN 978-94-92255-59-4

9 789492 255594 >

bureaubeke.nl